

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Restaurování fotografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**INTERPRETACE, POPIS A PÉČE O FOTOGRAFICKÝ FOND
STÁTNÍHO HRADU GRABŠTEJN**

Bc. Barbara Gajewská

Vedoucí práce: Mgr. Libor Jůn, Ph.D.

Konzultant: doc. Mgr. Jaroslav Bárta

Oponent práce: Mgr. Anna Batistová, Ph.D.

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2016

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE
FILM AND TV SCHOOL

Film, TV, Photography and New Media

Restoring of Photography

DIPLOMA THESIS

**INTERPRETATION, DESCRIPTION AND CARE OF
PHOTOGRAPHIC COLLECTION OF THE STATE CASTLE
GRABŠTEJN**

Bc. Barbara Gajewská

Thesis supervisor: Mgr. Libor Jůn, Ph.D.

Consultant: doc. Mgr. Jaroslav Bárta

Thesis opponent: Mgr. Anna Batistová, Ph.D.

Date of the thesis defence:

Allotted academic title: MgA.

Prague, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem praktickou magisterskou práci na téma

<p>INTERPRETACE, POPIS A PÉČE O FOTOGRAFICKÝ FOND STÁTNÍHO HRADU GRABŠTEJN</p>

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi, je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Liborovi Jůnovi, Ph.D. za odborné vedení celé práce a věcné připomínky při jejím zpracování. Velké poděkování patří dále Ing. arch. Ivě Bártové, kastelánce státního hradu Grabštejn, a celé správě hradu za vřelé přijetí a zpřístupnění výjimečného fotografického fondu hradu Grabštejn pro mou práci. V neposlední řadě bych ráda poděkovala i zástupcům dalších institucí – Archivu Národního muzea, Státnímu oblastnímu archivu v Litoměřicích (pobočka Děčín), Ústavu dějin umění Akademie věd ČR a Národnímu archivu, kteří velice napomohli k doplnění a prohloubení poznatků o osudech fotografického fondu rodu Clam-Gallasů.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce byl průzkum, interpretace a navržení preventivní péče o fotografický fond státního hradu Grabštejn. Teoretická část se věnuje všeobecně mobiliárním fondům a sbírkám ve správě Národního památkového ústavu, jejich osudu po 2. světové válce a historickým souvislostem, které zapříčinily přesuny těchto fondů. Samostatná kapitola je také věnována způsobům průzkumů fondů a sbírek. Druhá část této práce se zaměřuje na historii hradu Grabštejn a jeho posledních majitelů – rodu Clam-Gallasů, se kterým jsou spjaty i dochované fotografie, a svozům fondu v poválečném období. Práce sleduje hlavní cestu fotografického fondu a s ním spojených archiválií ze státního hradu Grabštejn do svozových míst (tzv. sběren), muzeí a archivů. Průzkum proto také probíhal v Archivu Národního muzea, Národním archivu, Ústavu dějin umění Akademie věd ČR a Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Stěžejní část průzkumu byla uskutečněna přímo na hradě Grabštejn. Zde byly sledovány specifické klimatické podmínky, které jsou pro fotografie na hradě odlišné od klasických muzejních a archivních depozitářů. Měření vlhkosti a teploty bylo na závěr vyhodnoceno a byla navržena doporučení k preventivní péči.

Abstract

The aim of this diploma thesis was exploration, interpretation and proposing of the preventive care of photographic fund from the state castle Grabštejn. The theoretical part is generally dedicated to the funds and collections administered by the National Heritage Institute, their destiny after the 2nd World War and the historical context which caused movements of these funds. A separate chapter is also devoted to the methods of exploration of the funds and collections. The second part of this thesis focuses on the history of the Grabštejn castle and its last owners – the Clam-Gallas family, with whom the preserved photographs are associated, and on the transport of the funds in the postwar period. The thesis follows the main journey of the photographic fund and related archival materials from the Grabštejn state castle to the collecting sites, museums and archives. Therefore the survey also took place in the National Museum Archives, the National Archives, the Institute of Art History of the Czech Academy of Sciences and the State Regional Archives in Litoměřice. The fundamental part of the survey was carried out in the castle Grabštejn. There were also studied the specific climate conditions for the photographs, which differ in the castle from the classical museum and archival depositories. Measuring of humidity and temperature was evaluated at the end of the thesis and recommendations for the preventive care were suggested.

Obsah

Úvod	1
1. Teoretická část.....	2
1.1 Národní památkový ústav a památky v jeho správě	2
1.2 Mobiliární fondy a sbírky ve správě NPÚ	2
1.2.1 Památková péče a ochrana mobiliárních fondů v letech 1918–1945	3
1.2.2 Osudy mobiliárních fondů a památkových objektů v letech 1945–1947.....	4
1.2.3 Národní kulturní komise a státní památková správa	7
1.2.4 Historický vývoj evidence kulturního mobiliáře	12
1.2.5 Evidence mobiliárních fondů v současnosti.....	13
1.3 Průzkumy fotografických fondů a sbírek	17
1.3.1 Druhy průzkumů	17
1.3.2 Restaurátorský průzkum	17
1.3.3 Archivní průzkum	19
1.3.4 Příprava průzkumu	20
1.4 Fotografické fondy na hradech, zámcích a dalších památkách ve správě NPÚ ..	22
1.4.1 Motivy fotografií	23
1.4.2 Historické fotografické techniky na hradech a zámcích	24
1.4.3 Identifikace osob a datace fotografií	25
1.5 Specifika a uložení fotografických fondů na hradech a zámcích v letech 2004–2005	26
1.5.1 Specifické podmínky	26
1.5.2 Uložení fotografických fondů	27
1.6 Průzkum – fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ	28
1.6.1 Vyhodnocení průzkumu	31
1.7 Shrnutí průzkumu a doporučení preventivní péče	33
2. Praktická část	36
2.1 Úvod.....	36
2.2 Státní hrad Grabštejn	36
2.2.1 Historie hradu a posloupnost jeho majitelů	37
2.2.2 Clam-Gallasové	38
2.2.3 Pozůstalost a osud dalších rodových sídel Clam-Gallasů	42
2.2.4 Grabštejn v poválečném období	43
2.3 Vytřídování mobiliárního fondu Grabštejna	45
2.3.1 Národní archiv	47
2.3.2 Ústav dějin umění Akademie věd České republiky	47
2.3.3 Archiv Národního muzea	48
2.3.4 Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pobočka Děčín.....	49

2.3.5	Fotoarchiv Národního památkového ústavu	49
2.3.6	Státní hrad Grabštejn	49
2.4	Fotografický fond, státní hrad Grabštejn.....	50
2.4.1	Základní informace	50
2.4.2	Popis fondu	51
2.4.3	Zaměření průzkumu	51
2.4.4	Identifikace osob na fotografiích.....	51
2.4.5	Identifikace technik	54
2.4.6	Motivy a ateliéry	54
2.4.7	Uložení a fyzický stav	59
2.4.8	Výsledky měření teploty a vlhkosti	61
2.4.9	Doporučení.....	64
2.5	Národní kulturní komise – Zámecké fotografické fondy a sbírky, Archiv Národního muzea	65
2.5.1	Popis fondu	65
2.5.2	Uložení a fyzický stav	70
2.5.3	Doporučení.....	72
2.6	Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, Frýdlant, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín	73
2.6.1	Popis fondu	73
2.6.2	Uložení a fyzický stav	79
2.6.3	Doporučení.....	81
2.7	Rozdělení fondů a jeho následky	81
	Závěr.....	84
	Použité prameny a literatura	86
	Přílohy	91

Seznam příloh

Příloha 1 – Fotografické fondy na památkách ve správě NPÚ (podle údajů v CastIS ze dne 18. 4. 2016)	91
Příloha 2 – Fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ (výsledky průzkumu).....	94
Příloha 3 – Seznam předmětů vytříděných NKK ze zkonfiskovaného zámku Grabštejna	104

Seznam tabulek a obrázků

Obr. 1 Program CastIS – úvodní strana	13
Obr. 2 Základní evidenční list v programu CastIS.....	16
Obr. 3 CastIS – popis materiálu a techniky	16
Obr. 4 Formulář pro průzkum fotografických fondů v Národním archivu (Zdroj: Národní archiv)	21
Obr. 5 Ohodnocení a stanovení priorit podle Lavédřina (Zdroj: LAVÉDRINE 2003, s. 115)	22
Obr. 6 Státní zámek Hořovice – výzdoba knihovny fotografiemi	27
Obr. 7 Státní zámek Hořovice – detail paravánu s fotografiemi	28
Obr. 8 Státní zámek Milotice – výzdoba pokoje fotografiemi	28
Obr. 9 Mapa s vyznačením hradu Grabštejn (Zdroj: Mapy.cz).....	36
Obr. 10 Erb rodu Clam-Gallasů (Zdroj: Archiv Národního muzea, "Sbírka znaků šlechty české", sign. 612/3, karton č. 5)	40
Obr. 11 Štítek na rámečku s fotografií, inv. č. GR678, SH Grabštejn	46
Obr. 12 Sekretář v zámeckém pokoji – místo uložení fotografií	50
Obr. 13 Zámecký pokoj – vystavené fotografie v expozici	51
Obr. 14 Fotografie v rámu inv. č. GR00703/001 – Eduard Clam-Gallas, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	52
Obr. 15 Vizitka inv. č. GR01016 – František Clam-Gallas se svou manželkou Marií (líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	52
Obr. 16 Vizitka inv. č. GR01016 – rub, ateliér Pietzner, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS) ..	53
Obr. 17 Vizitka inv. č. GR01751 – Marie Clam-Gallasová se svými sedmi dcerami (líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	53
Obr. 18 Vizitka inv. č. GR01751 – rub, ateliér Victor Angerer, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	53
Obr. 19 Vizitka inv. č. GR03133 – císařovna Alžběta, zvaná Sisi, ateliér Ludwig Angerer (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	54
Obr. 20 Vizitka inv. č. GR03281 – Carolina Thurn-Taxis, ateliér Walery Rzewuski (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	55
Obr. 21 Vizitka inv. č. GR03313 – Císařovna Elisabeth, ateliér V. Angerer (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	55
Obr. 22 Vizitka inv. č. GR03347 – Dáma s pejskem, ateliér H. Eckert (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	56
Obr. 23 Fotografie inv. č. GR00257 – Marie Hoyos jako mladá dáma, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	56
Obr. 24 Fotografické album inv. č. GR00778 – portrétní fotografie, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	57
Obr. 25 Pohlednice inv. č. GR01449 – Žena na velbloudu, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS) ..	58
Obr. 26 Fotografie inv. č. GR04054 – Portrét rodiny kmene Dinka, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	58
Obr. 27 Fotografie inv. č. GR04093 – Muž sedící na zastřeleném slonovi, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)	59
Obr. 28 Fotografické album – inv. č. GR00791, SH Grabštejn	59
Obr. 29 Uložení fotografií do pH neutrálních obálek a krabic archivní kvality.....	60
Obr. 30 Zámecký pokoj – zastínění oken látkovými roletami	60
Obr. 31 Negativ na plastové podložce inv. č. GR04772 – Náměstí s kašnou, SH Grabštejn	61
Obr. 32 Negativ na plastové podložce inv. č. GR05047 – Bílí lovci, domorodci a mezci, SH Grabštejn	61

Obr. 33 Půdorys hradu Grabštejn se Zámeckým pokojem (zvýrazněn černě) a umístěním přístrojů pro měření teploty a relativní vlhkosti (vyznačeno červeně) (Zdroj: správa SH Grabštejn)	62
Obr. 34 Umístění hlavního dataloggeru v 1. zásuvce sekretáře	62
Obr. 35 Umístění doplňkového čidla k vystaveným fotografiím v rohu místnosti.....	63
Obr. 36 Vývoj teploty a relativní vlhkosti v Zámeckém pokoji, SH Grabštejn (Zdroj: KlimaLogg Pro).....	63
Obr. 37 Vývoj teploty a relativní vlhkosti v období 1. – 15. 5. 2016, SH Grabštejn (Zdroj: KlimaLogg Pro).....	65
Obr. 38 Krabička č. 2, diapozitiv č. 6 – výprava s velbloudy (Zdroj: ANM).....	66
Obr. 39 Krabička č. 9, diapozitiv č. 77 – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM).....	66
Obr. 40 Krabička č. 1, bez označení – guvernér Rudolf Carl von Slatin (1857–1932) (Zdroj: ANM)	66
Obr. 41 Krabička č. 13, diapozitiv č. 118 – domorodci (Zdroj: ANM).....	67
Obr. 42 Krabička č. 11, diapozitiv bez označení – místní obydlí (Zdroj: ANM)	67
Obr. 43 Krabička č. 3, diapozitiv č. 13 - příroda (Zdroj: ANM)	67
Obr. 44 Krabička č. 10, bez označení – lev (Zdroj: ANM)	68
Obr. 45 Krabička č. 1, diapozitiv č. 68 – mapa Afriky (Zdroj: ANM)	68
Obr. 46 Obálka č. 21–29, negativ bez označení – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM)	68
Obr. 47 Krabička č. 4, diapozitiv č. 29 – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM).....	69
Obr. 48 Obálka č. 179–188, negativ bez označení – na palubě lodi (Zdroj: ANM)	69
Obr. 49 Obálka č. 170–178, negativ bez označení – lodě (Zdroj: ANM)	69
Obr. 50 Původní uložení diapozitivů a negativů – celkový pohled	70
Obr. 51 Krabička č. 14 – původně krabička na dámské cigarety	70
Obr. 52 Obálka na negativy č. 11–20 – důležité informace o původu negativů (Grabštejn) a jejich uložení po konfiskaci původnímu majiteli (knihovna Náprstkova musea, deposit Národní kulturní komise)	71
Obr. 53 Ukázka uložení diapozitivů do původních krabiček	71
Obr. 54 Příklad degradace negativu na plastové podložce	72
Obr. 55 Fotografie č. 10 – František Clam-Gallas (kabinetka) (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	74
Obr. 56 Fotografie č. 18 – František Clam-Gallas s fotoaparátem (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	74
Obr. 57 Fotografie č. 60 – Kristiána – fotografie k členské kartě bruslařského klubu (rub a líc) (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín).....	75
Obr. 58 Fotografie č. 76 – Eduardina, Kristiána, Eleonora (Grabštejn) (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	75
Obr. 59 Fotografie č. 98 – Dcery Františka Clam-Gallase (Grabštejn) (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	76
Obr. 60 Fotografie č. 207 – Skupinová fotografie: svatba Marie Clam-Gallas a Karla Podstatsky-Lichtensteina (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín).....	76
Obr. 61 Fotografie č. 295 – Eduardina Clam-Gallas jako sestra Frida (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	77
Obr. 62 Fotografie č. 435 – Nádraží v Grabštejně s restaurací Ketten (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	77
Obr. 63 Fotografie č. 449 – Grabštejn – zámecká kaple (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)	78
Obr. 64 Fotografická alba – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín.....	78
Obr. 65 Svatební album Gabriely Clam-Gallas a Adolfa Auersperga – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín.....	79

Obr. 66 Fotografické album s portréty příbuzných a známých osobností – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín	79
Obr. 67 Uložení fotografií v děčínském archivu	80
Obr. 68 Fotografie č. 13 – František Clam-Gallas – stříbrná zrcátka způsobená přímým kontaktem fotografií	80
Obr. 69 Fotografie č. 14 – František Clam-Gallas – původní adjustace s překrytím fotografie pergamínovým papírem	81
Obr. 70 Krabička č. 10, diapozitiv bez označení – lev, Archiv národního muzea.....	82
Obr. 71 Obálka č. 85–93, negativ bez označení – lev, Archiv Národního muzea.....	82
Obr. 72 Pohlednice inv. č. GR01221 (rub a líc), SH Grabštejn.....	83
Obr. 73 Pohlednice inv. č. GR01222 (rub a líc), SH Grabštejn.....	83

Pokud není uvedeno jinak, fotografie, obrázky a tabulky jsou dílem autorky.

Seznam použitého označování a zkratek

ANM	– Archiv Národního muzea
archivní fond ¹	– Archivní fond je soubor archiválií, který vznikl výběrem z dokumentů vytvořených z činnosti původce.
archivní sbírka ²	– Archivní sbírkou je soubor archiválií navzájem propojených jedním nebo několika společnými znaky. Na rozdíl od archivního fondu vznikla záměrnou sbírkotvornou činností bez ohledu na jejího původce.
°C	– stupeň Celsia
dpi	– počet obrazových bodů na palec (anglicky „dots per inch“)
inv. č.	– inventární číslo
JPEG	– <i>Joint Photographic Experts Group</i> . Ztrátově komprimovaný formát pro ukládání fotografií.
kart.	– karton (ukládací archivní jednotka pro nezpracované i databázově zpracované archiválie)
NKK	– Národní kulturní komise
NPÚ	– Národní památkový ústav
pH	– potenciál vodíku (anglicky „potential of Hydrogen“). Hodnotou pH je vyjadřována kyselost nebo zásaditost roztoků.
ÚDU AV ČR	– Ústav dějin umění Akademie věd České republiky
ÚOP	– Územní odborné pracoviště
ÚPS	– Územní památková správa
SH	– státní hrad
SOA	– Státní oblastní archiv
TIFF	– <i>Tagged Image File Format</i> . Nekomprimovaný formát pro ukládání fotografií a rastrové grafiky.

¹ Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2010, částka 86, s. 3322. Dostupný také z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zakony.aspx>

² Tamtéž.

Úvod

Fotografické fondy patří mezi nejmladší předměty, které se v mobiliárních fondech hradů a zámků nacházejí, zároveň jsou ze své podstaty jedny z nejkřehčích. Přesto ještě na začátku 90. let 20. století nebyla fotografiím věnována dlouhodobá a koncepční péče a v institucích existoval až na výjimky jen malý zájem o zajištění jejich vhodného uložení a identifikaci různorodých fotografických technik. Tato situace se začala v posledních 20 letech postupně zlepšovat hlavně na půdě archivů a muzeí. Na hradech a zámcích, až na jeden projekt věnovaný fotografii, jim byla věnována okrajová pozornost.

Fotografické fondy na hradech a zámcích postihly po 2. světové válce velké přesuny v rámci poválečných svozů a ze svých kmenových objektů se často rozptýlily napříč celé zemi. Skončily v archivech, muzeích a dalších paměťových institucích. Tento osud potkal i fotografický fond státního hradu Grabštejn. Ve své práci sleduji cesty tohoto fondu v poválečném období. Část práce je také věnována historii samotného hradu a jeho posledních majitelů – rodu Clam-Gallasů. V praktické části se zabývám průzkumem vybraných částí tohoto fotografického fondu přímo na hradě Grabštejn a v dalších institucích. Fotografiemi se zabývám z hlediska motivů, zároveň však zaměřuji pozornost na zkoumání jejich fyzického stavu a podmínek uložení.

Fotografické fondy jsou na hradech a zámcích uloženy ve velmi specifických klimatických podmínkách. Jedná se o významné historické budovy, které často neposkytují fotografiím ideální podmínky. Stavební zásahy, které by mohly situaci zlepšit, jsou s ohledem na památkovou péči jen stěží možné. V rámci své diplomové práce zkoumám současné podmínky uložení fotografií na vybraných památkách ve správě Národního památkového ústavu. Na základě tohoto průzkumu stanovím doporučení na zlepšení preventivní péče o fotografie, která jsou v památkových objektech proveditelná.

Ráda bych proto svou prací přispěla k dalšímu rozvoji poznání fotografických fondů na hradech a zámcích, a to nejen na státním hradě Grabštejn, jehož fotografickému fondu je hlavní část práce věnována, ale všeobecně na památkových objektech, které jsou svou podstatou velmi specifické, a přitom uchovávají jedinečné fotografické fondy.

1. Teoretická část

1.1 Národní památkový ústav a památky v jeho správě

„Národní památkový ústav (dále jen „NPÚ“) je odbornou a výzkumnou organizací státní památkové péče s celostátní působností. Je státní příspěvkovou organizací ve smyslu platného zákona o státní památkové péči (zák. č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších novel) řízenou ministerstvem kultury.

NPÚ se člení na několik organizačních celků. Generální ředitelství v Praze řídí a metodicky vede celkovou činnost NPÚ a v rozsahu vymezeném zákonem, statutem a vnitřními předpisy přímo zajišťuje úkoly státní památkové péče. Územní památkové správy (dále jen „ÚPS“) v Praze, Českých Budějovicích, Sychrově a Kroměříži zajišťují správu a komplexní odborný servis pro státní památky ve správě NPÚ. Územní odborná pracoviště (dále jen „ÚOP“) zajišťují v jednotlivých krajích úkoly státní památkové péče v plném rozsahu daném zákonem a ve své územní působnosti, a dále poskytují odbornou a metodickou pomoc vlastníkům a správcům památek.“³

Jak již bylo řečeno výše, NPÚ spravuje státní památkové objekty. Jedním z nich je i státní hrad Grabštejn, jehož fotografický fond je předmětem této práce. Grabštejn spravuje ÚPS na Sychrově a z hlediska odborné památkové péče spadá pod ÚOP v Liberci.

1.2 Mobiliární fondy a sbírky ve správě NPÚ

„Mobiliární fondy jsou soubory památek, tedy věci prohlášených za kulturní památku podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, a předmětů kulturní hodnoty, tj. věcí, které splňují kritéria zákona č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. Společně pak tvoří movité vybavení památkových objektů.“⁴

Mobiliární fondy ve správě NPÚ zahrnují téměř milion předmětů různého druhu – obrazy, nábytek, sochy, oděvy, zbraně, fotografie a mnoho dalších. Předměty pocházejí z různých časových období a můžeme je rozlišit do dvou základních skupin: předměty dochované po původních majitelích, nebo svezené

³ Národní památkový ústav – charakteristika poslání a činnosti. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/>

⁴ Mobiliární fondy. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/mobiliarni-fondy/>

z jiných míst v rámci svozů v 50. letech 20. století. Tomuto tématu je věnována kapitola 1.2.2. V současnosti se také setkáváme s mobiliářem získaným darem, nákupem, případně odúmrťí.

1.2.1 Památková péče a ochrana mobiliárních fondů v letech 1918–1945

Systém státní památkové péče v Československu převzal zákony a předpisy platné v Rakousku-Uhersku. Hned po vzniku Československa vešel v platnost zákon č. 13/1918 Sb., ochrana uměleckých a historických památek, ve znění pozdějších předpisů, který zakazoval vývoz uměleckých a historických památek do ciziny. Památková péče byla svěřena Ministerstvu školství a národní osvěty, které převzalo jako základ organizace státní památkové péče C. k. zemský úřad památkový pro Království české (původně zemský konzervatorát). Tento úřad byl poté přeměněn na Státní úřad památkový v Praze (další pobočka vznikla také pro Moravu a Slezsko v Brně), jehož úkolem bylo památkově spravovat celé území státu. Pomocnými orgány státních památkových úřadů byli okresní konzervátoři a také Státní ústav pro fotografování, měření a odlévání památek (později přejmenovaný na Státní ústav fotoměřičský).⁵

Po celé období první republiky se nepodařilo prosadit schválení památkového zákona. První skutečné zajištění památek právním předpisem se podařilo prosadit pouze u objektů podléhajících zákonu o první pozemkové reformě (č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového). Tímto zákonem měl nově vzniklý stát za cíl zabrat a rozdělit velké soukromé pozemky (nad 150 ha zemědělské půdy a nad 250 ha celkové půdy). Zákon č. 81/1920 Sb. (tzv. přídělový) umožňoval Pozemkovému úřadu, který tyto nemovitosti spravoval, stanovit závazná pravidla pro památkovou ochranu včetně povinnosti nového vlastníka zpřístupnit objekt veřejnosti.⁶

Za druhé světové války byla státní památková péče v protektorátu pod dozorem úřadu německého státního sekretáře. V roce 1945 pak byly prakticky všechny změny provedené během okupace zrušeny.⁷

⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha: Artefactum, 2004, s. 17–18. *Fontes historiae artium*.

⁶ Tamtéž, s. 18.

⁷ Tamtéž, s. 19.

1.2.2 Osudy mobiliárních fondů a památkových objektů v letech 1945–1947

Po skončení 2. světové války v Evropě (8. května 1945) připadla ochrana památek pod nově přejmenované Ministerstvo školství a osvěty (dříve Ministerstvo školství a lidové osvěty).⁸ Do vlastnictví státu tak přešlo velké množství památek (především hradů a zámků) a mobiliáře.

19. května 1945 vstoupil v platnost dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb.⁹, kterým byl majetek osob německé a maďarské národnosti postaven pod národní správu. Tato pravomoc byla rozdělena mezi místní, okresní a zemské národní výbory. Prodlužující se jmenování národních správců způsobilo rabování německého majetku včetně hradů a zámků armádou i místními a nově příchozími obyvateli. Tento problém se týká především pohraničních oblastí a méně známých památek, které se nepodařilo včas zabezpečit. Tyto památky byly již na konci léta 1945 vyrabovány a výrazně poničeny.¹⁰

Tato skutečnost byla brzy paralelně řešena a 11. května 1945 byl Zemským národním výborem v Praze a Českou národní radou zřízen Sekretariát pro evidenci a záchranu památek písemných, historických, uměleckých a přírodních (dále jen „Sekretariát“). Tato instituce, složená z předních odborníků té doby, se hned od začátku zaměřila především na zajištění památek v pohraničních oblastech a vyzývala pracovníky Státního památkového úřadu i místní z řad učitelů k evidenci a záchraně památek. Se Sekretariátem také spolupracovala tzv. Zajišťovací komise, která působila především v severních a severovýchodních Čechách, kde operativně zajišťovala zámky, muzea, knihovny a další památky. Činnost Sekretariátu skončila již v červnu roku 1945, Zajišťovací komise fungovala dál a spadala pod Ministerstvo školství a osvěty. Kompetence Sekretariátu pro evidenci a záchranu památek v oblasti koordinace ochrany zestátněných hmotných uměleckých památek byly předány Státnímu památkovému úřadu.¹¹

⁸ Více pramenů k historickému vývoji Ministerstva kultury ve fondech a inventářích fondů Ministerstvo kultury, Praha, NAD 867, Ministerstvo školství a kultury, Praha, NAD 994 a Ministerstvo informací, Praha, NAD 861, Národní archiv, archivní areál Praha 4 – Chodovec.

⁹ Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna*[online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

¹⁰ UHLÍKOVÁ 2004, s. 20.

¹¹ Tamtéž, s. 20–21.

Zemský národní výbor mezitím evidoval došlé zprávy o ohrožených památkách a předával je příslušným institucím, v případě památek právě Státnímu památkovému úřadu. Tento úřad využíval k zajištění památek přímo v daném místě odborníků z řad památkářů a muzejníků, kteří znali daný region. Tito tzv. pověřenci koordinovali zajišťování a přejímání hmotných památek do sbírek příslušných institucí – muzea, knihovny, galerie atd. V první fázi zajistil pověřenec historicky cenné předměty přímo na místě, většinou je nechal přestěhovat do jedné místnosti, kterou uzamkl a zapečetil. Mobiliář, který nebylo možné zabezpečit, byl převezen.¹²

V polovině července 1945 byla pravomoc v oblasti koordinace zajišťování uměleckých památek odebrána Státnímu památkovému úřadu a v celém rozsahu ji převzalo Ministerstvo školství a osvěty.

Po první fázi „živelního“ zajišťování památkových objektů vstoupily v červenci 1945 v platnost tzv. konfiskační dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše, které se výrazně dotýkaly poválečného majetkového uspořádání v poválečném Československu a osudu památkových objektů a mobiliárních fondů v nich uložených. Prakticky všechno movitý i nemovitý německý majetek včetně památek byl zestátněn a svěřen do správy pověřených institucí.¹³ Mezi tyto základní právní normy patří:

- dekret prezidenta republiky ze dne 21. června 1945, č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa¹⁴
- dekret prezidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy¹⁵

Prvním dekretem č. 12/1945 Sb. byl konfiskován veškerý zemědělský majetek Němců, Maďarů a zrádců českého a slovenského národa. Do zemědělského majetku spadaly i přidružené budovy, z toho důvodu do vlastnictví československého státu přešlo 496 hradů a zámků i se svým vnitřním vybavením, protože téměř ve všech případech souvisely s lesní či zemědělskou

¹² UHLÍKOVÁ 2004, s. 21–22.

¹³ Tamtéž, s. 23.

¹⁴ Dekret prezidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

¹⁵ Dekret prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html>

půdou. Tento majetek přešel do správy Národního pozemkového fondu. Do té doby přímá správa jednotlivých objektů příslušela národním správcům, které jmenoval Zemský národní výbor.¹⁶ Pro správu památkově cenných objektů byl při Národním pozemkovém fondu zřízen památkový referát. Národní správce měl povinnost neprodleně pořídit soupis inventáře, nebo doplnit a ověřit starší seznam. Dalším úkolem bylo shromáždit historicky a umělecky cenné předměty do jedné místnosti a tuto místnost zapečetit.¹⁷

Následně se rozhodovalo o přidělení památkových objektů různým institucím a spolkům. Tyto žádosti byly posuzovány tzv. Památkovou komisí, zřízenou při Národním pozemkovém fondu. Tato komise, která zahájila svou činnost v srpnu 1945, byla složena ze zástupců Ministerstva školství a osvěty, Ministerstva zemědělství Státního archivu zemědělského, Národního pozemkového fondu, Státních lesů a statků a Státního plánovacího úřadu. Komise posuzovala vhodnost využití objektu, které navrhoval uchazeč o daný objekt, dohlížela na řádnou správu objektů a před přidělením památkového objektu novému vlastníkovi prováděli členové komise tzv. eliminaci – výběr umělecky nejcenějšího mobiliáře. Za dobu svého působení v letech 1945–1947 prohlédla Památková komise celkem 185 zámků.¹⁸

Na počátku roku 1946 komise vybrala 48 nejvýznamnějších hradních a zámeckých objektů, které měly být ponechány ve státní správě pro další výlučně kulturní využití. Tyto památkové objekty spadaly do tzv. první kategorie a staly se základním souborem památek určených ke zpřístupnění a prezentaci návštěvníké veřejnosti.¹⁹

Vzhledem k nepřehledné situaci, která panovala v prvních poválečných letech v pohraničních oblastech, a různému přístupu jednotlivých národních správců, je historie každého zkonfiskovaného hradu nebo zámku v tomto období velmi specifická. Většině objektů nebyla věnována potřebná péče, mnoho památek obsadily po létě 1945 vojenské posádky, které často zanechaly areály památek včetně mobiliáře ve velmi špatném stavu. Pro mnoho zámeckých a hradních objektů, především v pohraničních oblastech, se nepodařilo včas jmenovat odpovědného národního správce, který by svou trvalou přítomností zabraňoval rabování památky. Vnitřní vybavení bylo tak často rozprodáváno překupníkům se starožitnostmi, případně předměty putovaly do aukčních síní

¹⁶ UHLÍKOVÁ 2004, s. 23.

¹⁷ Tamtéž, s. 23–24.

¹⁸ Tamtéž, s. 24.

¹⁹ Tamtéž, s. 24–25.

nebo domácností v okolí. V několika případech došlo i k nezákonnému odprodeji vnitřního zařízení památky na základě povolení orgánů státní správy či samosprávy.²⁰

V systému památkové péče doposud neexistoval orgán, který by měl pravomoc, finanční prostředky a personální předpoklady k zajištění a ochraně zestátněných památek včetně mobiliáře, jejich správě a zpřístupnění veřejnosti. Zřízení instituce, která bude spravovat památky ve státním majetku, začal připravovat historik umění a přední osobnost v oblasti památkové péče Zdeněk Wirth (1878–1961). Tímto orgánem byla Národní kulturní komise.²¹

1.2.3 Národní kulturní komise a státní památková správa

Národní kulturní komise (dále jen „Komise“ nebo „NKK“) byla zřízena při Ministerstvu školství a osvěty 16. května 1946 na základě zákona č. 137/1946 Sb. a zahájila svou činnost na počátku roku 1947.²² Stala se ústředním orgánem pro správu státního kulturního majetku získaného na základě dekretů č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb., a dále tzv. ostatního státního kulturního majetku (ten zahrnoval především objekty, které byly zkonfiskovány již po vzniku samostatného Československa roku 1918 příslušníkům habsburského rodu). Komise byla složena ze zástupců ministerstev školství a osvěty, vnitra, financí, zemědělství, techniky, vnitřního obchodu, národní obrany, Státního úřadu plánovacího, z odborníků pro ochranu přírody, archivnictví, knihovnictví a muzejnictví a ze zástupců Fondu národní obnovy a Národního pozemkového fondu. Předsedou Komise se stal historik umění Zdeněk Wirth.²³

Hlavním úkolem NKK bylo převzetí a správa zestátněných památek na základě dekretů prezidenta republiky a zákonů o pozemkové reformě, vyřizování kulturního mobiliáře v objektech, které přešly do státního vlastnictví a následné využití získaných objektů.

Provedením úkolů byla pověřena administrativní kancelář věcně odpovědná předsedovi Komise. Do její působnosti patřila především agenda spojená s přejímáním zámeckých a hradních objektů a jednotlivých movitých památek do správy Komise. Dále kancelář zajišťovala správu těchto objektů a vyřizovala předávání kulturního majetku odborným institucím. Odborní členové

²⁰ UHLÍKOVÁ 2004, s. 25.

²¹ Tamtéž, s. 19.

²² Zákon č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1946 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=137&r=1946>

²³ UHLÍKOVÁ 2004, s. 29–31.

kanceláře třídili a oceňovali movitý státní kulturní majetek ve všech zkonfiskovaných objektech, řídili svoz vytříděných předmětů do tzv. sběrů²⁴ a jeho další případné přidělení odborným institucím. Jejich dalším úkolem byla tzv. provizorní, později i definitivní instalace vybraných zámeckých či hradních objektů. Tato skupina využívala také externí spolupráce odborníků z Národní galerie, Uměleckoprůmyslového muzea, Náprstkova muzea a dalších institucí. Druhá kancelář Komise – technická – řídila údržbu spravovaných objektů. S oběma kancelářemi spolupracoval také generální inspektor zahrad a parků, který dohlížel na údržbu parků, zahrad a obor přiléhajících ke spravovaným zámeckým a hradním objektům. Přímo v regionech také působili tzv. oblastní inspektoři, kteří dohlíželi na objekty ve své oblasti. Vyhledávání a zajišťování movitých věcí kulturní hodnoty zkonfiskovaných podle dekretu č. 108/1945 Sb. měl za úkol tzv. stálý pověřenec. Řada tzv. dočasných pověřenců měla za úkol vyhledávání zestátněného kulturního majetku, především prohlídkou skladišť Fondu národní obnovy. Na posledním místě pak stály vlastní správy zámeckých a hradních objektů v čele se správci (kasteláni či klíčníci).²⁵

Třídění mobiliáře zestátněných hradů a zámků

Jedním z hlavních úkolů NKK byl výběr nejceněnějších movitých památek ze zestátněných hradů a zámků. Proces přebírání movitých památek probíhal dvěma způsoby – první se týkal mobiliáře objektů, které zůstávaly ve správě Národního pozemkového fondu a měly být předány novým uživatelům, druhý se týkal mobiliáře objektů, které přebírala přímo NKK.²⁶ Z celkových 496 zestátněných hradů a zámků na základě dekretu č. 12/1945 Sb. bylo 35 z nich zničeno nebo zcela vykradeno v důsledku válečných událostí, 46 objektů Komise přebírala přímo do své správy a zbývajících 415 měla Komise za úkol vytřídit.²⁷

Mobiliář z objektů ponechaných ve správě Národního pozemkového fondu měl být zástupci NKK na místě vytříděn a památkově cenné předměty převzaty do její správy a následně použity k instalacím zámků nebo předány státním muzeím, galeriím, knihovnám a archivům. Třídění prováděly tzv. třídící komise složené ze zástupce Národního pozemkového fondu a zástupce NKK. Správce objektu měl před jejich příchodem přehledně roztřídit mobiliář podle druhů.

²⁴ Tzv. sběrnami se označovaly památkové objekty, které byly určeny ke shromažďování mobiliáře ze zneprístupněných památek, případně památek určených k jiným účelům (administrativním, sociálním, hospodářským apod.).

²⁵ UHLÍKOVÁ 2004, s. 32–34.

²⁶ Tamtéž, s. 34.

²⁷ Tamtéž, s. 35.

Následně byly předměty sepsány do tzv. základního soupisu, který měl obsahovat pořadové číslo, označení předmětu, rozměry, případně slohovou charakteristiku, přibližné datování, signaturu či nápis. Tyto základní soupisy, které prováděla zvláštní inventarizační komise Národního pozemkového fondu, byly následně východiskem pro třídící komisi.²⁸

Třídění probíhalo podle závazné „*Směrnice pro vytrřídování státního kulturního majetku z mobilního inventáře zkonfiskovaného dekrety prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a 108/1945 Sb.*“. V určený den se Komise sešla na daném objektu, zajistila dostatečný počet místností, kam budou předměty ukládány, a začala postupovat podle inventárních soupisů, které byly již předem připraveny Národním pozemkovým fondem. Mobiliář byl zpravidla roztrříděn podle následujícího klíče – předměty, které byly určeny pro sběrný Komise (tedy pro další využití při instalacích tzv. muzeí bytové kultury), pro speciální muzea na hradech a zámcích a pro odborné instituce – muzea, galerie, archivy apod. Pro muzea a galerie vybíraly třídící komise nej kvalitnější umělecká díla. Obrazy, sochy, grafiky a kresby byly určeny pro Národní galerii, výrobky uměleckého řemesla pro Uměleckoprůmyslové muzeum a další specializované sbírky byly předány do příslušných oddělení Národního, Technického, Náprstkova, Vojenského či Zemědělského muzea. Komise zpracovávala i speciální žádosti na vybraný mobiliář, např. výběr předmětů a obrazů s koňskou tematikou na žádost Státního hipologického muzea ve Slatiňanech. Archiválie nalezené na hradech a zámcích byly s výjimkou rodinných dokumentů shromážděny a předány do Státního archivu zemědělského a dalších archivů. Tzv. rodinné památky (předměty i archivní dokumenty) byly vytrříděny do zvláštní skupiny určené též pro sběrný Komise. O vytrříděné předměty měly také zájem různé úřady a organizace pro výzdobu místností.²⁹

Po rozdělení předmětů do skupin podle budoucího určení proběhl rozvoz vytrříděného mobiliáře do jednotlivých sběrů Komise nebo jednotlivých organizací, pro které byl určen. Sběrný byly umístěny v budovách zámků spravovaných Komisí, které měly dostatečné prostorové a technické možnosti.³⁰

Z nevytrříděného mobiliáře (tzv. užitkový mobiliář) vybrali zástupci Národního pozemkového fondu nábytek a předměty vhodné pro zařízení Pražského hradu, zámku v Lánech, případně zahraničních velvyslanectví v Praze

²⁸ UHLÍKOVÁ 2004, s. 35.

²⁹ Tamtéž, s. 36–38.

³⁰ Tamtéž, s. 38.

a československých zastupitelství v zahraničí. Ostatní předměty byly nabídnuty k prodeji. U památek předávaných do správy NKK zůstal veškerý mobiliář na hradě či zámku a vytrídění bylo provedeno většinou až před zahájením instalace.³¹

Po roce 1947 se počet zestátněných hradů a zámku v důsledku dalších vyvlastňovacích zákonů (zákon o revizi pozemkové reformy č. 142/1947 Sb. a zákona č. 143/1947 Sb. týkající se majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů) výrazně zvýšil. NKK opět získala právo na převzetí vybraných hradů a zámků a na výběr mobiliáře ze zbývajících objektů (i přesto, že mobiliář jmenovaným zákonům nepodléhal a zůstával oficiálně ve vlastnictví původních majitelů). NKK se po vytrídění mobiliáře stala správcem umělecky cenného inventáře.³²

Během své pětileté existence NKK vytrídila mobiliář z přibližně 900 zestátněných hradů a zámků.³³

Výběr, převzetí a správa zestátněných hradů a zámků

Dalším důležitým úkolem Komise byl výběr, správa a péče o využití nejceněnějších hradů a zámků, které po 2. světové válce připadly státu. Již před vznikem Komise vytipovala Památková komise při Ministerstvu zemědělství 48 nejhodnotnějších hradních a zámeckých objektů výlučně pro kulturní využití. Tyto objekty později převzala do své správy NKK. Tento soubor památek se měl stát reprezentativním umělecko-historickým vzorkem nejceněnějších nemovitých památek. Hrady a zámky byly rozděleny podle slohů na památky středověké, renesanční, barokní a na památky z období empíru a romantiky. Klíčem k výběru byla kromě umělecké kvality architektury a vnitřní výzdoby také unikátnost v rámci vývojové řady nebo určitého území. Převzetí objektů proběhlo až od počátku roku 1948 do konce roku 1949. Zároveň na počátku roku 1948 začala Národní kulturní komise vyjednávat o převzetí dalších hradů a zámků zestátněných na základě vyvlastňovacích zákonů z roku 1947. K památkám první kategorie se tak připojily další významné hradní a zámecké objekty. Na konci roku 1951 Komise spravovala celkem 95 hradních a zámeckých objektů.³⁴

³¹ UHLÍKOVÁ 2004, s. 39.

³² Tamtéž, s. 40.

³³ Tamtéž, s. 40.

³⁴ Tamtéž, s. 44–48.

Využití objektů

Po převzetí vybraných hradů a zámků byla NKK pod velkým tlakem ze strany veřejnosti, která vyžadovala urychlené zpřístupnění objektů, případně usilovala o to, aby byl uzavřený objekt využit pro bydlení, příp. kanceláře. Některé z těchto památek byly i přes nesouhlas Komise využity pro školy, internáty, úřady i byty soukromníků. Komise se proto rozhodla pro vytvoření tzv. zatímních instalací, aby mohla alespoň část objektu být zpřístupněna. Definitivní instalace měla být následně vytvořena až po skončení třídění movitých památek, které se shromažďovaly ve sběrnách.³⁵

Využití objektů se posléze ubíralo několika směry. Vybraný soubor památkových objektů určených ke zpřístupnění měl zároveň reprezentovat přehled architektonického vývoje a jednotlivých slohů od středověku až po období přelomu 19. a 20. století:³⁶

- Reprezentanty středověkého období se krátce po konfiskaci staly památkové objekty Jindřichův Hradec, Frýdlant, Horšovský Týn, Švihov, Hrubý Rohozec, Nové Hradky (starý zámek), Pernštejn, Šternberk, Buchlov a Blatná.
- Za příklady renesančních objektů byly zvoleny Litomyšl, Opočno, Náměšť nad Oslavou, Velké Losiny, Telč, Bučovice, Červená Lhota, Moravský Krumlov.
- Barokní sloh po období Ludvíka XVI. představovaly zámky Náchod, Libochovice, Mnichovo Hradiště, Klášterec nad Ohří, Bruntál, Jemniště, Krásný Dvůr, Hořovice, Veltrusy, Jaroměřice nad Rokytnou, Milotice, Buchlovice, Slavkov, Vizovice, Dačice, Dobříš, Kozel u Štáhlav, Valtice, Lysice.
- Zástupci posledních slohových období od empíru až po romantismus se staly Ratibořice, Velké Březno, Kynžvart, Rožmberk, Sychrov, Žleby, Hrádek u Nechanic, Lednice, Vízmbek a Bouzov.

Tento výběr znamenal stanovení prvního oficiálního souboru státních hradů a zámků zpřístupněných veřejnosti po druhé světové válce. Mnohé z nich byly využity jako tzv. muzea bytové kultury.

- muzea bytové kultury

³⁵ UHLÍKOVÁ 2004, s. 48–49.

³⁶ Zpřístupněné hrady a zámky: Vznik a historický vývoj souboru zpřístupněných hradů a zámků v ČR. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, ©2003-2015 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-navstevniky/zpristupnene-pamatky-npu/hrady-a-zamky/>

Pro tyto účely vybrala Komise soubor památkových objektů, které reprezentovaly architektonický vývoj a jednotlivé slohy od 16. století do konce 19. století.

- speciální muzea

Tato tematická muzea se zaměřovala na určitou oblast jako například muzeum Boženy Němcové v Ratibořicích.

- galerie, muzeum, archiv

Části prostor zámků byly také nabídnuty místním galeriím a muzeím za účelem instalace jejich sbírek, nebo také oblastním archivům.

Reorganizací památkové péče v roce 1951 přešla výkonná pravomoc v oblasti památkové péče na krajské národní výbory, památky celostátního významu podléhaly přímo Ministerstvu školství, věd a umění (původně Ministerstvo školství a osvěty přejmenované v roce 1948). Namísto státního památkového úřadu v Praze a v Brně vznikl jednotný Státní památkový ústav, jehož hlavním úkolem byla teoretická odborná pomoc v oblasti památkové péče, propagace a evidence památek. NKK byla zároveň v tomto roce zrušena.³⁷

V roce 1953 byla založena Státní památková správa³⁸, která poté převzala správu zpřístupněných hradů a zámků. Zrušena byla v roce 1958, kdy byl přijat zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, který jako první zákon řešil památkovou péči v Československu.

Vzhledem k dějinným událostem popsaným výše dělíme mobiliář hradů a zámků na kmenový a svozový. Kmenový mobiliář zahrnuje původní předměty pocházející přímo z daného objektu. Mezi svozový mobiliář naopak patří předměty, které byly z objektu přemístěny v rámci svozů na jiné památkové objekty po konfiskacích, které proběhly v letech 1945–1948.

1.2.4 Historický vývoj evidence kulturního mobiliáře

Historické inventáře vznikaly již za původních majitelů hradů a zámků.³⁹ V současnosti jsou uloženy v rodinných archivech, archivech institucí, státních oblastních archivech apod. Po 2. světové válce vznikaly při vytřídování mobiliáře zestátněných hradů a zámků soupisy tohoto mobiliáře – tzv. černé knihy. Tyto

³⁷UHLÍKOVÁ 2004, s. 19–20.

³⁸Národní archiv, archivní areál Praha 4 – Chodovec, Státní památková správa a Státní památková správa – dodatky, NAD 864.

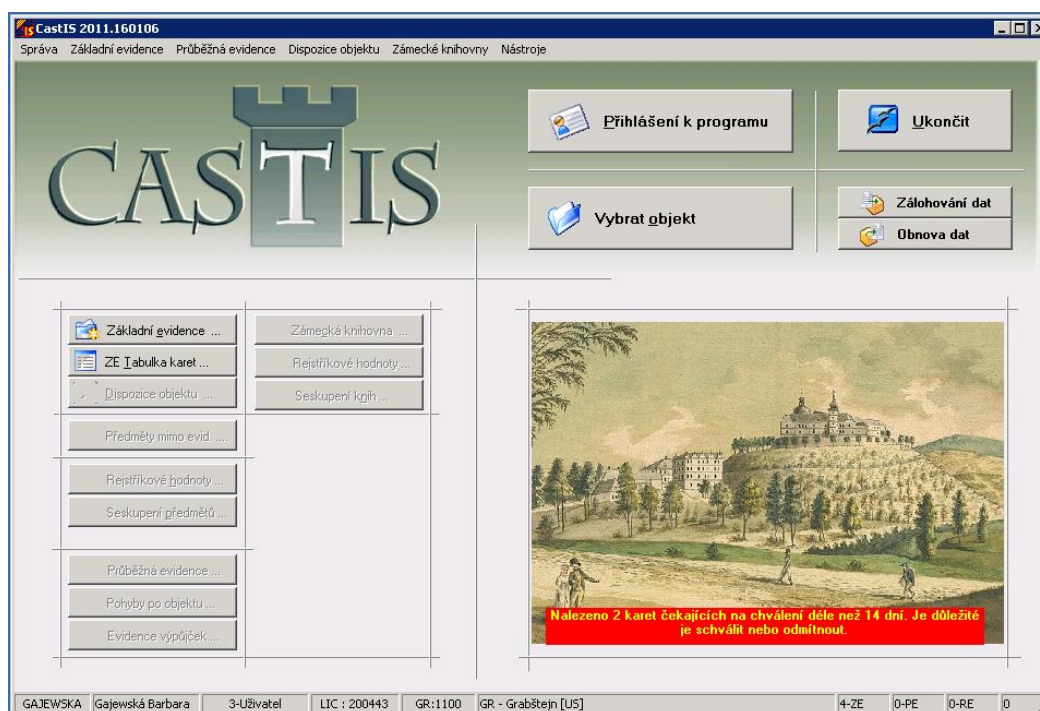
³⁹Inventář zámku Grabštejn (1719–1721), SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, fond Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů), Frýdlant, kart. 753, inv. č. 3311.

knihy se dělily na kmenové, svazové a přírůstkové. V současnosti se staly důležitým podkladem pro návrat mobiliáře zpět na původní místa.⁴⁰

1.2.5 Evidence mobiliárních fondů v současnosti

NPÚ vede evidenci mobiliárních fondů v programu CastIS (viz obr. 1), který byl pro tuto funkci speciálně vyvinut. Každý evidenční list obsahuje základní identifikační údaje o předmětu (název objektu a adresa, název předmětu, rozměry, druh podle tzv. hesláře, materiál, technika, autor, časové zařazení, inventární číslo staré/nové, původ a další doplňující informace), jeho odborný popis a fotodokumentaci (viz obr. 2). Aplikace dále poskytuje údaje o pohybu předmětů, restaurování, výpůjčkách na výstavy a návaznosti na správu majetku.

Tato evidence není běžnému občanovi z bezpečnostních důvodů zpřístupněna (pouze badatelům na základě zvláštního povolení).

Obr. 1 Program CastIS – úvodní strana

⁴⁰ Tzv. scelování mobiliárních fondů bylo jedním z bodů Koncepce NPÚ na léta 2011–2015. „Provedení scelování mobiliárních fondů státních hradů a zámků, jejichž části nebo jednotlivé předměty se nacházejí v jiných státních památkových objektech nebo institucích.“ (Koncepce NPÚ na léta 2011–2015. Národní památkový ústav, 2011. Dostupné také z: <https://www.npu.cz/portal/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/povinne-zverejnovane-informace/koncepce-npu/koncepce-npu-2011-2015.pdf>)

Členění předmětů podle druhů:⁴¹

1. archeologické nálezy
2. církevní, náboženské
a kultovní předměty
3. divadlo
4. dopravní prostředky
5. fotografie, negativy
a filmový materiál
6. grafika
7. hodiny
8. hrací stroje
9. hračky
10. hry
11. hudební nástroje
12. kresba
13. medaile a plakety
14. nábytek
15. nádoby a nádobí
16. nástroje a nářadí
17. obrazy
18. oděvy a oděvní doplňky
19. osobní potřeby
20. ostatní
21. osvětlovací tělesa
22. pečeti, razidla a razítka
23. platidla
24. přírodniny
25. přístroje
26. rámy
27. řády, vyznamenání
a odznaky
28. sochařská díla
29. šperky a bižuterie

30. textilie
31. tiskoviny a listinné
dokumenty
32. vytápění
33. zbraně a zbroj
34. zrcadla

⁴¹ Převzato z CastIS ke dni 14. 3. 2016.

Fotografie, negativy a filmový materiál jsou dále členěny⁴²

podle typu:

- album
- diapozitiv
- film
- fotografie černobílá/kolorovaná/tónovaná/barevná
- fotopohlednice
- fotoreprodukce
- negativ barevný/černobílý

podle námětu:

- ateliérová/interiérová/exteriérová
- dokumentární
- krajina
- momentní
- portrétní/portrétní skupinová
- technická
- umělecká
- vědecká
- zobrazení zvířat

podle materiálu:

- fotografický papír
- celuloid
- sklo

podle techniky:

- albuminový papír
- ambrotypie
- autochrom
- bromostříbrná fotografie
- daguerrotypie
- ferrotypie
- fotografické techniky/ fotografie
- kolódiový proces

⁴² Vzhledem k rozsáhlosti kategorií uvádím nejčastěji používané termíny vztahující se k fotografii.

- platinotypie
- tisk (světlotisk, fotogravura atd.)

is	Editace A/N [F9]	Nová karta	Kopie karty	Hledat kartu	Vymazat kartu	Změnit IDN	☐ Video		Schránka	Výstup ...	SEUD ...	
Všechny karty	GR00073/002 - Fotografie portrétní, Poprsí důstojníka										Katalog ...	☒ Náhledy
1. Základní údaje o předmětu 2. Další údaje 3. Pohyb, rest. 4. Výběry 5. Připojené dokumenty 6. Prezentace												
Inov. č. nov.: GR00073/002 Inv. č. staré: MH05617/b	ze dne:				Registřkové č.: 13343/32-7162							
Původ: Grabštejn	způsob nabytí: Převod	Nabytí										
Komentář: Smlouva o převodu majetku mezi PÚ OL a PÚ stf. Cech ze 17.8.199	Mimo objekt											
Skupina: Fotografie, negativy a filmy	dle skup.											
Předmet typ: Fotografie	inventura											
Predm. pokr: Poprsí důstojníka	aktuální: 2015.02.17 19:51:26											
Komplet: GR00073	datum kontroly: 27.02.2015											
Soubor:	provedl:											
Sbíjka:	Mimo evid.											
kontinent: Evropa	oblast: střední	stát: Rakousko	Město, místo: Klagenfurt	? pokud nejasná :								
Provenience: etapa/rok: konec	století/letoopočet: 19. století	oddělováč:	etapa/rok:	století/letoopočet:	pokud nejasné: interval: 1896 1900							
*Popis: Portrét poprsí muže ve vojenské uniformě, v pravém profilu. Má knír, stojací límec se 4 hvězdičky na kabáti šňůrové aplikace. Vpravo dole je nečitelný podpis. Foto hnědé tónování. Pod odštrkem vlevo je vytlačeno a zlatceno firemní logo, uprostřed s otčiči. Vpravo je nápis: Kais v. Koh...Klagenfurt.												
*Poznámka: DOKLAD PŮVODU:Smlouva o převodu práva hospodaření movitého majetku mezi PÚ UL a Pam.ústavem středních Cech ze dne 17.8.1999 PŮVOD: 2099 0163 0000 SH Grabštejn												
Popis a Poznámka jsou odstavcové pole. ENTER posouvá kurzor na další řádek. Dvojklikem tato pole otevřete ve vlastním okně.												
Odbor, ppjs:	dne: 20.5.2002	Kartu zapsal: Konverze Castis	dne: 10.07.2015									
Tabulka všech...												

Obr. 2 Základní evidenční list v programu CastIS

Všechny kategorie nejsou v současnosti u fotografií vždy plně naplňovány. V následujícím příkladu se u vizitky setkáváme s pouhým označením „fotografie“ bez specifikace techniky (viz obr. 3), i když program výběr fotografických technik umožňuje (v tomto případě kolódiová fotografie).

Obr. 3 CastIS – popis materiálu a techniky

1.3 Průzkumy fotografických fondů a sbírek

Na začátku práce s jakýmkoliv fotografickým fondem je v první řadě nutné provést průzkum tohoto fondu. Podle plánovaných výstupů můžeme provést základní dva druhy průzkumů.

1.3.1 Druhy průzkumů

Průzkum dělíme obecně na restaurátorský a archivní. Pokud máme za cíl zpracovat fotografický fond tematicky – identifikovat postavy na fotografiích, určit dataci snímků, popsat motivy snímků, pak se jedná o průzkum pro archivní účely. Tento typ průzkumu provádí obvykle správce fondu (archivář).

V případě, že chceme zjistit fyzický stav archiválií, provádí se průzkum restaurátorský. Tento typ průzkumu provádí v první řadě restaurátor, který vyhodnotí míru znečištění a poškození (mechanické, chemické, biologické), identifikuje fotografickou techniku a určí nutnost restaurátorského zásahu.

Při komplexním zpracování fondu je důležitá spolupráce obou specialistů – archiváře a restaurátora.

V následujících dvou kapitolách uvádím příklady konkrétních průzkumů, které se uskutečnily v Národním archivu a Národním památkovém ústavu. Na těchto příkladech ukazují, jak vypadá v praxi rozdíl mezi restaurátorským a archivním průzkumem.

1.3.2 Restaurátorský průzkum

Národní archiv – průzkum fyzického stavu fotografických fondů

V Národním archivu se nachází fotografické dokumenty již od vzniku archivu v roce 1954.⁴³ Od roku 1990 jsou tyto fotografické dokumenty postupně oddělovány a vytváří se z nich samostatné fondy. Tyto fondy v současnosti spravuje 8. oddělení Národního archivu specializované na fotografické, zvukové a filmové materiály. Cílem průzkumu bylo posouzení fyzického stavu archiválií s přihlédnutím k jeho významu a četnosti využívání. Předmětem průzkumu byly fotografie, negativy se skleněnou podložkou, ploché negativy, kinofilmy, diapozitivy se skleněnou podložkou a plastovou podložkou, mikrofilmy, mikrofiše a promítací filmy.⁴⁴

⁴³ Vzniku Národního archivu předcházela kontinuální vývoj archivu v různých formách již od doby středověku. Více KOLLMANN, Josef. *Dějiny Ustředního archivu českého státu*. Praha, 1992.

⁴⁴ HNULÍKOVÁ, Blanka. Průzkum fyzického stavu fotografických fondů v Národním archivu. *Časopis Národního muzea, řada historická*. 2013, 182 (3–4), 17.

Průzkum fyzického stavu fondů 8. oddělení Národního archivu probíhal v letech 2007–2009. Jejich pořadí bylo zvoleno podle abecedního seznamu fondů. Pro účely tohoto průzkumu byl vytvořen formulář (viz kap. 1.3.4). Při samotném průzkumu byly využity tyto techniky hodnocení: vizuální, mikroskopické a analytické.⁴⁵

Při vizuálním pozorování bylo hodnoceno mechanické poškození, stupeň znečištění, druh uložení (adjustace, obal), charakteristika materiálu a orientační určení druhu materiálu. Při mikroskopickém zkoumání byly identifikovány fotografické techniky a byla potvrzena, případně vyvrácena přítomnost plísní. Pokud se potvrdil výskyt plísní, byl proveden stěr, který následně vyhodnotila mikrobiologická laboratoř v Národním archivu.⁴⁶

U negativů s plastovou podložkou byly provedeny testy na druh plastové podložky. Tento test probíhá ve dvou krocích. První, nedestruktivní test byl proveden pomocí polarizačních filtrů. Při pozitivním výsledku se jednalo o polyetylentereftalát (PET). Pokud byl test negativní, přistoupilo se k druhému, destruktivnímu, testu, roztokem difenylaminu. Na základě tohoto testu bylo zjištěno, zda se jedná o podložku z nitrátu celulózy (pozitivní test), nebo z acetátu celulózy (negativní test). U materiálu s acetátovou podložkou byla poté měřena intenzita degradace nedestruktivní metodou pomocí A-D stripů.⁴⁷

U nearchivních obalových materiálů bylo změřeno pH a byl proveden test roztokem floroglucinolu na obsah dřevoviny.⁴⁸

Po vyplnění všech získaných informací o fondu, byla bodově (v rozmezí od 1 do 5 bodů) ohodnocena tři základní kritéria: archivní hodnota, četnost využívání a nutnost řešení. Po jejich součtu a individuálním zhodnocení specifických případů bylo provedeno celkové vyhodnocení průzkumu.⁴⁹

Výstupem průzkumu bylo zhodnocení fyzického stavu fotografických fondů, jejich významu a nutnosti restaurátorských zásahů. Na základě vyhodnocení byl stanoven plán restaurátorských prací.⁵⁰

⁴⁵ HNULÍKOVÁ 2013, s. 19.

⁴⁶ Tamtéž, s. 19.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž, s. 23.

⁵⁰ Tamtéž.

1.3.3 Archivní průzkum

Národní památkový ústav – projekty zaměřené na fotografické fondy

V letech 2004–2005 probíhal v Národním památkovém ústavu pod vedením PhDr. Valburgy Vavřinové, Ph.D. projekt pod názvem „*Evidence a odborné zhodnocení dochovaných fotografických fondů na zpřístupněných objektech spravovaných NPÚ-ÚOP středních Čech v Praze a jejich ochrana*“⁵¹. Jednalo se o jeden z prvních projektů v rámci NPÚ zaměřených na problematiku fotografií na památkových objektech. Byla provedena evidence, dokumentace a odborné zhodnocení dosud nezpracovaných fondů.

Fotografie byly při tomto výzkumu vyzdvíženy jako významný pramen pro poznání dějin kultury a společnosti období 19. až první poloviny 20. století a základ pro studii historie fotografického umění.⁵² Projekt také zdůraznil potřebu systematické ochrany fotografických fondů na hradech a zámcích, které patří díky své fyzikálně-chemické podstatě k nejohroženějším materiálům. Průzkum proběhl na celkem devíti objektech ve správě Územního odborného pracoviště středních Čech.⁵³ Byl zmapován počet, charakter a stav fotografií na jednotlivých objektech. Na příkladech vybraných fotografií byly identifikovány osoby na fotografiích. V rámci celého projektu byla provedena dosud neexistující základní evidence fotografií, označení inventárními čísly a digitální fotodokumentace o celkovém počtu 27 997 pořízených snímků a skenů. Dokumentace byla také nově zaměřena i na reversy fotografií (hlavně vizitek a kabinetek), na kterých se nachází důležité informace o ateliéru, ve kterém snímek vznikl, často jsou zde dopsány i další důležité informace (jméno portrétovaného, rok vzniku). V rámci projektu byl také proveden soupis daguerrotypů. Projekt dále přinesl důležité metodické poznatky pro správu, evidenci a dokumentaci fotografických sbírek a pro jejich ochranu, zpřístupnění a prezentaci.⁵⁴

⁵¹ Identifikační kód projektu: PK04P04OPP001

⁵² Více k tématu historické fotografie jako specifickému druhu historického pramene např. WITTLICH, Filip. *Fotografie – přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

⁵³ V minulosti spadala správa památek pod Územní odborná pracoviště. Po reorganizaci Národního památkového ústavu v roce 2013 patří správa památek pod Územní památkové správy pro danou oblast.

⁵⁴ VAVŘINOVÁ, Valburga. *Evidence a odborné zhodnocení dochovaných fotografických fondů na zpřístupněných objektech spravovaných NPÚ-ÚOP středních Čech v Praze a jejich ochrana*. Národní památkový ústav, 2005, s. 5–22. Závěrečná výzkumná zpráva účelově financovaného programového projektu výzkumu a vývoje.

V současnosti vede Národní památkový ústav ve spolupráci s dalšími institucemi navazující výzkum v rámci programu NAKI⁵⁵ pod názvem „*Historický fotografický materiál – identifikace, dokumentace, interpretace, prezentace, aplikace, péče a ochrana v kontextu základních typů paměťových institucí*“. Tento projekt byl započat v roce 2013 a bude pokračovat až do roku 2017.

1.3.4 Příprava průzkumu

Jak bylo již zmíněno v kap. 1.3.2, na začátku průzkumu je nutné si stanovit jeho základní parametry. Mezi ně patří:

- **cíle**

Cíle průzkumu mohou být velmi různorodé – od poznání motivu fotografií a jejich odborného zpracování (archivní průzkum) po určení fotografických technik, zjištění fyzického stavu materiálu a stanovení plánu restaurování (restaurátorský průzkum). Pokud neprovádíme celkový průzkum, je nutné vybrat reprezentativní vzorek, který nám zprostředkuje základní představu o charakteru celého fotografického fondu.⁵⁶

- **zaměření průzkumu**

Pokud se ve fondu nachází tisíce položek, je nutné si stanovit klíč, podle kterého se bude průzkum provádět. Můžeme provést námtkový průzkum (vybrat několik fotografií z každého kartonu), nebo stratifikovaný průzkum podle materiálu (zaměření pouze na negativy), podle časového období (nejstarší fotografické techniky do roku 1900), podle tématu (fotografie z určité oblasti, svatební fotografie apod.). Při stanovení těchto kritérií záleží hlavně na cíli celého průzkumu.⁵⁷

- **kritéria hodnocení**

Mezi základní hodnotící kritéria při restaurátorském průzkumu nejčastěji patří archivní hodnota, četnost využití a nutnost restaurátorského zásahu. V Národním archivu mají tato kritéria hodnocení pro každou kategorii v rozmezí 1–5 bodů (viz obr. 4). Součtem výsledků získáme orientační přehled o fyzickém stavu fotografických materiálů ve fondu či sbírce a podklad pro plán restaurátorských prací. Čím vyšší je výsledné číslo, tím

⁵⁵ Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) je výzkumným programem Ministerstva kultury, v rámci nějž jsou podporovány projekty aplikovaného výzkumu a vývoje z oblasti národní a kulturní identity.

⁵⁶ LAVÉDRINE, Bertrand, Jean-Paul GANDOLFO a Sibylle MONOD. *A guide to the preventive conservation of photograph collections*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, 2003, s. 121.

⁵⁷ LAVÉDRINE 2003, s. 123.

větší má předmět prioritu při plánování restaurování či celkovém zpracování.

Protokol o kontrole fondů sbírek NA (fotodokumentů)

Název fondu:			NAD:	Značka fondu:	Karton číslo:	Množství:	Číslo souvisejících protokolů:			Číslo protokolu:					
Časový rozsah fondu:			Místo uložení:	Kontrolovaný díl fondu:			Původ sbírky (fondu):			Datum:					
Druh:	Materiál podložky:			Počet	Nezprac.	Koment.:	Uložení			Mech.poškoz.	Znečištění	Chem-bio.			
☐ pozitiv 1.	☐ papír	☐ plast	☐ jiné				☐ volné	☐ nearch. obal	☐ papír., arch.obal	☐ rám pasparta	☐ album, kniha	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ retuše	☐ retuše	☐ retuše				☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ barva	☐ barva	☐ barva				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
☐ negativ 2.	☐ sklo	☐ plast	☐ jiné				☐ volné	☐ nearch. obal	☐ papír., arch.obal	☐ krabička	☐ jiné	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ retuše	☐ retuše	☐ retuše				☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ barva	☐ barva	☐ barva				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
☐ diapozitiv 3.	☐ sklo	☐ plast	☐ jiné				☐ volné	☐ nearch. obal	☐ papír., arch.obal	☐ krabička	☐ jiné	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ retuše	☐ retuše	☐ retuše				☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ barva	☐ barva	☐ barva				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
☐ filmový pás 4.	☐ 16mm	☐ 35mm	☐ jiné				☐ volné	☐ kov. krabice	☐ plast. krabice	☐ cívka	☐ jiné	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ barva	☐ barva	☐ střední				☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ velké	☐ velké	☐ velké				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
☐ mikrofilm 5.	☐ perfor.	☐ neperfor.					☐ volné	☐ kov. krabička	☐ papír., krab. Emba	☐ cívka	☐ jiné	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ zabarvený	☐ zabarvený					☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ velké	☐ velké	☐ velké				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
☐ tisky, ostatní materiál 6.	☐ papír	☐ plast	☐ jiné				☐ volné	☐ nearch. obal	☐ papír., arch.obal	☐ rám pasparta	☐ album, kniha	☐ archiv. krabice	☐ mírné	☐ mírné	☐ mírné
	☐ retuše	☐ retuše	☐ retuše				☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední	☐ střední			
	☐ barva	☐ barva	☐ barva				☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké	☐ velké			
Archivní hodnota: 1 2 3 4 5 (archivní význam, čím významnější tím vyšší)			Četnost využívání: 1 2 3 4 5 (čím více využíván, tím vyšší)		Nutnost řešení: 1 2 3 4 5 (čím více poškozený tím vyšší)		Celkem bodů:	Návrh řešení: ☐ nové uložení	☐ očištění ☐ restaurování	Poznámky:					

Obr. 4 Formulář pro průzkum fotografických fondů v Národním archivu (Zdroj: Národní archiv)

Bertrand Lavédrine ve své knize „*A Guide to the Preventive Conservation of Photograph Collections*“ používá tato hodnotící kritéria: hodnota předmětu, jeho zranitelnost (nestabilní materiál) a úroveň poškození, a to také v rozmezí 1–5 bodů (viz obr. 5). Zároveň dodává, že priority nakládání s fotografickým materiálem závisí také na jeho plánovaném využití. Jako příklad uvádí, že často využívané materiály by se měly prioritně duplikovat či naskenovat, zatímco fotografie, které jsou určeny pro výstavní účely, mají být prioritně restaurovány. Vždy tedy, kromě výsledků získaných průzkumem, závisí na aktuálním a plánovaném využití fotografických materiálů.⁵⁸

⁵⁸ LAVÉDRINE 2003, s. 114–116.

preparation of the personnel through internships or specific instruction focusing on preservation problems.

All of these activities contribute to determining the priorities for action, depending on the intended purpose of the collection—archive repository, photographic stock agency, museum collection, and so on. For example, for photographs endangered by frequent handling, duplication or scanning may be

TABLE 51

Evaluating action priorities and establishing priorities by adding three figures.

	Object Value	Object Susceptibility	Presence of Each Agent*	Priority for Preservation Action
very low	1	1	1	3
				4
				5
low	2	2	2	6
				7
				8
average	3	3	3	9
				10
				11
high	4	4	4	12
				13
				14
very high	5	5	5	15

* Merges intensity or incidence of an agent with deficiency of control of an agent.

Obr. 5 Ohodnocení a stanovení priorit podle Lavédrina (Zdroj: LAVÉDRINE 2003, s. 115)

• vyhodnocení a interpretace výsledků

Jak již bylo zmíněno v kap. 1.3.2, na závěr celého průzkumu je nutné vyhodnotit jeho výsledky a podle stanovených cílů určit další postup.

Průzkum fondu by měl být vždy prováděn ve spolupráci se správcem zkoumaného fondu nebo jeho zástupcem a restaurátory. „Správce fondu určuje význam posuzovaného archivního fondu a četnost jeho badatelského využívání. Restaurátoři hodnotí fyzický stav, odebírají vzorky plastových podložek na identifikaci druhu, provádějí stěry plísní na testování aktivity a stanovují míru naléhavosti restaurátorského zásahu.“⁵⁹

1.4 Fotografické fondy na hradech, zámcích a dalších památkách ve správě NPÚ

Fotografické fondy se nacházejí na 75 z celkových 109 památek ve správě NPÚ. Sbírkové fotografické fondy hradů, zámků a dalších památek jsou součástí mobiliárních fondů příslušných objektů. Aktuální počty snímků na jednotlivých památkách podle evidence v CastIS jsou uvedeny v příloze 1.

⁵⁹ HNULÍKOVÁ 2013, s. 18.

1.4.1 Motivy fotografií

Historický fotografický materiál ve fondech hradů a zámků ve správě NPÚ je velice různorodý, a to jak charakterem zobrazení, tak i rozličností historických fotografických technik. Nejedná se tak o klasické sbírkové fondy, které jsou typické pro muzea a galerie, ale o rodové fotografické archivy, dokumentující jednotlivé etapy života dřívějších majitelů těchto sídel.

Fotografie byly pořizovány nejčastěji prostřednictvím najatých profesionálních fotografů, často se ale mezi představiteli šlechty nacházeli nadšení fotografové – amatéři.⁶⁰ Většinou se tedy fotografický fond na památce skládá jak z děl významných domácích i zahraničních fotografů a známých fotoateliérů⁶¹, tak z děl regionálních fotografů a jejich ateliérů až po amatérskou tvorbu členů rodiny.

Vzhledem k častým cestovatelským zálibám šlechty fotografie a negativy pocházejí jak z různých částí Evropy, tak z nejrůznějších koutů světa (jako např. Afrika).

Podle průzkumu Vavřínové jsou ve fotografických fondech hradů a zámků zastoupeny tyto náměty:⁶²

- *„portréty členů rodiny a přátel – tematicky nejrozsáhlejší část historického fotografického materiálu*
- *významné rodinné události (např. svatby, narození dítěte, pohřby)*
- *významné dobové společenské události (např. maškarní plesy, divadelní představení, hony, svatby a státní pohřby)*
- *způsoby trávení volného času a cesty za poznáním a zábavou*
- *důležité historické události, bezprostředně ovlivňující životy zúčastněných (např. 1. světová válka)*
- *spíše ojediněle stavební úpravy a přestavby sídel, interiéry a sbírkový mobiliář*
- *fotografie typů profesí, národností apod., pocházející z profesionálních ateliérů a které byly získány v rámci poznávacích cest*

⁶⁰ Amatérskou fotografií se ve své knize zabývá významná historička umění Mgr. Petra Trnková, Ph.D. Viz TRNKOVÁ, Petra. *Technický obraz na malířských štaflích: česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie: 1890–1914*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister, 2008.

⁶¹ Profesionální fotografy a fotoateliéry v českých zemích zmapoval významný historik fotografie Mgr. Pavel Scheufler (* 1950). Více např. SCHEUFLER, Pavel. *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2013. a SCHEUFLER, Pavel. *Galerie c. k. fotografů*. Praha: Grada, 2001.

⁶² VAVŘINOVÁ 2005, s. 20.

- *fotografie populárních osobností*
- *fotografie domácích mazlíčků*

Fotografie tak představují důležitý pramen poznání způsobu života a trávení volného času členů dané šlechtické rodiny i celé společnosti tehdejší doby. Fotografie interiérů jsou významným podkladem pro současnou tvorbu interiérových instalací hradů a zámků. Portréty šlechtických rodů nám pak ikonograficky doplňují genealogii rodu.

1.4.2 Historické fotografické techniky na hradech a zámcích

Skladba historických fotografických technik⁶³ zastoupených na hradech a zámcích je velmi pestrá: od nejstarší prakticky využitelné fotografické techniky – daguerrotypie, přes ambrotypie, ferrotypie, slané papíry, albuminové, kolódiové fotografie⁶⁴ až po želatinostříbrné a barevné fotografie. U dochovaných pohlednic se pak setkáváme s různými technikami tisku – kolotypie, polotón, fotogravura a další. Samozřejmě ve fondech nechybí ani negativy – nejčastěji na skleněné, případně plastové podložce – a v několika fondech jsou zastoupeny i filmové materiály. V současnosti jsou v NPÚ kvůli svému významu zmapovány hlavně daguerrotypie. Objekty, na kterých se daguerrotypie nachází, jsou vyznačeny v příloze 1.

Mezi nejvýznamnější daguerrotypie ve fondech NPÚ patří tzv. kynžvartská daguerrotypie⁶⁵, která je od roku 2006 prohlášena za národní kulturní památku. Jedná se o jednu z prvních daguerrotypií francouzského vynálezce L. Daguerra. S věnováním ji daroval knížeti Metternichovi v roce 1839 a ten ji uložil na zámku Kynžvart – odtud pochází její název. Na zadní straně se zachovala kancléřova poznámka o tom, že daguerrotypii obdržel ještě před zveřejněním nového

⁶³ K tématu historických fotografických technik blíže viz SCHEUFLER, Pavel. *Historické fotografické techniky* [online]. Praha: ARTAMA, 1993 [cit. 2016-05-02]. Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/files/2433/HistTechniky.pdf>. Ze zahraniční literatury dále LAVÉDRINE, Bertrand. *Photographs of the past: process and preservation*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, 2009.

⁶⁴ Albuminové a kolódiové fotografie bývají často zastoupeny ve fondech formou vizitek a kabinetek. Fotografické vizitky (francouzsky „carte-de-visite“) jsou fotografie malého formátu nalepené na podkladovém kartonu (přibližné rozměry vizitek se pohybují kolem 105 x 65 cm). Tento formát, který vynalezl fotograf André-Adolphe-Eugène Disdéri, byl patentován v roce 1854. V 60. a 70. letech 19. století jejich rozmach významně přispěl k popularizaci fotografie. Na konci 70. let je postupně nahrazují větší kabinetky (o formátu přibližně 170 x 110 mm). Kartony vizitek a kabinetek bývají často zdobené a nesou informaci o ateliéru, kde vizitka, či kabinetka vznikla. Blíže viz BALDWIN, Gordon a Martin C. JURGENS. *Looking at photographs: a guide to technical terms*. Rev. ed. Los Angeles, Calif.: J. Paul Getty Museum, 2009.

⁶⁵ inv. č. KY15550

vynálezu.⁶⁶ Kynžvartská daguerrotypie byla také navržena na movitou památku UNESCO (dosud v řízení).⁶⁷

Mezi další slavné daguerrotypie ve fondech NPÚ patří také skupinový portrét rodiny hraběte Karla Chotka a jeho přátel, který je součástí mobiliárního fondu zámku Velké Březno.⁶⁸ Tato daguerrotypie vznikla 4. listopadu 1839 a jedná se o jednu z nejstarších dochovaných portrétních fotografií na světě.⁶⁹

1.4.3 Identifikace osob a datace fotografií

Při identifikaci osob na fotografiích a jejich dataci nám může posloužit jako vodítko několik základních pomůcek.⁷⁰

- **popisky na fotografiích** – na zadní straně fotografií (často u vizitek a kabinetek) bývá popisek se jménem portrétovaného, případně s datem. Dalším důležitým vodítkem jsou informace o ateliéru, jehož vznik a zánik můžeme zjistit z archivních materiálů. Často jsou na zadní straně vizitek informace o vyznamenáních a titulech daného fotografického ateliéru, které mohou pomoci s datací snímku.
- **identifikace fotografické techniky** – fotografická technika je jednou ze základních informací, která nám pomůže datovat snímek, a díky znalosti časového období vzniku snímku identifikovat osoby na snímku.
- **datace fotografie** – datace fotografií je podstatná například u identifikace dětí na fotografiích, u kterých víme rok, kdy se narodily.
- **významná událost** – snadné bývá také identifikovat svatební fotografie, často se dochovají i svatební oznámení s doplňujícími informacemi.
- **předchozí identifikované snímky** – pokud máme k dispozici již identifikované snímky s týmiž osobami, můžeme je snadno porovnat.
- **rodinní příslušníci** – s identifikací osob na snímcích mohou často pomoci i potomci rodu.

⁶⁶ Světové dědictví, NKP, chráněná území. *Intranet Národního památkového ústavu* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2006 [cit. 2016-05-06]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?IdCis=NP%2C207>

⁶⁷ Informace na základě sdělení Ing. Ondřeje Cinka, kastelána zámku Kynžvart, v rámci dotazníkového šetření (Gajewská, B. – *Fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ (výsledky průzkumu)*, 2016. Dostupné online na <https://fotograficke-fondy-na-pamatk.vyplnto.cz>).

⁶⁸ inv. č. VB03120

⁶⁹ Naše daguerrotypie. *Velké Březno: oficiální webová prezentace státního zámku* [online]. Velké Březno: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-05-06]. Dostupné z: <https://www.zamek-vbrezno.cz/cs/o-zamku/nase-daguerrotypie>

⁷⁰ SCHEUFLER 1993.

1.5 Specifika a uložení fotografických fondů na hradech a zámcích v letech 2004–2005

V této kapitole především shrnuji poznatky z projektu Vavřinové, který proběhl v letech 2004–2005. V následující kapitole 1.6 poté na základě dotazníkového šetření porovnávám stav v letech 2004–2005 s aktuálním stavem v roce 2016, tedy jak se změnily podmínky a přístup k fotografiím na památkových objektech po více než 10 letech.

1.5.1 Specifické podmínky

Jak bylo zjištěno v rámci projektu pod vedením Vavřinové, fotografie jsou na památkách často uloženy společně s ostatními druhy sbírek, nejčastěji v dřevěných skříních nebo truhlách, případně pracovnách. Za tehdy vzorový depozitář byl označen specializovaný depozitář pro fotografie na státním zámku Konopiště se stálým sledováním vlhkosti a teploty. Na ostatních objektech byla teplota měřena pouze namátkově, někde vůbec.⁷¹

Na každé památce se fond nachází ve velmi specifických klimatických podmínkách podle charakteru budovy. Záleží zde především na:

- poloze budovy (poblíž vodních zdrojů, na kopci/v nížině...)
- uložení fotografií v rámci budovy (podkroví, pracovny...)
- kolísání teploty a vlhkosti
- způsobu uložení (v pH neutrálních obálkách a archivních krabicích/v původních obalech/vystavené v expozici)

Za největší problém se pro fotografické fondy na hradech a zámcích považuje střídání teploty a vlhkosti v zimním a letním období, problematické uložení v podkrovích nebo prostorách, které v zimě promrznou. Dalším problémem je uložení fotografií a negativů na sobě bez proložení, kdy hrozí jejich mechanické poškození. Ohrožené jsou také barevné fotografie, které vyžadují ještě přísnější podmínky uložení (trvale nízkou teplotu) než černobílé materiály. Přetrvávajícím problémem je také vystavení originálních fotografií v expozicích. I nadále se originály nacházejí na prohlídkových trasách, kde jsou vystaveny nadměrnému osvětlení (v nejhorším případě naproti oknu) a střídání teploty a vlhkosti vlivem návštěvníckého provozu na památce.⁷²

⁷¹ VAVŘINOVÁ 2005, příloha č. 6.

⁷² Tamtéž.

1.5.2 Uložení fotografických fondů

Samotné fotografie, negativy a další fotografický materiál jsou v depozitářích hradů a zámků uloženy různými způsoby:⁷³

- volně ložený
- v původních paspartách
- v pouzdrech
- v albech (volně loženy nebo lepeny)
- v rámech
- použitý k výzdobě
- negativy volně ložené/v původních obálkách/původních obalech (př. krabice)

Vybrané zpracované fotografické fondy jsou již uloženy v pH neutrálních obálkách a krabicích archivní kvality.

Originální fotografie jsou však na mnoha památkách i nadále využívány pro výzdobu prohlídkových tras (viz obr. 6–8).⁷⁴

Obr. 6 Státní zámek Hořovice – výzdoba knihovny fotografiemi

⁷³ VAVŘINOVÁ 2005, s. 20.

⁷⁴ Fotografie byly pořízeny v letech 2013 a 2014.

Obr. 7 Státní zámek Hořovice – detail paravánu s fotografiemi

Obr. 8 Státní zámek Milotice – výzdoba pokoje fotografiemi

1.6 Průzkum – fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ

Vzhledem k tomu, že výzkumný projekt Vavřinové probíhal před více než deseti lety, rozhodla jsem se získat aktuální informace o fotografických fondech na vybraných objektech ve správě NPÚ, které těmito fondy disponují. Základní průzkum proběhl na 25 památkách⁷⁵ a cílem bylo zodpovědět tyto otázky:

⁷⁵ Dotazník zodpověděli kasteláni těchto památek: hrad Grabštejn, zámek Slatiňany, zámek Litomyšl, zámek Zákupy, zámek Konopiště, zámek Hořovice, zámek Lysice, zámek

1. Zde prosím vyplňte název Vaší památky.
2. Kde se nachází Vaše památka?
 - a. v zástavbě
 - b. na kopci
 - c. v nížině
 - d. jiná odpověď
3. Nachází se v bezprostředním okolí Vaší památky vodní zdroj?
 - a. ANO
 - b. NE
4. O jaký typ vodního zdroje se jedná?
 - a. řeka
 - b. jezero
 - c. rybník
 - d. přehrada
 - e. jiná odpověď
5. Kde jsou v rámci Vaší památky fotografie uloženy?
 - a. specializovaný depozitář (pouze pro fotografie)
 - b. smíšený depozitář (fotografie jsou zde uloženy i s dalšími předměty)
 - c. pracovna/kancelář
 - d. uloženy na prohlídkové trase
 - e. vystaveny na prohlídkové trase
 - f. jiná odpověď
6. Máte vystaveny originály fotografií na prohlídkové trase?
 - a. NE, v expozici nejsou žádné fotografie
 - b. NE, v expozici jsou pouze kopie
 - c. ANO, do 10 ks fotografií
 - d. ANO, více než 10 ks fotografií
7. Máte v místnosti s vystavenými fotografiemi zatemněná okna?
 - a. ANO
 - b. NE
8. Jak jsou u Vás fotografie uloženy?
 - a. v původních obalech (obálcích, krabicích)

- b. bez obalu
 - c. v pH neutrálních obálkách a krabicích archivní kvality (např. značky EMBA)
 - d. jiná odpověď
9. Měříte v místnosti s uloženými fotografiemi (příp. v místnosti, kde jsou fotografie vystaveny) teplotu?
- a. ANO, minimálně 1x týdně
 - b. ANO, pravidelně 1x za 14 dní
 - c. ANO, pravidelně 1x měsíčně
 - d. ANO, nepravidelně
 - e. NE, neměříme
10. Měříte i relativní vlhkost místnosti?
- a. ANO
 - b. NE
11. Procházíte v rámci pravidelné inventarizace i jednotlivé fotografie?
- a. ANO, všechny
 - b. ANO, namátkově
 - c. NE
 - d. jiná odpověď
12. Jsou všechny fotografie z Vaší památky zpracovány v CastIS (popis jednotlivých fotografií a fotodokumentace)?
- a. ANO
 - b. ANO, částečně
 - c. NE
 - d. nevím
 - e. jiná odpověď
13. Jak hodnotíte všeobecně fyzický stav fotografií na Vaší památce?
- a. výborný
 - b. chvalitebný
 - c. dobrý
 - d. dostatečný
 - e. nedostatečný
14. Byly některé z fotografií již v minulosti restaurovány?
- a. ANO
 - b. nevím
 - c. NE

15. Na závěr zde můžete uvést jakékoliv doplňující informace, které Vás v souvislosti s fotografickým fondem na Vaší památce napadají (např. významné fotografie ve fondu, proběhlé výstavy fotografií apod.).

Procenta odpovědí a doplňující informace od kastelánů k otázce č. 15 jsou zpracovány v grafech a tabulce v příloze 2.

1.6.1 Vyhodnocení průzkumu

Primárním cílem průzkumu bylo zjistit stav uložení a využití fotografií v expozicích na památkových objektech ve správě NPÚ. Spolu s doplňkovými otázkami jsem zjistila následující:⁷⁶

- **otázka č. 2⁷⁷**

Sledované památky⁷⁸ leží nejčastěji v zástavbě (32 %) a na kopci (32 %), další památky jsou v nížině (8 %). Zbývající památky se nachází na návrší, ostrohu, v údolí apod.

- **otázka č. 3**

76 % památek leží poblíž vodního zdroje.

- **otázka č. 4**

Nejčastěji se jedná o řeku (47,37 %), rybník (31,58 %), potok (15,78 %), dále se památky nachází poblíž vodního valu, nebo historické studny (5,26 %).

- **otázka č. 5⁷⁹**

U této otázky jednoznačně převažuje uložení fotografií ve smíšeném depozitáři (88 %), 36 % památek má fotografie vystaveny na prohlídkové trase, 20 % má fotografie uloženy na prohlídkové trase, 12 % památek má specializovaný depozitář⁸⁰ pouze na fotografie. 8 % památek zodpovědělo, že mají fotografie v pracovně/kanceláři, případně na chodbě (4 %).

- **otázka č. 6**

56 % památek má fotografie vystaveny na prohlídkové trase, přičemž u 24 % památek se jedná o více než 10 ks fotografií. 20 % kastelánů odpovědělo, že vystavené fotografie jsou kopiemi. Zbývajících 24 % fotografie vystaveny nemá.

- **otázka č. 7**

⁷⁶ Gajewská, B. – *Fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ (výsledky průzkumu)*, 2016. Dostupné online na <https://fotograficke-fondy-na-pamatk.vyplnto.cz>

⁷⁷ Otázka č. 1 sloužila pouze k vyplnění názvu památky, proto ji zde nevyhodnocuji.

⁷⁸ 3 hrady, 20 zámků a 2 hrady a zámky.

⁷⁹ U otázky č. 5 bylo možné vybrat více možností.

⁸⁰ Konkrétně se jedná o zámek Krásný Dvůr, zámek Velké Březno a zámek Lysice.

42,85 % kastelánů odpovědělo, že má v místnosti s vystavenými fotografiemi zatemněná okna. Ve 21,42 % jsou okna zastíněna částečně, případně jsou zde záclony. V jednom případě (7,14 %) bylo zodpovězeno, že jsou okna zastíněna jen v letních měsících. Jedna odpověď (7,14 %) zněla, že jsou okna na severní stranu. 21,43 % památek nemá okna s vystavenými fotografiemi zastíněna vůbec.

- **otázka č. 8⁸¹**

U této otázky se odpovědi velice různí. Nejčastější odpovědí bylo, že fotografie jsou uloženy v původních obalech (48 %), pH neutrálních obálkách a krabicích archivní kvality (36 %) a bez obalu (20 %). Dále jsou fotografie v rámech, albech, v různých krabicích, Eurofoliích, papírových sáčcích atd.

- **otázka č. 9**

Na většině památek měří teplotu místnosti, kde jsou fotografie uloženy (72 %), z toho 48 % měří minimálně 1x týdně a 20 % památek 1x měsíčně. 28 % památek teplotu neměří a 4 % měří nepravidelně.

- **otázka č. 10**

Z těch památek, které měří teplotu, měří téměř všichni (94,44 %) i relativní vlhkost místnosti.

- **otázka č. 11**

92 % památek prochází během pravidelné inventarizace mobiliáře i jednotlivé fotografie, 4 % památek prochází všechny evidované. Na jedné památce (4 %) odpověď nevěděli.

- **otázka č. 12**

Ohledně evidence fotografií v CastIS odpovědělo 40 % kastelánů, že jsou zaevidovány všechny fotografie, u dalších 44 % jen částečně, 12 % odpovědělo, že fotografie nejsou v CastIS evidovány a na jedné památce (4%) odpověď neznali.

- **otázka č. 13**

36 % kastelánů hodnotí fyzický stav jako chvalitebný, 32 % dobrý, 16 % dostatečný, 12 % výborný a 4 % nedostatečný.

- **otázka č. 14**

Na otázku, zda byly fotografie z jejich fondu v minulosti restaurovány, odpovědělo 80 % kastelánů, že ne, 16 % nevědělo a 4 %, odpověděla, že ano.

⁸¹ U otázky č. 8 bylo možné vybrat více možností.

1.7 Shrnutí průzkumu a doporučení preventivní péče

Z mého průzkumu vyplývá, že podmínky uložení a péče o fotografie se mění velice pozvolna. Z výzkumného projektu Vavřinové před více než 10 lety sice není možné zjistit procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí, nicméně jejich složení je podobné. Fotografie jsou i nadále umístěny převážně ve smíšených depozitářích s ostatními předměty. Zvyšuje se však počet specializovaných depozitářů na fotografie. Z projektu Vavřinové vyplývalo, že specializovaným depozitářem disponuje pouze zámek Konopiště. V současnosti má fotografický depozitář už více památek, jako například zámek Lysice, zámek Velké Březno a zámek Krásný Dvůr.

Fotografické fondy jsou i nadále uloženy převážně v původních obalech. V pH neutrálních obálkách a krabicích archivní kvality je má pouze 1/3 památek.

Stále také přetrvává problém s originály fotografií vystavenými v expozicích. Fotografie se nachází v expozici více než poloviny dotazovaných památek. Z nich má ale jen necelá polovina vyřešena zatemnění oken. Z toho vyplývá, že originály fotografií jsou na mnoha památkách vystaveny přímému světlu, které způsobuje jejich blednutí a nevratnou degradaci. Stav evidence fotografických fondů se postupně zlepšuje, doplňují se popisy a dokumentace, nicméně ani dodnes není zcela hotová, jak vyplývá z odpovědí kastelánů.

Měření teploty a vlhkosti se postupně stalo téměř samozřejmostí na většině památek, téměř ¾ památek, zjišťuje obě hodnoty.

Co se restaurátorských a konzervátorských zásahů týče, na 80 % dotazovaných památek fotografie nebyly v minulosti restaurovány a 16 % kastelánů odpověď neznalo. To však neznamená, že by byly všechny fotografické fondy na hradech a zámcích ve výborném stavu. Více jak třetina kastelánů hodnotí stav fotografií jako chvalitebný, další třetina jako dobrý, 16 % jako dostatečný a 4 % jako nedostatečný. Jen 12 % kastelánů hodnotila stav fotografií jako výborný.

Na základě provedeného průzkumu navrhuji následující opatření. Fotografie by měly být uloženy separátně od ostatních sbírek, a to i vzhledem k chemickým výparům, které se mohou uvolňovat z fotografií. Pokud není možné zajistit samostatný depozitář na fotografie, měly by být fotografické fondy uloženy v samostatné skříni, či regálu.

V případě, že jsou fotografie nedílnou součástí expozice, navrhuji je nahradit faksimilemi. Pokud i nadále zůstanou originály v expozici, důrazně doporučuji vyřešit v místnosti zatemnění oken, případně doplnit ochranu

fotografií použitím speciálních ochranných folií, které zabraňují prostupu UV záření a dají se snadno nalepit na krycí sklo rámečku, ve kterém je fotografie umístěna.

Důraz by měl být kladen na vhodné uložení vzácných fotografických technik, jako jsou např. daguerrotypie, slané papíry a vzhledem ke svému citlivému charakteru i barevné fotografie a negativy na plastové podložce. Vhodné podmínky uložení pro jednotlivé materiály jsou uvedeny v normě *ČSN ISO 11799: Informace a dokumentace – Požadavky na ukládání archivních a knihovních dokumentů*.⁸² Všechny fotografické materiály doporučuji postupně uložit do vhodného obalového materiálu – pH neutrálních obálek a krabic archivní kvality. Pokud by z nedostatku materiálu nebylo možné uložit všechny fotografie do samostatné obálky, doporučuji minimálně proložit fotografie pH neutrálním papírem, aby nedocházelo k jejich přímému kontaktu.

Pohlednice je možné vzhledem k blízkému charakteru uložit společně s fotografickými fondy.

Teplota a relativní vlhkost v místě uložení fotografií by měla být nejen měřena, ale i vyhodnocena, ideálně za období 1 roku, aby bylo možné sledovat proměny podmínek v průběhu ročních období. Poté by měl kastelán konzultovat s odborníkem, jakým způsobem regulovat teplotu a relativní vlhkost – např. temperováním místnosti, odvlhčovačem.

Pro jakoukoli manipulaci s fotografickým materiálem je nutné vždy zásadně používat rukavice (lékařské gumové bez pudru, bavlněné).

Fotografie jsou velmi citlivé materiály, které reagují na prudké změny teploty a vlhkosti. Z toho důvodu je naprosto nevhodné přenášet je hlavně v zimním období z chladné do vytopené místnosti. To samé platí při přípravách fotografií pro transport na výstavy. Před převozem doporučuji fotografii zabalit do vhodného obalového materiálu a postupně aklimatizovat z depozitáře do podmínek, ve kterých bude fotografie převezena. Stejný postup je pak nutný před instalací na výstavě a návratu zpět do depozitáře.

Při pravidelné inventarizaci doporučuji všimnout si jakýchkoliv podezřelých změn na fotografiích – skvrny, plísň, odlupování citlivé vrstvy od skleněné podložky u skleněných negativů, u plastových negativů si pak všimnout prvních známek degradace – podezřelý zápach, nalepování na obálku apod. Velká

⁸² *ČSN ISO 11799: Informace a dokumentace – Požadavky na ukládání archivních a knihovních dokumentů*. Praha: Český normalizační institut, 2003.

pozornost by měla být věnována vzácným technikám daguerrotypie a ambrotypie a jejich fyzickému stavu.

Jak vyplývá z průzkumu, fotografiím by měla být v budoucnu věnována větší odborná péče restaurátorů a konzervátorů, kteří by zhodnotili jejich fyzický stav a vybrali ty, které potřebují restaurátorský a konzervátorský zásah.

V současnosti stoupá potřeba digitalizace fondů za účelem jejich zpřístupnění veřejnosti. Pro badatelské využití proto doporučuji postupnou digitalizaci vybraných fotografických materiálů. Digitalizace může probíhat buď plošným skenerem (zde hrozí riziko nadměrného ozáření fotografie a změny barevnosti) nebo digitálním fotoaparátem (vhodnější z hlediska ochrany originálu). Kvalitu snímků doporučuji minimálně 300 dpi a uložení do formátu TIFF. Pro badatelské využití poté stačí výstupní formát JPEG vhodný pro prohlížení. Důležité je digitalizovat i rubovou stranu fotografií, a to obzvlášť u vizitek a kabinetek, kde jsou uvedeny důležité informace o fotografických ateliérech a často přípisem doplněný rok nebo jméno portrétovaného.

2. Praktická část

2.1 Úvod

Praktická část této práce je zaměřena na samotný hrad Grabštejn, jeho stručnou historii s důrazem na poslední majitele hradu – rod Clam-Gallasů. Stěžejní část je pak věnována průzkumu fotografického fondu hradu Grabštejn a sledování jeho cest i do jiných institucí v poválečném období. Při průzkumu jednotlivých fondů je kladen důraz nejen na poznání fotografií z hlediska motivů, ale také na jejich fyzický stav a následně navržení vhodné preventivní péče.

2.2 Státní hrad Grabštejn

Státní hrad Grabštejn (dále jen „hrad Grabštejn“, „Grabštejn“, nebo „hrad“) je jednou z 18 památek spadající pod územní památkovou správu na Sychrově. Hrad leží v Libereckém kraji na tzv. trojmezí - jen 5 kilometrů od hranic s Polskem a téměř stejnou vzdálenost (přes 6 km) má od německých hranic (viz obr. 9).

Obr. 9 Mapa s vyznačením hradu Grabštejn (Zdroj: Mapy.cz)

Hrad je zpřístupněný veřejnosti od roku 1993 a v současnosti jej ročně navštíví téměř 19 tisíc návštěvníků ročně.⁸³

⁸³ Přehled návštěvnosti státních hradů, zámků a dalších památkových objektů ve správě NPÚ za rok 2014. Výroční zpráva za rok 2014: Národní památkový ústav. Praha: Národní památkový ústav, 2015, s. 10.

2.2.1 Historie hradu a posloupnost jeho majitelů

První zmínky o hradě se objevují ve 2. polovině 13. století, za vlády Přemysla Otakara II. Ten pozval v polovině 13. století do českých zemí původem saská hrabata z rodu Donínů. Titul „hrabě“ (v německém jazyce „Graf“) nebyl v této době v českých zemích ještě běžný, z toho důvodu se titul objevuje přímo v názvu hradu – „Grafenstein“ neboli „hraběcí hrad“. Zároveň Donínové patří k prvním doloženým cizím rodům u nás.⁸⁴ Ve 14. století provedli Donínové rozsáhlou a finančně náročnou rekonstrukci hradu, po které byli nuceni hrad prodat.

Roku 1562 Grabštejn koupil zemský rada a císařský vicekancléř původem z Vratislavi Jiří Mehl ze Střelic (asi 1514–1589).⁸⁵ Po této události nastává jedna z nejvýznamnějších období hradu Grabštejn. Mehl zahájil velkolepou přestavbu a modernizaci celého hradu v renesanční zámek, navazoval zároveň částečně i na předchozí donínské úpravy. Přestavba zahrnovala i vybudování unikátní kaple sv. Barbory, která je považovaná za nejvýznamnější renesanční malovanou kapli českého venkova.⁸⁶ Za další významný počín lze považovat vestavbu kamenného krbu v prvním patře obytného paláce horního zámku podle návrhu slavného italského architekta Giulia Romana. Fasády byly po přestavbě dekorovány sgrafity a z hradu se po rozsáhlé přestavbě v letech 1564–1569 stal zámek. Grabštejn je však, díky svému umístění na ostrožně, stále považován spíše za hrad. Jiřího Mehla tato náročná přestavba finančně vyčerpala a on byl nucen stejně jako jeho předchůdci grabštejnské panství v roce 1586 prodat svému příteli, Ferdinandu Hoffmanovi, svobodnému pánu z Grünebühlu a Strechau (1540–1607).⁸⁷

V následujícím období se na hradě střídají majitelé, po pánovi z Grünebühlu následují Černousové, Nosticové a Trauttmansdorffové, od nichž jej pak roku 1704 koupil Jan Václav Gallas (1671–1719).⁸⁸

⁸⁴ OETTEL, Gunter. *Grabštejn zapomenutý a objevený*. Hrádek nad Nisou: Sdružení pro obnovu a oživení Státního hradu Grabštejn a jeho okolí, 2013, s. 9.

⁸⁵ BÁRTOVÁ, Iva, Jana ŠUBRTOVÁ, Vladimír TREGL a Petr WEISS. *Hrad Grabštejn v proměnách času*. Sychrov: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2015, s. 52.

⁸⁶ FUČÍKOVÁ, Eliška. *Hrad Grabštejn*. Liberec: Pro NPÚ ÚOP v Liberci připravilo nakl. Bor, 2010, s. 5.

⁸⁷ OETTEL 2013, s. 11.

⁸⁸ TREGL, Vladimír a Petr WEISS. *Gallasové a Clam-Gallasové v severních Čechách*. Nymburk: Pro Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Liberci vydal Ivan Ulrych - nakl. Vega-L, 2011, s. 6.

Za působení Gallasů (později Clam-Gallasů, viz níže kap. 2.2.2) dochází k dalšímu zvelebování panství i přilehlého okolí, Grabštejn se však stává pouze sídlem správy jejich rozsáhlého panství, které mimo jiné zahrnuje blízký zámek Lemberk a hrad a zámek Frýdlant, který se stal jejich rodovým sídlem. Za Sedmileté války (1756–1763) sloužil hrad jako lazaret habsburským vojákům a následně během Prusko-rakouské války (1866) zde Prusové zřídili poštovní a telegrafní stanici. Grabštejn majitelé využívali jako letní sídlo, obýván byl především kavalierhaus pro hosty a tzv. dolní zámek. Ten byl v roce 1818 přestavěn a získal klasicistní podobu. V okolí byl poté vybudován zámecký park s řadou vzácných dřevin. Během velkého požáru roku 1843 přišel horní hrad o velkou část 1. patra. V 19. století byly také zrušeny renesanční štíty a sgrafita, která tak zůstala skryta pod nánosy nové empírové omítky.⁸⁹

Po konfiskaci hradu v roce 1945 na základě tzv. Benešových dekretů⁹⁰ se areál stává součástí vojenského prostoru a sídlí zde armáda. Po jejich odchodu se z hradu stává skladiště a přibližně od počátku 70. let 20. století je hrad opuštěn a začíná chátrat. Teprve v roce 1986 navštívil hrad statik Ing. Miroslav Fuchs⁹¹ a na přelomu 80. a 90. let začínají záchranné práce, které hrály zásadní roli v záchraně hradu. Další významnou fází obnovy objektu přebírá později prof. Václav Girsá se svým ateliérem, v dalších rekonstrukcích se pokračuje i v následujících letech. Celková obnova hradu není ani do dnešního dne plně dokončena, nicméně se zde šetrným způsobem podařilo památku zachránit a zároveň zachovat vysokou míru její autenticity.⁹²

2.2.2 Clam-Gallasové

Vzhledem k tématu této práce se zaměřím především na poslední majitele hradu, na rod Clam-Gallasů. Ten vlastnil hrad Grabštejn od roku 1704 (tehdy ještě jako rod Gallasů) až do konfiskace v roce 1945. Prvním z majitelů byl již výše zmíněný Jan Václav Gallas. V roce 1704 se tak Grabštejn připojil k sousedním rodovým panstvím Liberec a Frýdlant. Na Grabštejně však tento šlechtic nesídlil, jelikož pobýval díky svým diplomatickým povinnostem často v zahraničí, kde také v roce 1719 na vrcholu své kariéry zemřel. Za své mimořádné zásluhy se stal jako jediný z Gallasů nositelem Řádu zlatého rouna.

⁸⁹ BÁRTOVÁ 2015, s. 12–13.

⁹⁰ Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše (viz kapitola 1.2.2).

⁹¹ BÁRTOVÁ 2015, s. 16.

⁹² Historie. *Hrad Grabštejn* [online]. Grabštejn: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.hrad-grabstejn.cz/historie/>

Kromě severočeských panství vlastnili Gallasové také palác na Starém Městě pražském (dnes Clam-Gallasův palác), který nechal Jan Václav přestavět podle projektu významného vídeňského architekta Johanna Bernarda Fischera z Erlachu (1656–1723) na honosnou barokní rezidenci.⁹³

V roce 1726 koupil Filip Josef Gallas (1703–1757), syn Jana Václava Gallase, panství Lemberk a v roce 1727 panství Klecany u Prahy a připojil je k ostatním rodinným panstvím. Filip Josef pokračoval s přestavbou pražského paláce, kterou započal jeho otec, a přestavěl kostel v Hejnicích na velkolepý barokní chrám. Sám vybudoval zámek ve zmíněném panství Klecany u Prahy, kde v roce 1743 hostil císařovnu Marii Terezii a kde také na rozdíl od Grabštejna nejčastěji pobýval.⁹⁴

Filip Josef Gallas, na vrcholu své kariéry nejvyšší hofmistr Království českého, po sobě nezanechal žádné potomky, a tak když v roce 1757 umírá, přechází veškerý jeho majetek včetně jména a erbu na jeho synovce Kristiána Filipa z Clamu (1748–1805). V roce 1768 bylo spojení rodů potvrzeno císařovnou Marií Terezií a vznikla tak rodová větev Clam-Gallasů.⁹⁵ Kristián Filip byl významným mecenášem umění, podporovatelem průmyslu a stavební činnosti a osvíceným šlechticem josefínské doby. V roce 1779 dokonce hostil císaře Josefa II. na hradě Frýdlant. V dnešní pražské čtvrti Košíře založil zahradu, později nazvanou Klamovka, budoval však i na svých severočeských panstvích, kde založil dodnes fungující lázně Libverda. Kristián Filip si v roce 1770 vzal za ženu hraběnku Karolínu Josefinu Šporkovou (1752–1799), se kterou ho mimo jiné pojila láska k hudbě a umění.⁹⁶

⁹³ TREGL 2011, s. 6.

⁹⁴ SVOBODA, Milan a Jan HEINZL. *Hrabata z Gallasu, Clam-Gallasu a Hejnice*. Hejnice: Frýdlantsko, 2015, s. 68–69.

⁹⁵ Tamtéž, s. 69.

⁹⁶ BÁRTOVÁ 2015, s. 47–49.

Obr. 10 Erb rodu Clam-Gallasů (Zdroj: Archiv Národního muzea, "Sbírka znaků šlechty české", sign. 612/3, karton č. 5)

Jejich syn, Kristián Kryštof Clam-Gallas (1771–1838) navázal na jejich stavební i umělecké aktivity a společně se svou manželkou Josefínou Karolínou, rozenou Clary-Aldringen (1777–1828), pořádali v pražském paláci a na hradě Frýdlant divadelní představení a koncerty. Na jednom z nich účinkoval dokonce i mladý Ludwig van Beethoven, který hraběnce věnoval některé své skladby. Hrabě Kristián Kryštof se v roce 1808 stal spoluzakladatelem pražské konzervatoře, v roce 1836 Společnosti vlasteneckých přátel umění a jako mecenáš umění podporoval nadějně mladé malíře. Když v roce 1801 otevřel na frýdlantském hradě rodové muzeum, stal se Frýdlant prvním veřejnosti přístupným šlechtickým sídlem ve střední Evropě.⁹⁷

Významného postavení dosáhl i jejich syn a dědic rodového majetku Eduard Clam-Gallas (1805–1891), který získal v rakouské armádě hodnost generála a obdržel za své zásluhy mnoho ocenění včetně Řádu Marie Terezie, tehdy nejvyšší vojenské vyznamenání, a roku 1862 Řád zlatého rouna za zásluhy o monarchii. Jeho ženou se stala v roce 1850 Klotylda z Dietrichsteina (1828–1899). Hraběnka přinesla věnem do rodového majetku Clam-Gallasovský (původně Dietrichsteinský) palác ve Vídni. Po odchodu z armády se Eduard Clam-

⁹⁷ BÁRTOVÁ 2015, s. 26–28.

Gallas usadil na svých severočeských panstvích, kde se věnoval jejich správě a zvelebování. Na zámku Frýdlant Eduard požádal Karla Jaromíra Erbena (1811–1870), aby uspořádal jejich rodový archiv, který byl na zámku uložen. Eduardova žena se zasadila o obnovu kostelů na rodových panstvích.⁹⁸

Jediný syn Eduarda a Klotyldy František Clam-Gallas (1854–1930)⁹⁹ se narodil v Liberci. František získal vzdělání na právnické fakultě vídeňské univerzity, jeho zájem směřoval především na sociální politiku, národní hospodářství, historii, umění a literaturu. Během života věnoval velké finanční částky na opravy kostelů a škol na svých panstvích i na sociální zajištění svých zaměstnanců. Byl velkým propagátorem sportu a výborným jezdcem na koni. Během lovů v Anglii doprovázel i rakouskou císařovnu Alžbětu, zvanou „Sissi“. Po sňatku s Marií Hoyos-Sprinzenstein (1858–1938) v 80. letech 19. století se mladý pár přestěhoval do grabštejského zámku. Přímo na Grabštejně se jim narodila v roce 1886 i první z jejich sedmi dcer – Kristýna (1886–1947). Následovala Eleonora (1887–1967), Eduardina (1889–1970), Gabriela (1890–1979), Marie (1893–1959), Klotylda (1898–1975) a Sofie (1900–1980, v některých pramenech uváděná jako Žofie). František Clam-Gallas ještě za svého života rozdělil rodová panství mezi své dcery – Lemberk získala dcera Gabriela, jež se provdala za Adolfa z Auerspergu, Frýdlant připadl Klotyldě, která se nikdy neprovdala a starala se o později ovdovělou matku, Sofie získala zámek v Libverdě a záměček v Černousích.¹⁰⁰ Grabštejn získala Marie, provdaná Podstatzká-Liechtenstein, a vlastnila panství do roku 1945, kdy jí bylo na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše zkonfiskováno (i přes jejich prokazatelné protinacistické postoje).¹⁰¹

Ještě v roce 1921 se na Grabštejně konala svatba hraběnky Sofie, Mariiny nejmladší sestry, s Eduardem Rupertem, princem z Auerspergu (1893–1948). Ve stejném roce se provdaly i její dvě sestry – Eduardina si vzala za muže lékaře Adolfa Winkelbauera a Kristýna téhož roku Josefa hraběte von Arco-Zinneberg (1881–1924). Eleonora se provdala za Karla V. Schwarzenberga (1886–1914), dědečka současného českého politika Karla Schwarzenberga (*1937). Za 4 roky

⁹⁸ TREGL 2011, s. 14.

⁹⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁰⁰ LUSTIG, Rudolf a František SVĚTNIČKA. *Schematismus velkostatků v Čechách*. Praha: Mars, 1933, s. 242–245.

¹⁰¹ OETTEL 2013, s. 14.

po svatbě však ovdověla a podruhé se mladá vdova provdala za Zdenka Radslava hraběte Kinského (1896–1975), a to roku 1921 jako její tři sestry.¹⁰²

František zůstal bez jediného mužského potomka, a proto v roce 1930, kdy na Frýdlantě umírá, končí i dlouhotrvající historie tohoto významného rodu. Stejně jako ostatní příslušníci rodu od roku 1697 je i František pohřben v rodové hrobce v Hejnicích.¹⁰³

Rod Clam-Gallasů byl jedním z nevýznamnějších podporovatelů a mecenášů umění, přátelili se s předními hudebníky své doby a výrazně se zasadili o zvelebení svých panství.

2.2.3 Pozůstalost a osud dalších rodových sídel Clam-Gallasů

Původní rodové sídlo Gallasů, hrad Campo u Tridentu (Itálie) je v současnosti v soukromém vlastnictví milánským rodem Rasini.¹⁰⁴ Rodové sídlo Clamů, hrad Clam v Rakousku, naopak zůstává stále ve vlastnictví rodu, současným vlastníkem je Carl Philip Clam Martinic (*1975).¹⁰⁵

Dominantu rodového majetku tvořila severočeská panství Liberec, Grabštejn, Lemberk a Frýdlant, který se stal hlavním rodovým sídlem. Panství Clam-Gallasů byla po roce 1945 na základě Benešových dekretů zkonfiskována, o téměř polovinu majetku rodina přišla již během pozemkových reforem po vzniku Československa v roce 1918. V prosinci roku 1918 bylo také zákonem č. 61/1918 Sb. zrušeno šlechtictví, řády a tituly.

Hrad Grabštejn, zámek Lemberk a Frýdlant jsou v současné době ve správě Národního památkového ústavu. Zámek Liberec vlastní soukromá firma a město Liberec v tuto chvíli jedná o jeho odkoupení.¹⁰⁶ Zámeček Černousy byl v roce 1984 zbořen.¹⁰⁷

Clam-Gallasové nechali vystavět mnoho dalších reprezentativních budov i menších sezónních sídel. Mezi nejznámější patří již zmiňovaný Clam-Gallasův palác v Praze. I tento palác byl na základě Benešových dekretů v roce 1945

¹⁰² SVOBODA 2015, s. 74–75.

¹⁰³ SVOBODA 2015, s. 85.

¹⁰⁴ Storia. *Castel Campo* [online]. Italia: Castel Campo, 2012 [cit. 2016-02-12].

Dostupné z: <http://castelcampo.com/storia.html>

¹⁰⁵ Geschichte. *Burg Clam* [online]. Oberösterreich: Burgmuseum Clam, 2015 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://www.burgclam.com/deutsch/geschichte/die-grafen-von-clam/>

¹⁰⁶ Liberec chce koupit pustnoucí zámek a vytvořit u něj velkolepý park. *Idnes.cz* [online]. Liberec: MAFRA, a. s., 2015 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: http://liberec.idnes.cz/liberec-chce-koupit-zamek-0hs-/liberec-zpravy.aspx?c=A150220_115658_liberec-zpravy_ddt

¹⁰⁷ Zámeček Černousy. *Zaniklé obce* [online]. 2012 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17343>

zkonfiskován. V současné době je majetkem hlavního města Prahy a sídlí v něm Archiv hlavního města Prahy.¹⁰⁸

V lázních Libverda, které Clam-Gallasové také založili, vystavěli mimo jiné klasicistní zámek, který je nyní součástí lázeňských pavilónů.¹⁰⁹

Lovecké zámky pak vybudovali na Smědavě a na Nové Louce. Kromě severočeských panství vlastnili Clam-Gallasové v různých obdobích další sídla na území dnešní České republiky. Mezi tato sídla patřil i zámek Dětenice u Jičína společně se zámkem Mcely, zámek Rožďalovice u Nymburka, zámek Pohled a zámek Přibyslav u Havlíčkova Brodu, středočeský zámek Smečno, zámek Obříství u Mělníka, zámek Luštěnice u Mladé Boleslavi, zámek Žďár nad Sázavou i výše zmíněný zámek Klecany u Prahy. Některá sídla v průběhu historie zanikla, další rodina prodala, ztratila při pozemkových reformách po roce 1918 nebo při konfiskaci na základě Benešových dekretů po roce 1945.¹¹⁰

Ve Vídni byl sídlem Clam-Gallasů rodový palác, který byly Clam-Gallasovy dcery nuceny prodat rakouskému státu kvůli finančním problémům. Až do roku 2015 byl palác sídlem Francouzského institutu. V listopadu 2015 byl Clam-Gallasův palác prodán velvyslanectví Kataru v Rakousku, které se zavázalo mimo jiné památku opravit.¹¹¹

Rodová hrobka Gallasů, později Clam-Gallasů v Hejnicích vznikla koncem devadesátých let 17. století, po založení františkánského kláštera. První byl zde pohřben František Ferdinand Gallas, který zemřel v roce 1697, a po něm do roku 1941 dalších 30 členů rodu a blízkých příbuzných.¹¹²

2.2.4 Grabštejn v poválečném období

Z renesančního období se mobiliář na hradě téměř nedochoval. I když Clam-Gallasové sídlili především na Frýdlantě, vybavení grabštejnských interiérů bylo poměrně honosné. Po roce 1931 vzniklo na hradě clam-gallasovské rodové muzeum, které shromažďovalo mimo jiné africké lovecké trofeje Mariina manžela

¹⁰⁸ Clam-Gallasův palác. *Archiv hlavního města Prahy* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=36&wstyle=0&page=page/docs/budova-Gallas.html>

¹⁰⁹ Samotný vznik skutečných lázní. *Lázně Libverda* [online]. Lázně Libverda, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.lazne-libverda.cz/cs/clanky/samotny-vznik-skutecných-lazni.html>

¹¹⁰ SVOBODA 2015, s. 76–77.

¹¹¹ Frankreich verkauft Wiener Palais Clam-Gallas an Katar. *Kurier Lifestyle* [online]. Wien: Telekurier Online Medien GmbH & CoKG, 2015 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://kurier.at/wirtschaft/marktplatz/frankreich-verkauft-wiener-palais-clam-gallas-an-katar/163.444.742>

¹¹² SVOBODA 2015, s. 84–85.

Karla Podstatzky-Lichtensteina (1874–1946).¹¹³ Již od počátku 20. let 20. století byl hrad navštěvován turisty, které především lákala kaple sv. Barbory nebo vyhlídka z věže.

Po druhé světové válce se začal mobiliář rozvážet do různých depozitářů a některé předměty byly využity v té době jako reprezentativní výbava československých zastupitelských úřadů v cizině. Hrad byl tak po válce zcela zbaven původního mobiliáře. Teprve v devadesátých letech byl oddělením hradů a zámků (dnes oddělení péče o památkové objekty Generálního ředitelství Národního památkového ústavu) iniciován návrat původních historických fondů zpět na Grabštejn. Navracení mobiliáře bylo umožněno i díky soupisům, které při svozech mobiliáře vznikaly, a historickým inventářům, které se dochovaly v děčínském archivu (viz kap. 1.2.4). Na své původní místo se vrátily obrazy významných evropských a českých malířů, mezi které například patří i dílo italského malíře a rytce Francesca Casanovy (1730–1805), bratra známého spisovatele a dobrodruha Giacoma Casanovy (1725–1798). Navraceny byly také soubory grafických listů a unikátní rokoková panó, která byla po restaurování umístěna zpět na hrad.

První interiérová instalace v prostorách hradu byla realizována na přelomu 20. a 21. století. V přízemí byly prezentovány navracené předměty z původního grabštejnského mobiliáře, prostory patra byly zařízeny zápůjčkami ze sbírek Severočeského muzea v Liberci.

V současnosti jsou tyto sbírky dlouhodobě umístěny na hradě v depozitáři. Tento depozitář plánuje hradní správa po předání sbírek zpět Severočeskému muzeu využít do budoucna jako vlastní depozitář pro své fondy.¹¹⁴

Současná interiérová instalace již nesleduje jedno konkrétní období v historii hradu, ale zohledňuje celý jeho vývoj. Prohlídková trasa je nyní koncipována tzv. proti proudu času, kdy návštěvník prochází důležitými obdobími hradní historie od té nejmladší po nejstarší. Nová instalace byla dokončena teprve v roce 2015.¹¹⁵

Zajímavostí je, že areál hradu zůstává i v současné době součástí vojenského území. V hradním parku a na tzv. dolním zámku je umístěno

¹¹³ OETTEL 2013, s. 13.

¹¹⁴ Podle rozhovoru s Ing. arch. Ivou Bártovou, kastelánkou, hrad Grabštejn, 1. 12. 2015.

¹¹⁵ BÁRTOVÁ 2015, s. 21.

dlouhodobě výcvikové středisko služebních psů – Centrum vojenské kynologie Armády ČR.¹¹⁶

2.3 Vytríd'ování mobiliárního fondu Grabštejna

Dle soupisů Národní kulturní komise provedených Zdeňkem Wirthem ze dne 5. června 1947 a 5. března 1948, byl mobiliář z hradu a dolního zámku vytríděn a následně převezen do sběrný na zámku Sychrov.¹¹⁷ Tím také začíná cesta mobiliáře do různých institucí po celé republice. Jak dokládají dokumenty z fondu „Národní kulturní komise“, další část původního mobiliáře z dolního zámku byla uložena v depozitáři zámku Mnichovo Hradiště.¹¹⁸ Několik obrazů získalo Severočeské muzeum v Liberci, numismatický materiál převzalo Národní muzeum.¹¹⁹ Původní mobiliář byl deponován také na zámcích Lemberk, Litomyšl, Náchod či Sychrov¹²⁰.

Při získávání informací o osudech fotografického fondu z hradu Grabštejn a dalších clam-gallasovských panství jsem zjistila, že konkrétní informace o osudu fotografických fondů lze velmi těžko dohledat, jelikož v poválečných letech a ještě dlouho poté byly fotografie stranou veškerého zájmu, a proto o nich byla vedena jen velmi obecná evidence, nebo byly zahrnuty do soupisu s ostatními materiály.¹²¹ Seznam vytríděných věcí z Grabštejna v příloze 3 dokládá, že fotografie nebyly v seznamu důkladně rozepisovány. Setkáváme se zde např. s položkou „bedna obsahující rodinné fotografie a další památky“ bez bližší specifikace. Z toho důvodu není často možné všechny fotografie správně zařadit zpět na původní místa.

Vybrané fotografie dodnes nesou stopy o převodech majetku, jak dokládají různé popisky a štítky umístěné na rámečcích fotografií na Grabštejně (viz obr. 11).

¹¹⁶ Titulní stránka. *Hrad Grabštejn* [online]. Grabštejn: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: www.hrad-grabstejn.cz

¹¹⁷ Národní archiv, Praha 4 – Chodovec, fond SPS – dodatky, kart. č. 134, inv. č. 201.

¹¹⁸ Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, kart. č. XIV, složka Grabštejn.

¹¹⁹ Národní archiv, Praha 4 – Chodovec, fond SPS – dodatky, kart. č. 134, inv. č. 201.

¹²⁰ BÁRTOVÁ 2015, s. 19.

¹²¹ Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, kart. č. XIV, složka Grabštejn.

Obr. 11 Štítek na rámečku s fotografií, inv. č. GR678, SH Grabštejn

Směrnice pro vyřídování státního kulturního majetku sepsaná Zdeňkem Wirthem z roku 1949 určená pro zástupce Národní kulturní komise v tzv. třídících komisích upřesňuje postup třídění zestátněného mobiliáře. V případě fotografií měla postupovat následovně:

„1. Předměty určené pro sběrný Národní kulturní komise

...Z fotografického a reprodukčního materiálu na zámcích i v bytech, závodech, kancelářích atd. zjištěného se přejímají:

- a. Zarámované kusy dokumentární hodnoty (portrét, veduta, reprodukce děl výtvarného umění, historické památky apod.);
- b. tentýž materiál ve volných listech, všech formátů;
- c. pohlednice, pokud neobsahují písemná sdělení a nepatří do korespondence.

Zvláště je dbáti u vedut na kusy staršího původu z 2. polovice 19. století...

2. Předměty určené pro odborné ústavy a musea

...3. Rodinné památky

(drobné předměty pokud možno v uzavřených bednách nebo kufrech s označením provenience):

1/ Podobizny všech technik (oleje, miniatury, kresby, akvarely, grafika, daguerrotypy, fotografie) v rámech i nezarámované...¹²²

Z toho vyplývá, že fotografické fondy byly odvezeny do sběrů, muzeí a dalších odborných institucí. Cestu fotografického fondu hradu Grabštejn lze proto sledovat různými směry – v archivech, na ostatních památkách ve správě

¹²² UHLÍKOVÁ 2004, s. 115–116.

NPÚ, na samotném hradě Grabštejn¹²³ a v dalších institucích. Dochované materiály jsem sledovala v širším kontextu. Zaměřila jsem se nejen na fondy spojené přímo se státním hradem Grabštejn, ale také spjaté s majiteli hradu a dalších severočeských panství – rodem Clam-Gallasů a s Národní kulturní komisí, která hrála důležitou roli ve třídění mobiliáře ze zestátněných hradů a zámku. V neposlední řadě lze sledovat i pozůstalosti dcer Clam-Gallasů, jejichž majetky sňatkem přešly do jiných rodových majetků. Vzhledem k rozsahu této práce tvoří stěžejní část průzkum fotografického fondu hradu Grabštejn, s ním přímo spojený fond v Archivu Národního muzea a část fotografického fondu v děčínské pobočce SOA v Litoměřicích. Informace z ostatních institucí jsou pouze doplňkové.

2.3.1 Národní archiv

V Národním archivu jsou uloženy fondy č. 864 „Státní památková správa“ a „Státní památková správa – dodatky“, které se týkají mimo jiné konfiskací, obsahují převody a soupisy mobiliářů ze zestátněných hradů a zámků. Na základě tohoto fondu je založena stěžejní část knihy *„Národní kulturní komise 1947–1951“* od Kristiny Uhlíkové.

Národní archiv eviduje také archivní pomůcky zaslané z jiných archivů. Ze soupisu těchto pomůcek jsem zjistila, že v Moravském zemském archivu v Brně se nachází fond č. 926 pod názvem „Písemné pozůstalosti majitelek velkostatku Žďár nad Sázavou“, který zahrnuje i pozůstalost Klotyldy Clam-Gallasové, Klotyldy Festetioiczové z Telné, Eduardiny Khewenhüller-Metschové a Eleonory Kinské z let 1842–1941.

2.3.2 Ústav dějin umění Akademie věd České republiky

V Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky (dále jen „ÚDU AV ČR“) se v současné době nachází 41 fondů (osobních pozůstalostí, fondů institucionálních a sbírkových).¹²⁴

Nejrozsáhlejším fondem je osobní pozůstalost Zdeňka Wirtha, která přešla do této instituce již částečně za jeho života a většina poté po jeho smrti v letech 1961–1963. Fond obsahuje korespondenci, úřední dokumenty, ale také novinové

¹²³ Fotografické fondy byly na hrad Grabštejn navraceny ze sběrných míst v rámci scelování mobiliáře na objektech Národního památkového ústavu.

¹²⁴ KRUMMHOLZ, Martin, Jana MAREŠOVÁ, Jiří ROHÁČEK a kol. *Dokumentační fondy a sbírky oddělení dokumentace: Ústavu dějin umění AV ČR v. v. i.* Revize 2013/1. Praha, 2009, s. 3.

výstřižky a další materiály týkající se hradů a zámků v Čechách a dalších památek.¹²⁵

Z Wirthovy pozůstalosti se postupně vyčlenil samostatný fond „Národní kulturní komise“ (dále jen „NKK“). Tento fond obsahuje legislativní ustanovení NKK, seznamy objektů, které patřily do její pravomoci, inventáře a odhady předmětů a sbírek převzatých objektů, ale i materiály týkající slavnostního otevření zámků spravovaných NKK. Dále fond obsahuje zprávy o činnosti Pověřenců státního památkového úřadu v Liberci z období léta a podzimu roku 1945, týkající se zajišťování muzeí, galerií a kulturně cenného mobiliáře z konfiskovaného majetku na Liberecku. Část registratury NKK je uložena v Národním archivu v již zmiňovaných fondech „Státní památková správa“ a „Státní památková správa – dodatky“.¹²⁶

2.3.3 Archiv Národního muzea

V Archivu Národního muzea (dále jen „ANM“) je v současnosti uložen fond č. 701 pod názvem „Národní kulturní komise – Zámecké fotografické fondy a sbírky“, který zahrnuje materiály, které NKK soustředila z jednotlivých zámků a paláců v českých zemích. Fond obsahuje fotografie, diapozitivy, cestovní průvodce, ale i důlní mapy z panství Grabštejn a dalších více než 90 samostatných souborů z různých míst. Většina z nich byla převzata odděleně, takže původní provenience zůstala zachována. Další část fondu byla předána zcela promíseně bez možnosti zjistit původní místo uložení. Tento fond se do ANM dostal z knihovny Náprstkova muzea, kde byl uložen od roku 1947. Jednalo se o zbytek materiálu po činnosti NKK, delimitováno do Knihovny Náprstkova muzea. V roce 1982 byl fond delimitován do ANM, část evidence těchto fondů (pokud existovala) se do archivu dostala až v roce 1988. Celkem jde o 183 alb a nejméně 27 000 ks fotografií.¹²⁷

Další materiály k hradu Grabštejn se nacházejí v osobním fondu manželů Menclových (č. fondu 249).¹²⁸

¹²⁵ KRUMMHOLZ 2009, s. 39–41.

¹²⁶ Tamtéž, s. 13–15.

¹²⁷ CHALUPA, Aleš, ČECHURA, Jaroslav (ed.). *Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea*. Praha: Národní muzeum, 1998, s. 348–349.

¹²⁸ Dobroslava (1904–1978) a Václav (1905–1978) Menclovi patří mezi zásadní osobnosti oboru kastelologie. Mezi nejvýznamnější dílo Dobroslavy Menclové patří dvoudílná monografie *České hrady* (1972 a 2. doplněné vydání v roce 1976). Mezi významná díla Václava Mencla můžeme zařadit například knihy *Česká architektura doby lucemburské* (1948) a *Středověká architektúra na Slovensku* (1937).

2.3.4 Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pobočka Děčín

Děčínská pobočka Státního oblastního archivu v Litoměřicích původně vznikla jako správa thunovských statků, po druhé světové válce se sem soustředily především šlechtické rodinné archivy. V roce 1965 byly do Děčína převezeny ze zrušené pobočky archivu v Liberci fondy spojené s rodem Clam-Gallasů (rodinný archiv, ústřední správa, velkostatky Frýdlant, Grabštejn, Lemberk a Liberec). Součástí těchto fondů byly s největší pravděpodobností i fotografie.¹²⁹ V letech 1993–1996 byl rodinný archiv¹³⁰ Clam-Gallasů zpracován a inventován archivářkou Helenou Smíškovou (nar. 1944). V inventáři však nejsou stěžejní fotografie až na výjimky rozepsány po jednotlivých kusech, ale po souborech.¹³¹ Největší soubor fotografií (inv. č. 2978 o počtu 586 ks) je v současnosti zpracováván¹³² archivářkou Mgr. Terezou Šedou. Soupis fotografií s popisky je doplňován i ve spolupráci s potomky Clam-Gallasů.¹³³

Pokud bychom chtěli získat podrobnější informace k rodu Clam-Gallasů, lze pokračovat s podrobnějším průzkumem dalších fondů, které jsou s nimi spjaty a jsou v děčínském archivu uloženy. Patří mezi ně fondy „Velkostatek Frýdlant“, „Velkostatek Grabštejn“, „Velkostatek Lemberk“ a „Velkostatek Liberec“.

2.3.5 Fotoarchiv Národního památkového ústavu

Fotoarchiv NPÚ na Generálním ředitelství disponuje 48 negativy dokumentačního rázu.¹³⁴ Na ostatních územních odborných pracovištích se nachází převážně negativy (452 ks), pozitivy (384 ks) a diapozitivy (62 ks) rovněž dokumentačního rázu. Nejstarší snímky pochází z 2. poloviny 60. let, nejmladší z roku 2010.

2.3.6 Státní hrad Grabštejn

Fotografický fond hradu Grabštejn potkal podobný osud jako zbytek mobiliárního fondu tohoto hradu. Fotografie byly v rámci svozů rozmístěny do

¹²⁹ CHMELÍK, Otto, Marcela ZEMANOVÁ a Václav ZEMAN (eds.). *Amicæ decini cum honore: pocta archiváře Heleně Smíškové k pracovnímu jubileu*. V Ústí nad Labem: Pro Státní oblastní archiv v Litoměřicích vydal Albis international, 2012, s. 55.

¹³⁰ Označovaný také jako historická sbírka kvůli sbírkovému charakteru. Rodinný archivář Josef Bergl (1874–1952) vybral nejvýznamnější materiály ze zámeckých fondů Clam-Gallasů a z nich pak vytvořil sbírku. S uspořádáním clam-gallasovského archivu započal již Karel Jaromír Erben (1811–1870), který vykonával u Clam-Gallasů funkci archiváře. Rodinný archiv byl také rozšířen Františkem Clam-Gallasem např. nákupy v antikvariátech.

¹³¹ *Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů): inventář*. Děčín, 1996, s. 200.

¹³² Ke dni 4. 4. 2016 je zpracováno a digitalizováno 473 ks fotografií.

¹³³ Informace na základě rozhovoru s Mgr. Terezou Šedou, archivářkou, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín, 4. 4. 2016.

¹³⁴ Motivem jsou převážně mobiliární fondy, negativy pochází z let 1973–1975.

sběren, případně skončily v muzeích a oblastních archivech. Ze sběren se fotografie dostaly zpět až po roce 2000.¹³⁵ V současnosti se tedy stěžejní část fotografického fondu hradu Grabštejn nachází zpět na svém původním místě. Právě tomuto fondu bude věnována následující část této práce.

2.4 Fotografický fond, státní hrad Grabštejn

2.4.1 Základní informace

V základní evidenci hradu Grabštejn se ve skupině Fotografie, negativy a filmy nachází celkem 4 989 položek.¹³⁶ Tyto položky zde zahrnují fotografie, negativy, alba, pohlednice a tisky. Předměty jsou dlouhodobě uloženy ve dřevěném sekretáři s komodou, který pochází z 2. poloviny 18. století¹³⁷. Sekretář je součástí expozice zámeckého pokoje (viz obr. 12). Zbývající fotografie jsou umístěny přímo na trase, nejvíce z nich se však nachází ve zmiňovaném zámeckém pokoji, kde jsou originály součástí expozice (viz obr. 13).

Obr. 12 Sekretář v zámeckém pokoji – místo uložení fotografií

¹³⁵ Převodem ze státního zámku Sychrov a Mnichovo Hradiště, údaje z evidence CastIS ke dni 14. 3. 2016.

¹³⁶ Údaje z evidence CastIS ke dni 18. 4. 2016.

¹³⁷ inv. č. GR 24

Obr. 13 Zámecký pokoj – vystavené fotografie v expozici

2.4.2 Popis fondu

Fotografický fond je zde velmi bohatý a pestrý. Téměř 5000 položek zahrnuje kromě fotografií a pohlednic také 14 alb na fotografie, pohlednice a výstřižky z novin a 648 negativů na plastové podložce.¹³⁸

Každý předmět je evidován ve formátu GR + pětimístné číslo. Pokud se jedná o album, je evidováno pod jedním inventárním číslem a fotografie jsou číslovány za lomítkem (např. GR01111/01). V evidenci CastIS jsou zdokumentovány všechny předměty v rámci fotografického fondu. U vizitek a kabinetek, případně u rámců s přípisky, jsou evidovány i rubové strany. Historické fotografické techniky nejsou v CastISu evidovány (viz kap. 1.2.5).

Fotografie, pohlednice a negativy pochází nejčastěji z Evropy (území tehdejšího Rakouska-Uherska, případně později Československa), ale také z Afriky.

2.4.3 Zaměření průzkumu

Vzhledem k rozsáhlosti fondu jsem průzkum zaměřila na dva základní okruhy.

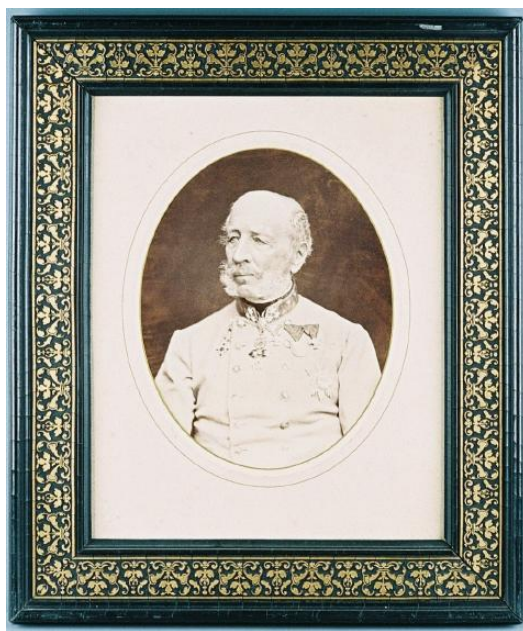
1. nejstarší fotografie z let 1850–1900 (396 položek)
2. cesta Karla Podstatzky-Lichtensteina do Afriky (232 položek)

2.4.4 Identifikace osob na fotografiích

U fotografií na hradě Grabštejn vycházím z dat narození a úmrtí členů rodiny Clam-Gallasů. Z jejich rodokmene vyplývá, že prvním příslušníkem rodu,

¹³⁸ Údaje z evidence CastIS ke dni 18. 4. 2016.

který se mohl na fotografiích objevit, je Eduard Clam-Gallas, který žil v letech 1805–1891 (obr. 14).

Obr. 14 Fotografie v rámu inv. č. GR00703/001 – Eduard Clam-Gallas, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Dále se na fotografiích setkáváme jak s členy rodiny (obr. 15–18), tak s mnoha příbuznými, přáteli. Časté jsou také fotografie známých osobností té doby a členů významných rodin (obr. 19).

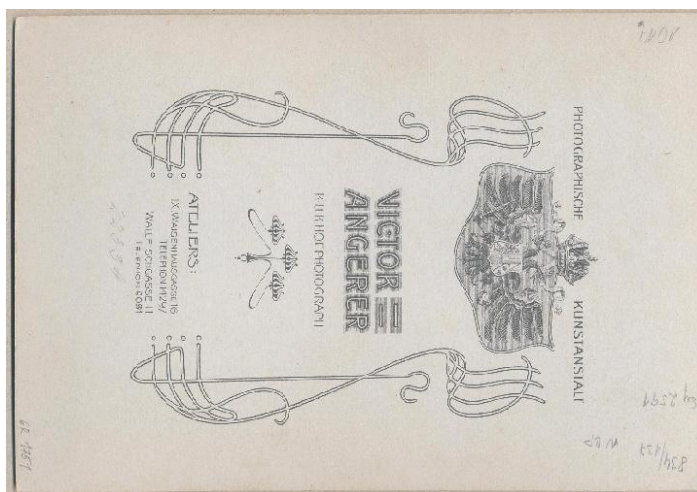
Obr. 15 Vizitka inv. č. GR01016 – František Clam-Gallas se svou manželkou Marií (líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 16 Vizitka inv. č. GR01016 – rub, ateliér Pietzner, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 17 Vizitka inv. č. GR01751 – Marie Clam-Gallasová se svými sedmi dcerami (líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 18 Vizitka inv. č. GR01751 – rub, ateliér Victor Angerer, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 19 Vizitka inv. č. GR03133 – císařovna Alžběta, zvaná Sisi, ateliér Ludwig Angerer (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

2.4.5 Identifikace technik

1. nejstarší fotografie z let 1850–1900

U nejstarších snímků byly zjištěny fotografické techniky typické pro rané období fotografie. Nejčastěji se setkáváme s albuminovými, kolódiovými a želatinostříbrnými fotografiemi, které jsou adjustované na kartonu (tzv. vizitky a kabinetky). Dále jsou fotografie adjustovány v rámech a vystaveny na prohlídkové trase.

2. cesta Karla Podstatzky-Lichtensteina do Afriky

Fotografie z Afriky pochází nejčastěji z 1. čtvrtiny 20. století, nejmladší z roku 1943. U fotografií se jedná o techniku klasické želatinostříbrné fotografie na papírové podložce. Všechny negativy jsou na plastové podložce. K její identifikaci by bylo potřeba provést destruktivní difenylaminový test (viz kap. 1.3.2), případně využít nedestruktivní instrumentální metody.

2.4.6 Motivy a ateliéry

Nejčastějším motivem fotografií z let 1850–1900 jsou portréty, fotoreprodukce a krajina. Většina portrétů je ve formě vizitek (viz obr. 20–22) a kabinetek. Častá je adjustace do rámců (viz obr. 23) i menších rámečků. Jeden soubor fotografií je uložen v albu (viz obr. 24).

Obr. 20 Vizitka inv. č. GR03281 – Carolina Thurn-Taxis, ateliér Walery Rzewuski (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 21 Vizitka inv. č. GR03313 – Císařovna Elisabeth, ateliér V. Angerer (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 22 Vizitka inv. č. GR03347 – Dáma s pejskem, ateliér H. Eckert (rub a líc), SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 23 Fotografie inv. č. GR00257 – Marie Hoyos jako mladá dáma, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 24 Fotografické album inv. č. GR00778 – portrétní fotografie, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Fotografické ateliéry, ve kterých byly fotografie pořízeny, pocházejí napříč celé Evropě. Mezi nejčastější fotoateliéry patří Adèle ve Vídni, Ludwig i Victor Angerer ve Vídni, Carl Pietzner ve Vídni a Teplicích, Jindřich Eckert v Praze, ale také další ateliéry v dnešním Polsku, Maďarsku, Itálii a Německu. Ve fondu můžeme sledovat vývoj vizitek od raných, téměř nezdobených až po dekorované vizitky zlacenou ořízkou a různými motivy fotoateliérů.

Snímky z Afriky jsou dokumentárního rázu, častým motivem jsou lidé (viz obr. 25), domorodci a místní obydlí (viz obr. 26), krajina a fotografie z cesty. Stěžejní jsou ale snímky z lovů zvířete (viz obr. 27). K těmto fotografiím jsou zároveň ve fondu i negativy. Některé fotografie jsou součástí alba (viz obr. 28).

Obr. 25 Pohlednice inv. č. GR01449 – Žena na velbloudu, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 26 Fotografie inv. č. GR04054 – Portrét rodiny kmene Dinka, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)

Obr. 27 Fotografie inv. č. GR04093 – Muž sedící na zastřeleném slonovi, SH Grabštejn (Zdroj: CastIS)¹³⁹

Obr. 28 Fotografické album – inv. č. GR00791, SH Grabštejn

2.4.7 Uložení a fyzický stav

Fotografický fond, který se nachází v sekretáři, je uložen do pH neutrálních obálek firmy EMBA a krabic z archivního programu FOTOARCHIV firmy EMBA splňující podmínky PAT testu (viz obr. 29).¹⁴⁰ Zámecký pokoj, kde jsou fotografie vystaveny, má okna zastíněna látkovými roletami (viz obr. 30).

¹³⁹ Tato fotografie byla publikována v knize PODSTATZKY-LICHTENSTEIN, Karl. *Mein Leben als Jäger in Heimat und Afrika*. Ilustrace Eduard Heintschel-Heinegg. Prag: K. André, 1929.

¹⁴⁰ PAT test (anglicky *Photographic Activity Test*). Test fotografické aktivity podle mezinárodních standardů (ISO 18916) pro vyhodnocení produktů pro ukládání a vystavování fotografií.

Obr. 29 Uložení fotografií do pH neutrálních obálek a krabic archivní kvality

Obr. 30 Zámecký pokoj – zastínění oken látkovými roletami

U raných vizitek je častým problémem rozklížení podkladového kartonu, odlepující se fotografie a rezidua rzi z kovových sponek. Mladší fotografie jsou v dobrém stavu, občas se zde nachází mechanická poškození – seříznutí kartonu, zlomy kartonu a fotografií, abraze citlivé vrstvy a kartonu.

Fotografie z Afriky jsou v dobrém stavu bez většího poškození. S problémem se ale setkáváme u negativů na plastové podložce, které začínají projevovat známky degradace – objevují se různé skvrny (obr. 31) a stříbrná zrcátka (obr. 32), negativy se začínají stávat mírně lepivými.

Obr. 31 Negativ na plastové podložce inv. č. GR04772 – Náměstí s kašnou, SH Grabštejn

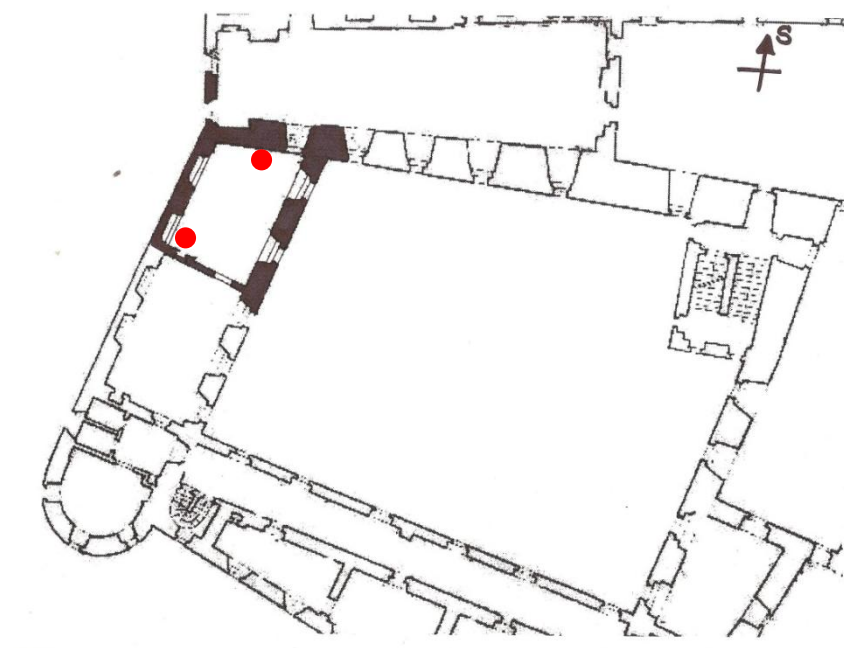

Obr. 32 Negativ na plastové podložce inv. č. GR05047 – Bílí lovci, domorodci a mezci, SH Grabštejn

2.4.8 Výsledky měření teploty a vlhkosti

V Zámeckém pokoji proběhlo od 28. 1. 2016 do 22. 5. 2016 měření teploty a relativní vlhkosti přístroji: USB datalogger vlhkosti a teploty¹⁴¹ a doplňkovým bezdrátovým vlhkostním a teplotním čidlem. Přístroje byly umístěny na dvě místa (viz obr. 33): do sekretáře, kde jsou uloženy fotografie (viz obr. 34), a do protějšího rohu místnosti k vystaveným fotografiím (viz obr. 35).

¹⁴¹ Klimalogg Pro Thermo-Hygro-Station, 30.3039.IT a Sender, 30.3180.IT, přenosová frekvence 868 MHz, výrobce TFA Dostmann.

*Obr. 33 Půdorys hradu Grabštejn se Zámeckým pokojem (zvýrazněn černě) a umístěním přístrojů pro měření teploty a relativní vlhkosti (vyznačeno červeně)
(Zdroj: správa SH Grabštejn)*

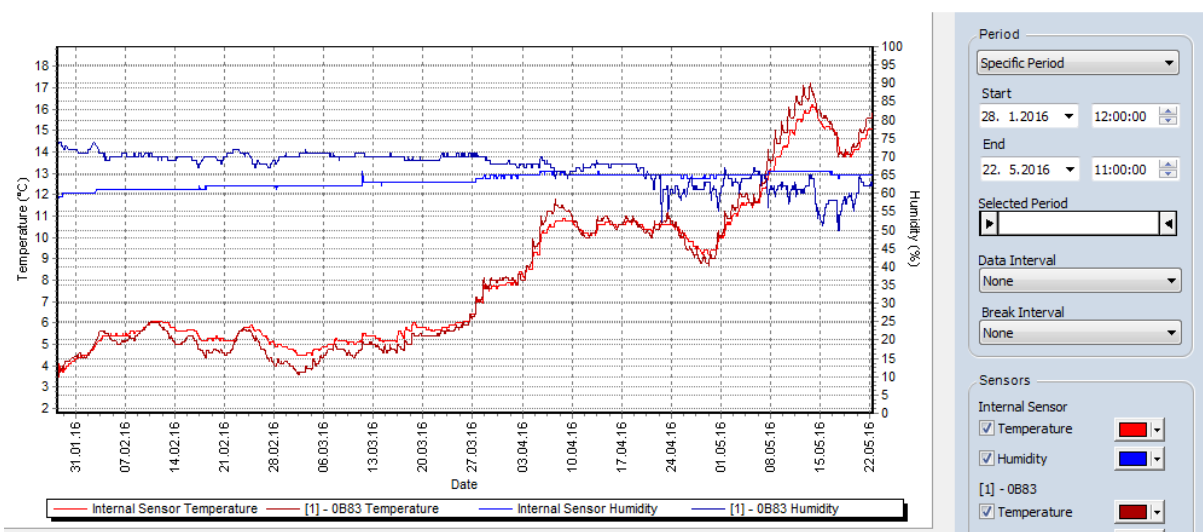

Obr. 34 Umístění hlavního dataloggeru v 1. zásuvce sekretáře

Obr. 35 Umístění doplňkového čidla k vystaveným fotografiím v rohu místnosti

Výsledek za choulostivé období na hradech a zámcích při přechodu ze zimy do jara je vidět na následujícím grafu (viz obr. 36).

Obr. 36 Vývoj teploty a relativní vlhkosti v Zámeckém pokoji, SH Grabštejn (Zdroj: KlimaLogg Pro)

Teplota kolísala od počátku sledovaného období v rozmezí 1–2 °C a mírně stoupala ze 4 °C směrem nahoru. V prvních 14 dnech měsíce dubna stoupla z 6 °C na 11°C a nyní se dostala na hodnotu 15,5 °C, když prudce stoupla během prvních 14 dnů měsíce května z 9 °C. Nejvyšší naměřenou hodnotou za vybrané období byla teplota 17 °C.

Vlhkost je naopak po celou dobu více méně stabilní na hodnotě mezi 60–70 % relativní vlhkosti s minimálními změnami. Samozřejmě je výsledek měření ovlivněn i větráním, což je vidět dobře na rozdílných výstupech z obou přístrojů – přístroj umístěný v sekretáři větrání v místnosti tolik neovlivnilo, zato senzor umístěný v prostoru místnosti u fotografií již změnu zaznamenal. U posledních 14

měřených dnů je patrné, že při růstu teploty klesala relativní vlhkost. To je ovlivněno právě větráním.

2.4.9 Doporučení

Převážná část fotografického fondu je uložena v dřevěném sekretáři. Ten vzhledem ke svému stáří již nepředstavuje pro fotografie riziko spojené s novodobějším nábytkem ze dřeva, a proto v něm mohou být fotografie uloženy i nadále. Průzkum fyzického stavu vybrané části fotografického fondu hradu Grabštejn ukázal, že většina fotografií a negativů je zde uložena ve vhodném obalovém materiálu. U několika fotografií chybí obal z pH neutrální obálky, případně jsou některé fotografie a negativy uloženy do obálky po dvou apod. V těchto případech navrhuji buď pořízení pH neutrálních obálek i pro zbývající fotografický materiál, případně proložit jednotlivé fotografie a negativy pH neutrálním papírem, aby se zamezilo jejich přímému kontaktu.

U nejstarších vizitek je problém s rozklížením podkladového kartonu a odlepováním fotografií. Do budoucna proto doporučuji provést u těchto fotografií restaurátorský zásah.

Negativy na plastové podložce začínají vykazovat první znaky degradace plastové podložky.¹⁴² V první řadě je důležité provést test¹⁴³ na určení typu podložky a na jeho základě zvolit další řešení. Pokud se prokáže nitrátová podložka, je nutné negativy na plastové podložce uložit zvlášť i z důvodu ochrany ostatních fotografických materiálů.¹⁴⁴ Vzhledem k tomu, že identifikace plastové podložky doposud nebyla provedena, ideální podmínky pro tento materiál jsou 2 °C s maximálními denními výkyvy 2 °C a 20–30 % relativní vlhkosti s maximálními denními výkyvy ± 5 %.

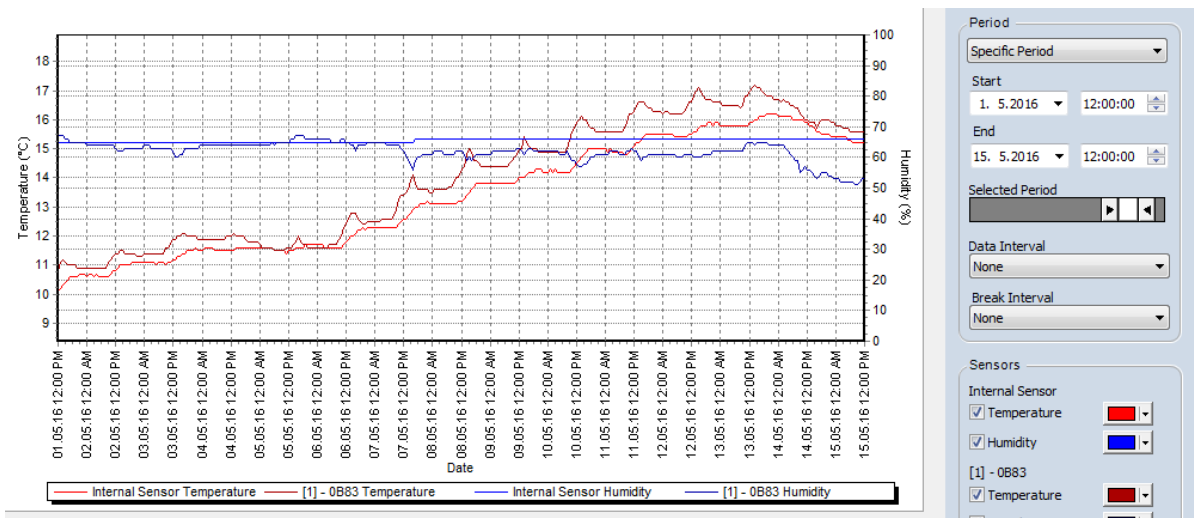
Teplota v místnosti s fotografiemi v určitých intervalech stoupá rychleji, poté se opět ustálí v závislosti na počasí v daném ročním období. Stoupání teploty však není prudší než 1 °C za den (viz obr. 37). Relativní vlhkost je mírně vyšší než předepsané hodnoty, nicméně s přihlédnutím k charakteru budovy se

¹⁴² Na citlivé vrstvě negativů se začínají objevovat stříbrná zrcátka, dochází ke žloutnutí podložky, objevují se skvrny, podložka se u vybraných negativů stává mírně lepivou a je cítit mírný zápach.

¹⁴³ Viz kap. 1.3.2.

¹⁴⁴ Negativy na nitrátové podložce mohou být nebezpečné vzhledem ke své vysoké hořlavosti a výparům, které vylučují, pro ostatní fotografické materiály uložené společně s nimi. Více VALVERDE, María Fernanda. *Photographic Negatives: Nature and Evolution of Processes*[online]. USA: Advanced Residency Program in Photograph Conservation, 2005 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: https://www.imagepermanenceninstitute.org/webfm_send/302

pohybuje na tolerovatelné hranici 70 %, v teplejších měsících regulovaná větráním až na hodnotu kolem 55 %. Teplota a relativní vlhkost by měly být sledovány dlouhodoběji, alespoň 1 rok, aby bylo možné vyhodnotit vývoj při střídání všech ročních období. Měření proto bude po domluvě se správou hradu pokračovat i nadále, aby bylo dosaženo sledovaného období o délce 1 roku.

Obr. 37 Vývoj teploty a relativní vlhkosti v období 1. – 15. 5. 2016, SH Grabštejn
(Zdroj: KlimaLogg Pro)

2.5 Národní kulturní komise – Zámecké fotografické fondy a sbírky, Archiv Národního muzea

Předmětem zkoumání byl v Archivu Národního muzea soubor diapositivů a negativů původem z Grabštejna, inventární depozit č. 73 (fotografie XXIX), „Soubor fotografií ze zámku Grabštejn“, o celkovém počtu 306 kusů. Dále se zde nachází inventární depozit č. 74 „Soubor fotografií ze zámků Kopidlno a Grabštejn (fotografie XXX)“, o celkovém počtu 621 kusů. U druhého souboru nelze většinou rozlišit, které fotografie pochází z Grabštejna a které z Kopidlna. Předmětem zkoumání byl proto jen první soubor.

Tento soubor pochází z výprav Karla Podstatzky-Lichtensteina do Afriky na počátku 20. století. Celkem se zde nachází 14 původních krabiček se 144 ks skleněných diapositivů (10–13 kusů v jedné krabičce). Ve zbývajících 22 obálkách jsou po 6–8 kusech uloženy negativy na plastové podložce a 1 skleněný negativ.

2.5.1 Popis fondu

Tematicky se snímky dají rozdělit do těchto kategorií:

1. Lov a výpravy

Obr. 38 Krabička č. 2, diapozitiv č. 6 – výprava s velbloudy (Zdroj: ANM)

Obr. 39 Krabička č. 9, diapozitiv č. 77 – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM)

2. Lidé a domorodci

Obr. 40 Krabička č. 1, bez označení – guvernér Rudolf Carl von Slatin (1857–1932) (Zdroj: ANM)

Obr. 41 Krabička č. 13, diapozitiv č. 118 – domorodci (Zdroj: ANM)

3. Místní obydlí

Obr. 42 Krabička č. 11, diapozitiv bez označení – místní obydlí (Zdroj: ANM)

4. Příroda

Obr. 43 Krabička č. 3, diapozitiv č. 13 - příroda (Zdroj: ANM)

5. Zvířata

Obr. 44 Krabička č. 10, bez označení – lev (Zdroj: ANM)

6. Cesta

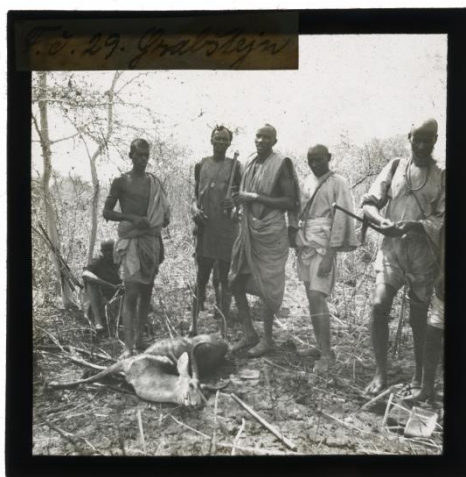

Obr. 45 Krabička č. 1, diapozitiv č. 68 – mapa Afriky (Zdroj: ANM)

Negativy na plastové podložce jsou totožné s diapozitivy (stejné záběry) a dále jsou tu další snímky z Afriky, které nemají protějšek mezi diapozitivy.

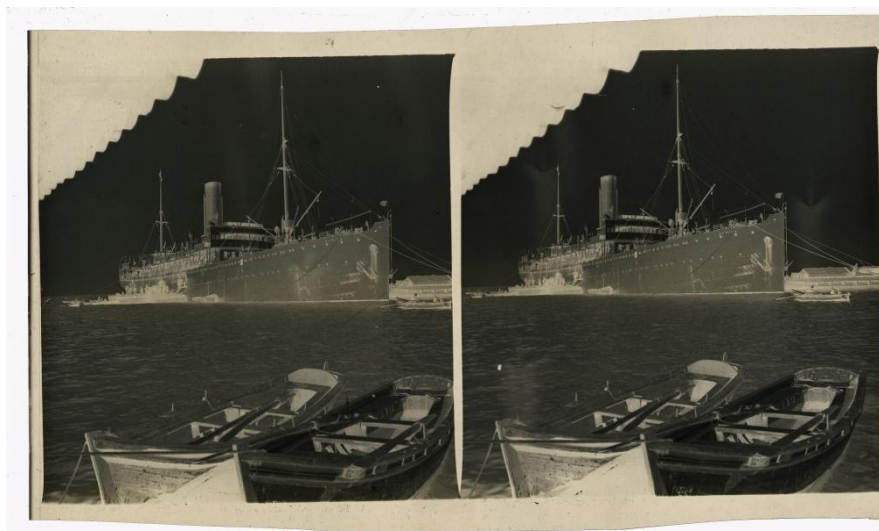
Obr. 46 Obálka č. 21–29, negativ bez označení – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM)

Obr. 47 Krabíčka č. 4, diapozitiv č. 29 – s domorodci na lovu (Zdroj: ANM)

Obr. 48 Obálka č. 179–188, negativ bez označení – na palubě lodi (Zdroj: ANM)

Obr. 49 Obálka č. 170–178, negativ bez označení – lodě (Zdroj: ANM)

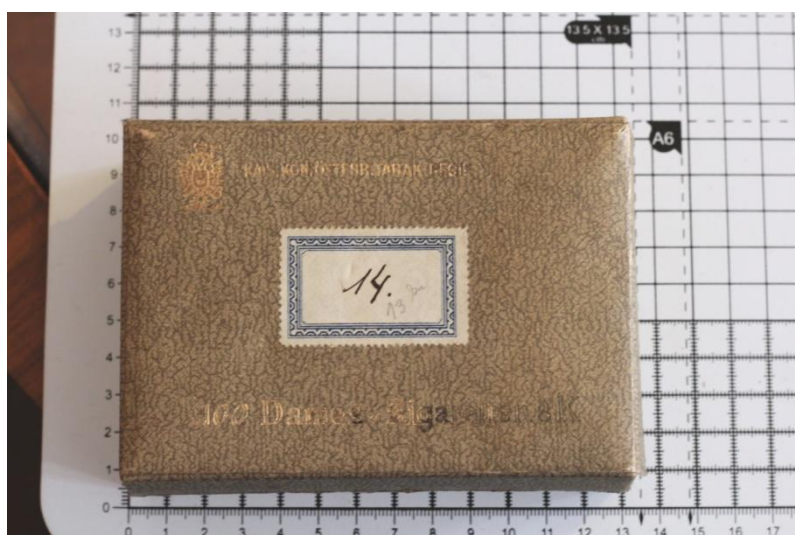
2.5.2 Uložení a fyzický stav

Tento fond je uložen v budově Archivu Národního muzea (Na Zátorách 285/6, Praha 7 – Holešovice) v částečně klimatizovaném depozitáři. Depozitář je určen pro fotografické materiály a je zde regulována vlhkost odvlhčovačem. Teplota je měřena v rámci budovy, ale není řízena. Dochází zde tedy k mírným výkyvům v rámci střídání ročních období.¹⁴⁵

Diapozitivy jsou uloženy v původních krabičkách, krabička č. 14 je původně na dámské cigarety (viz obr. 51). Negativy jsou uloženy v obálkách s razítkem „Knihovna Náprstkova musea, deposit Národní kulturní komise, fond fotografie čís.“.

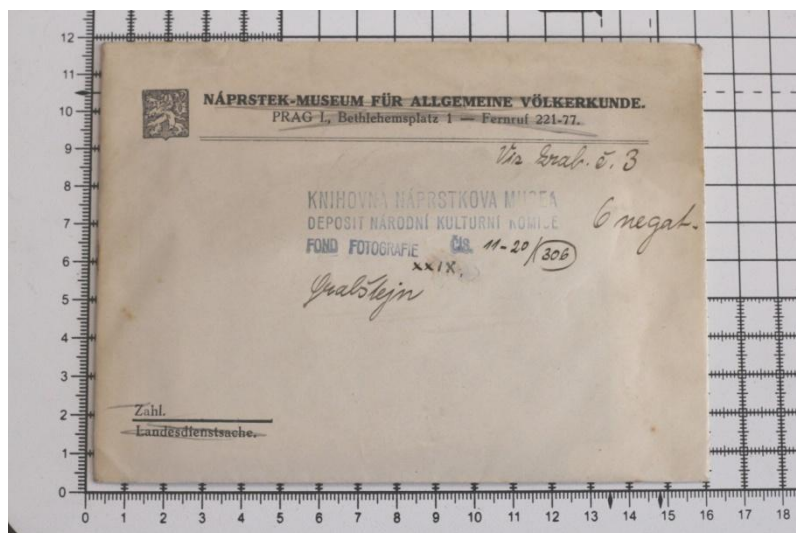

Obr. 50 Původní uložení diapozitivů a negativů – celkový pohled

Obr. 51 Krabička č. 14 – původně krabička na dámské cigarety

¹⁴⁵ Pro správné uložení fotografických materiálů v Archivu Národního muzea se v současnosti zpracovává projekt. Informace na základě rozhovoru s Mgr. Liborem Jůnem, Ph.D., kurátorem fotografických sbírek Archivu Národního muzea, Archiv Národního muzea, 13. 5. 2016.

Obr. 52 Obálka na negativy č. 11–20 – důležité informace o původu negativů (Grabštejn) a jejich uložení po konfiskaci původnímu majiteli (knihovna Náprstkova musea, deposit Národní kulturní komise)

Diapozitivy jsou v dobrém fyzickém stavu, mírně znečištěné prachovými částicemi, u několika se nachází mírné mechanické poškození papírového oblepu, případně nalomení skla nejčastěji v rozích. V obraze jsou častá tzv. stříbrná zrcátka.¹⁴⁶ Původní krabičky jsou mírně mechanicky poškozené (abraze, úbytky barvy, natržení krycího víka apod.) a rozklížené (viz obr. 53). Původní popisky z diapozitivů často chybí, případně jsou přiloženy v krabičce. Při manipulaci dochází k odlupování popisků.

Obr. 53 Ukázka uložení diapozitivů do původních krabiček

Negativy jsou stejně jako diapozitivy mírně znečištěné prachovými částicemi. Projevují se u nich známky degradace v různém stupni (viz obr. 54).

¹⁴⁶ Stříbrná zrcátka – migrace stříbrných částic na povrch emulze vlivem oxidačně-redukčních principů. Typickým znakem je vznik kovově lesklých ploch, tzv. zrcadel na povrchu emulze.

Zde jsou patrná velmi silná stříbrná zrcátka, mírné kroucení, změny barevnosti (negativ žloutne).

Obr. 54 Příklad degradace negativu na plastové podložce

Ve fondu se nachází 1 skleněný negativ, který je mechanicky poškozen (rozlomený na několik částí).

2.5.3 Doporučení

U plastových negativů doporučuji v první řadě provést identifikaci typu plastové podložky. Pokud se prokáže nitrátová podložka, je nutné uložit negativy separátně od ostatních archiválií. Diapozitivy a plastové negativy doporučuji vyčistit a uložit jednotlivě do pH neutrálních obálek a krabiček archivní kvality značky EMBA. Rozbitý skleněný negativ doporučuji vyčistit a podlepit na nové podložní sklo, aby nedocházelo k jeho dalšímu mechanickému poškození. U diapozitivů s rozbitým krycím sklem doporučuji výměnu tohoto skla. Pokud je rozbité sklo s obrazovou vrstvou, navrhuji jeho opravu (v místě zlomu zpevnění roztokem želatiny).

Původní obálky a krabičky doporučuji zachovat kvůli důležitým informacím, které se na nich nachází.

Na základě předepsaných standardů¹⁴⁷ by měly být diapozitivy uloženy v 18 °C a 30–40 % relativní vlhkosti. Negativy na plastové podložce doporučuji uložit zvláště i z důvodu ochrany ostatních fotografických materiálů. Vzhledem k tomu, že identifikace plastové podložky doposud nebyla provedena, ideální podmínky pro tento materiál jsou 2 °C s maximálními denními výkyvy 2 °C a 20–30 % relativní vlhkosti s maximálními denními výkyvy ± 5 %.

¹⁴⁷ ČSN ISO 11799: Informace a dokumentace – Požadavky na ukládání archivních a knihovních dokumentů. Praha: Český normalizační institut, 2003.

2.6 Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, Frýdlant, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín

Jak bylo již zmíněno v kap. 2.3.4, největší soubor fotografií pod inv. č. 2978 o počtu 586 ks je v současnosti zpracováván. Podle dostupných informací se ve fondu dále nachází 5 fotografických alb, 14 skleněných negativů, 1 kinofilm a dalších 159 nezpracovaných fotografií.¹⁴⁸

U vybraných fotografií byly určeny fotografické techniky. Nejčastěji se zde jednalo o albuminové a želatinostříbrné fotografie, několik fotografií je kolódiových.

Ve fondu se nachází 5 alb, 2 pochází přibližně z období od 90. let 19. století až do počátku 20. století. Zbývající 3 alba jsou mladší, přibližně od roku 1914 do roku 1943. Fotografie v mladších albech jsou všechny želatinostříbrné. Fotografie ve starších albech jsou albuminové.

2.6.1 Popis fondu

Zpracované fotografie z fondu „Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, Frýdlant“ rozdělila archivářka do několika tematických okruhů:¹⁴⁹

1. František Clam-Gallas

a. Kabinetky a portréty

¹⁴⁸ NAD 1, Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, Frýdlant. *Státní oblastní archiv v Litoměřicích* [online]. Litoměřice: Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2015 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z:

http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=Axz6ULgqf3CTU40mqczlguO9v0bn-Y9YFam7i9HSGvo_ppT4vHvhGw6g9T2C8gETW5WvBUoaKC-yFJQ44SHAX9GN_Ghqsd7PPiXEdcygeiU%3D&rowPg=0

¹⁴⁹ Stav zpracování k 4. 4. 2016.

Obr. 55 Fotografie č. 10 – František Clam-Gallas (kabinetka)
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

Obr. 56 Fotografie č. 18 – František Clam-Gallas s fotoaparátem
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

b. Jezdectví

2. Marie Clam-Gallas, roz. Hoyos (1858–1938)

3. Dcery Františka a Marie Hoyos – dětství

Obr. 57 Fotografie č. 60 – Kristiána – fotografie k členské kartě bruslařského klubu (rub a líc)

(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

Obr. 58 Fotografie č. 76 – Eduardina, Kristiána, Eleonora (Grabštejn)

(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

Obr. 59 Fotografie č. 98 – Dcery Františka Clam-Gallase (Grabštejn)
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

4. Dcery Františka Clam-Gallase a jejich rodiny

- a. Kristiána
- b. Eleonora
- c. Eduardina
- d. Gabriela
- e. Marie

Obr. 60 Fotografie č. 207 – Skupinová fotografie: svatba Marie Clam-Gallas a Karla Podstatsky-Lichtensteina (Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

- f. Klotylda
- g. Sofie

5. František Clam-Gallas s dcerami a vnoučaty

6. Děti přátel a jiných příbuzných

7. První světová válka

Obr. 61 Fotografie č. 295 – Eduardina Clam-Gallas jako sestra Frida
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

8. Lovecké

a. Pardubice

9. Přátelé a příbuzní

10. Jiné

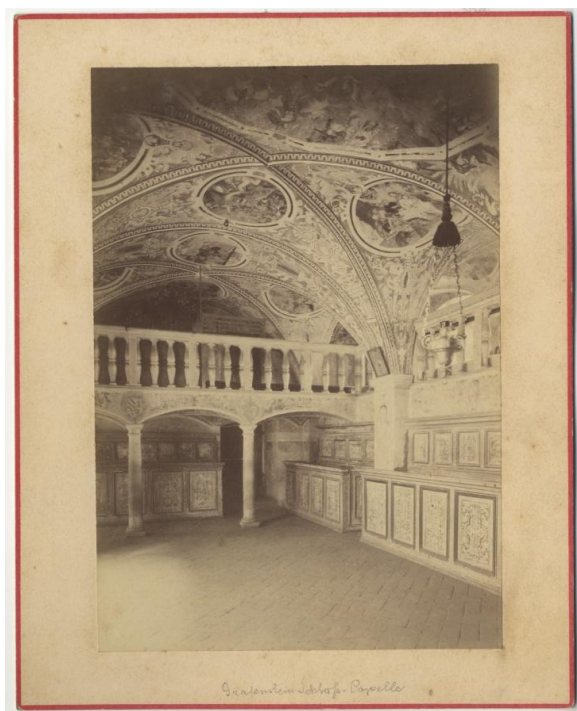

Obr. 62 Fotografie č. 435 – Nádraží v Grabštejně s restaurací Ketten
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

11. Interiéry a obrazy

a. Zámek Frýdlant

b. Zámek Grabštejn

Obr. 63 Fotografie č. 449 – Grabštejn – zámecká kaple
(Zdroj: SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín)

c. Zámek Lemberk

d. Zámek Liberec

Fotografická alba

Fotografická alba (viz obr. 64) jsou převážně rodinného rázu. Nacházejí se v nich svatební, rodinné fotografie, fotografie přátel a známých osobností (viz obr. 65–66).

Obr. 64 Fotografická alba – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín

Obr. 65 Svatební album Gabriely Clam-Gallas a Adolfa Auersperga – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín

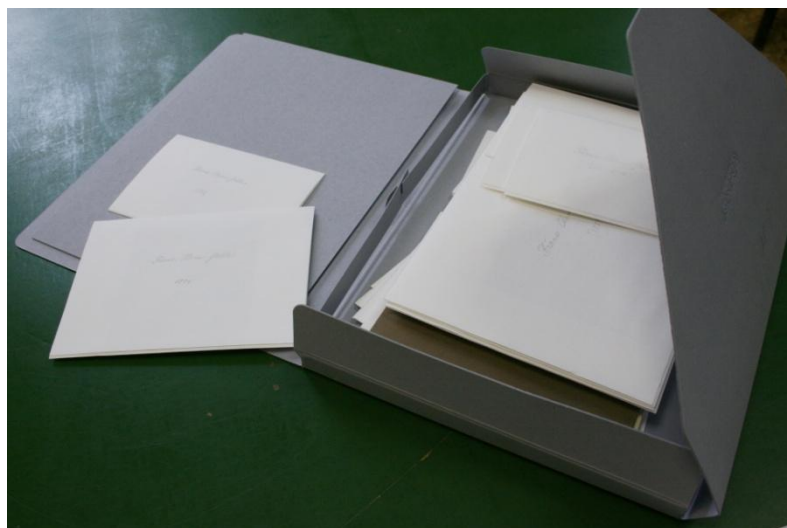
Obr. 66 Fotografické album s portréty příbuzných a známých osobností – Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín

2.6.2 Uložení a fyzický stav

Fotografie jsou podle informací archiváře¹⁵⁰ dlouhodobě uloženy v neklimatizovaném depozitáři ve spodní části budovy děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích (Zbrojnická 14/1, Děčín–Podmokly). Teplota se zde přirozeně mění v závislosti na ročním období od 10 do 21 °C a relativní vlhkost maximálně do 65 %. Při vyšší naměřené hodnotě je vlhkost regulována odvlhčovačem.

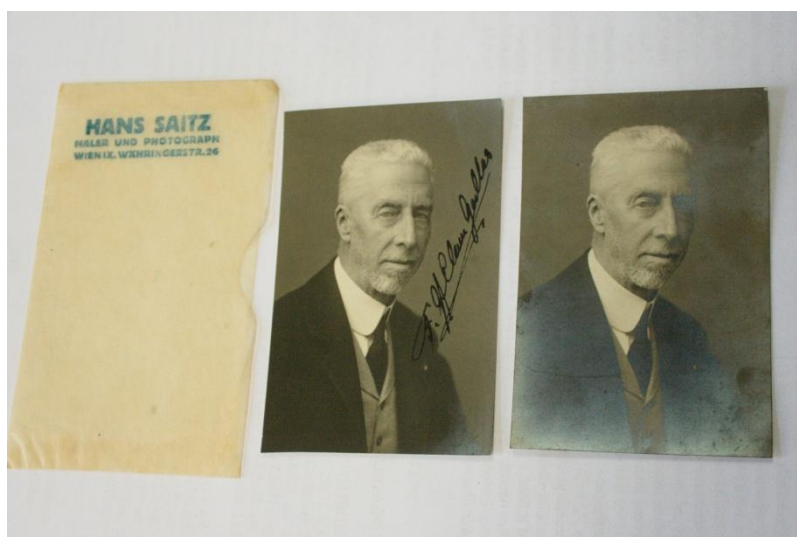
Zpracované a digitalizované fotografie jsou uloženy do pH neutrálních obálek a krabic archivní kvality značky EMBA (viz obr. 67).

¹⁵⁰ Informace na základě rozhovoru s Mgr. Ottou Chmelíkem, archivářem, SOA v Litoměřicích – pobočka Děčín, 4. 4. 2016.

Obr. 67 Uložení fotografií v děčínském archivu

Několik fotografií ze zpracované části fondu je stále uloženo v původních obálcích, které nejsou pro fotografie vhodné a způsobují jejich degradaci (viz obr. 68).

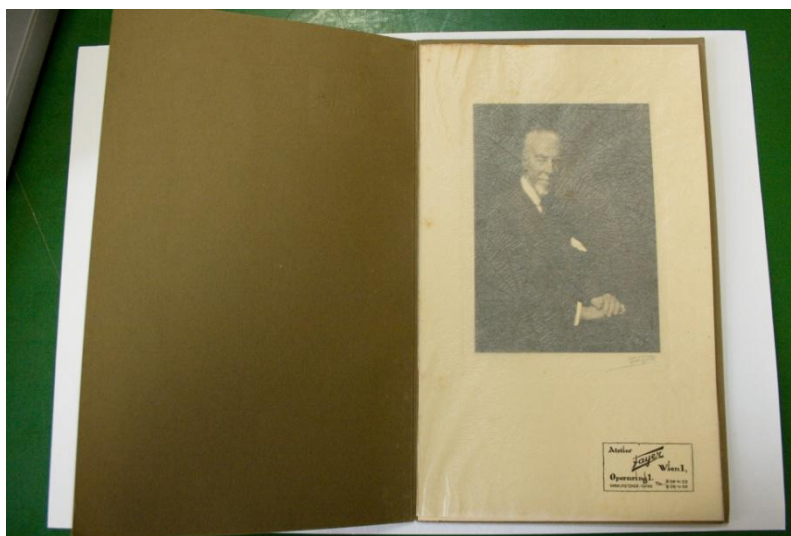
Obr. 68 Fotografie č. 13 – František Clam-Gallas – stříbrná zrcátka způsobená přímým kontaktem fotografií

U vybraných fotografií byl proveden průzkum fyzického stavu. Fotografie jsou v dobrém stavu, většina je mírně znečištěná prachem, s drobnými mechanickými poškozeními. Na fotografiích jsou často patrná stříbrná zrcátka.

Fotografická alba jsou uložena bez obalu. Jedno ze starších alb má poškozený hřbet. Mladší album s rodinnými fotografiemi má poškozenou vazbu, chybí šňůrka. Fotografie v mladších albech jsou uchyceny růžky, které se často odlupují. Na většině fotografií z těchto alb jsou výrazná stříbrná zrcátka. Fotografie ve starších albech jsou v dobrém fyzickém stavu.

2.6.3 Doporučení

Na základě provedeného průzkumu fyzického stavu vybraných fotografií a alb navrhuji následující opatření. Doporučuji uložit zbývající fotografie do pH neutrální obálky a přiložit původní obálku, aby byly zachovány informace z obálky. Ta však nesmí být v přímém kontaktu s fotografií, proto doporučuji použít proklad z pH neutrálního papíru. Proklady dále doporučuji u fotografií, které jsou adjustovány společně s pergamínovým pavoučkovým papírem (viz obr. 69), a u fotografických alb, u kterých podle informací archivářky není v dohledné době plánováno restaurování spojené s odkyselováním bloku alba.

Obr. 69 Fotografie č. 14 – František Clam-Gallas – původní adjustace s překrytím fotografie pergamínovým papírem

2.7 Rozdělení fondů a jeho následky

Při průzkumu fotografických fondů hradu Grabštejn jsem našla několik snímků, které se nacházely ve dvou různých fondech. Příkladem za všechny je tento snímek (viz obr. 70–73).

Obr. 70 Krabička č. 10, diapozitiv bez označení – lev, Archiv národního muzea

Obr. 71 Obálka č. 85–93, negativ bez označení – lev, Archiv Národního muzea

Diapozitiv (obr. 70) a negativ (obr. 71) se lvem se nachází ve fondu „Národní kulturní komise – Zámecké fotografické fondy a sbírky“ v Archivu Národního muzea. V mobiliárním fondu hradu Grabštejn jsem pak našla 2 pohlednice (viz obr. 72 a 73), které jsou totožnými snímky. Tento případ je podle mého názoru vzorovou ukázkou toho, jak byly cesty fotografických fondů po 2. světové válce různorodé a fotografie se rozptýlily bez systematického přístupu do různých institucí. Z toho důvodu se diapozitivy a negativy z afrických cest Karla Podstatzky-Lichtensteina nachází v Archivu Národního muzea, po předchozím uložení v Knihovně Náprstkova muzea. Fotografie a pohlednice ze stejných cest naopak zůstaly ve fondu Grabštejna, který byl svezen na sběrné místo, zámek Sychrov. Nyní jsou tyto fotografie a pohlednice zpět na hradu Grabštejn, kam svým původem patří.

Obr. 72 Pohlednice inv. č. GR01221 (rub a líc), SH Grabštejn

Obr. 73 Pohlednice inv. č. GR01222 (rub a líc), SH Grabštejn

Závěr

Na fotografické fondy na hradech a zámcích bylo donedávna pohlíženo převážně jako na doplňkový materiál a zdroj informací pro interiérové instalace a ikonografické poznání genealogie rodů. Nebyla jim věnována taková péče, jaká se dostává datačně starším předmětům v mobiliárních fondech.

Povědomí o preventivní péči o tento citlivý materiál se šíří zatím pomalu, ale dochází k pozvolnému zlepšení, jak bylo dokázáno na základě dotazníkového průzkumu ohledně preventivní péče o fotografie na hradech a zámcích. Postupně přibývají specializované depozitáře pro fotografické fondy, třetina fondů je již uložena do vhodných obalových materiálů a pravidelně se také na většině památek vyhodnocují klimatické podmínky, ve kterých jsou fondy uloženy. Problém stále přetrvává s vystavováním originálních fotografií na prohlídkových trasách hradů a zámků, které jsou často vystaveny přímému dennímu i umělému světlu.

Hrady a zámky jsou historické budovy se složitým stavebním vývojem, které poskytují velmi specifické podmínky pro uložení fotografických fondů. Na základě průzkumu fyzického stavu fondu na Grabštejně ale nejsou tyto podmínky zcela nevhodné a neliší se zásadně od podmínek, ve kterých jsou fotografie uloženy v mnohých archivech. Podle mého názoru, pokud zde nedochází k velkým výkyvům teploty a relativní vlhkosti, je možné fotografické fondy do doby vybudování centrálních depozitářů s vhodnějšími podmínkami, prozatím na hradech a zámcích ponechat. Naopak bych zaměřila v tuto chvíli pozornost na zlepšení podmínek pro jejich uložení v místě, omezení vystavování originálů na prohlídkových trasách a jejich uložení do vhodných obalových materiálů. I přes specifické podmínky je, podle mého názoru, možné provádět preventivní péči o fotografické fondy na hradech a zámcích na kvalitní úrovni.

Považuji za důležité, aby se informace o dostupné preventivní péči šířily mezi kastelány a hlavně správce sbírek na jednotlivých památkách. Z toho důvodu byly výstupy z této práce a následně doporučení na zlepšení preventivní péče o citlivý fotografický materiál prezentovány na semináři *Preventivní péče o sbírky historických fotografií v mobiliárních fondech hradů a zámků*, který se konal 18. května 2016 na státním zámku Lysice.

Fotografickým fondům na hradech a zámcích ve správě Národního památkového ústavu by měla být do budoucna věnována dlouhodobá koncepční péče, a to i přes omezené finanční a časové možnosti správ památkových objektů. Mnohá opatření, která v práci uvádím, vyžadují minimální úsilí. Pro

citlivé fotografické materiály, jako jsou například negativy na plastové podložce, však podle mého názoru není v silách správ památkových objektů zajistit optimální klimatické podmínky pro jejich uložení. Z toho důvodu se u těchto materiálů do budoucna přikláním k jejich přemístění do centrálních depozitářů, které by měly postupně vzniknout pro všechny čtyři územní památkové správy.

Jedna rodina, jeden fotografický fond, tři místa uložení. Fotografické fondy hradu Grabštejn a ostatních clam-gallasovských panství byly v poválečném období rozptýleny na několik míst. Část fondu putovala po třídění provedeném Národní kulturní komisí do sběrů zámků Sychrov a Mnichovo Hradiště. Další část odešla přes zrušený archiv v Liberci do děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Poslední část fotografického fondu skončila v Náprstkově muzeu, odkud byla později delimitací přesunuta do Archivu Národního muzea. Na základě průzkumu struktury jednotlivých fondů jsem zjistila, že poválečné třídění mobiliáře, jehož součástí byly i fotografické fondy, nebylo vždy provedeno systematicky. Nejvíce je to patrné z příkladu fotografií, diapozitivů a negativů z cest Karla Podstatzky-Lichtensteina do Afriky. Tento soubor byl nekonceptně rozdělen a v současnosti nalezneme na hradě Grabštejn totožné snímky jako v Archivu Národního muzea. Fotografický fond byl nelogicky roztržen a rozdělen do institucí. I přesto je ale hlavní, že nejen fotografie, ale i ostatní mobiliární fondy „přežily“ toto náročné období a do dnešní doby se dochovaly, i když rozděleny na různá místa. Důležité je také zachování soupisů ze svozů mobiliáře, které jsou základním pramenem poznání cest jednotlivých fondů a podkladem pro jejich navrácení zpět na původní místa.

Fotografie, které jsme na hradech a zámcích zdědili, jsou v první řadě soukromými rodinnými památkami. Často zobrazují významné události v životě jejich původních majitelů, a proto by se s nimi mělo zacházet s velkou úctou. Považuji za zásadní je zprostředkovat alespoň v digitalizované podobě rodinným příslušníkům těch rodů, kterým fotografie v minulosti patřily a byly v chaotickém poválečném období odebrány.

Použité prameny a literatura

prameny

Archiv Národního muzea, MENCLOVI Dobroslava a Václav, NAD 249.

Archiv Národního muzea, Národní kulturní komise – Zámecké fotografické fondy a sbírky, NAD701, inv. č. 73 (fotografie XXIX), krabička 1–14 a obálka 1–22, Soubor fotografií ze zámku Grabštejn.

Archiv Národního muzea, Sběrka znaků české šlechty, NAD 57, sign. 612/3, kart. č. 5.

CastIS – systém pro správu mobiliárních fondů.

Gajewská, B. – *Fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ (výsledky průzkumu)*, 2016. Dostupné online na <https://fotograficke-fondy-na-pamatk.vyplnto.cz>

Inventář fondu Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů), SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, 1996, č. pomůcky 1038.

Inventář zámku Grabštejn (1719–1721), SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů), Frýdlant, NAD 1, kart. č. 753, inv. č. 3311.

Moravský zemský archiv v Brně, Písemné pozůstalosti majitelek velkostatku Žďár nad Sázavou, NAD 926.

Národní archiv, archivní areál Praha 4 – Chodovec, Ministerstvo kultury, Praha, NAD 867, Ministerstvo školství a kultury, Praha, NAD 994 a Ministerstvo informací, Praha, NAD 861.

Národní archiv, archivní areál Praha 4 – Chodovec, Státní památková správa a Státní památková správa – dodatky, NAD 864.

Národní archiv, archivní areál Praha 4 – Chodovec, fond Státní památková správa – dodatky, NAD 864, kart. č. 134, inv. č. 201.

Státní hrad Grabštejn, mobiliární fond, skupina Fotografie, negativy a filmy.

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín, Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů), Frýdlant, NAD 1, kart. č. 700, 701–702, 703, 703a, inv. č. 2978.

Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, kart. č. XIV, složka Grabštejn.

knižní zdroje a odborná literatura

BALDWIN, Gordon a Martin C. JURGENS. *Looking at photographs: a guide to technical terms*. Rev. ed. Los Angeles, Calif.: J. Paul Getty Museum, 2009. ISBN 08-923-6971-X.

BÁRTOVÁ, Iva, Jana ŠUBRTOVÁ, Vladimír TREGL a Petr WEISS. *Hrad Grabštejn v proměnách času*. Sychrov: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2015. ISBN 978-80-905871-5-1.

FUČÍKOVÁ, Eliška. *Hrad Grabštejn*. Liberec: Pro NPÚ ÚOP v Liberci připravilo nakl. Bor, 2010. ISBN 978-80-903934-7-9.

HNULÍKOVÁ, Blanka. Průzkum fyzického stavu fotografických fondů v Národním archivu. *Časopis Národního muzea, řada historická*. 2013, 182 (3-4), 17-24. ISSN 1214-0627.

CHALUPA, Aleš, ČECHURA, Jaroslav (ed.). *Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea*. Praha: Národní muzeum, 1998. ISBN 80-901-9167-3.

CHMELÍK, Otto, Marcela ZEMANOVÁ a Václav ZEMAN (eds.). *Amicæ decini cum honore: pocta archiváře Heleně Smíškové k pracovnímu jubileu*. V Ústí nad Labem: Pro Státní oblastní archiv v Litoměřicích vydal Albis international, 2012. ISBN 978-80-86971-26-1.

LAVÉDRINE, Bertrand, Jean-Paul GANDOLFO a Sibylle MONOD. *A guide to the preventive conservation of photograph collections*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, 2003. Readings in conservation. ISBN 08-923-6701-6.

LAVÉDRINE, Bertrand. *Photographs of the past: process and preservation*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, 2009. ISBN 08-923-6957-4.

OETTEL, Gunter. *Grabštejn zapomenutý a objevený*. Hrádek nad Nisou: Sdružení pro obnovu a oživení Státního hradu Grabštejn a jeho okolí, 2013. ISBN 978-80-260-4698-1.

SCHEUFLE, Pavel. *Galerie c. k. fotografů*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-9044-0.

SCHEUFLE, Pavel. *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2013. ISBN 978-80-7331-112-4.

SVOBODA, Milan a Jan HEINZL. *Hrabata z Gallasu, Clam-Gallasu a Hejnice*. Hejnice: Frýdlantsko, 2015. ISBN 978-80-85874-73-0.

TREGL, Vladimír a Petr WEISS. *Gallasové a Clam-Gallasové v severních Čechách*. Nymburk: Pro Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Liberci vydal Ivan Ulrych - nakl. Vega-L, 2011. ISBN 978-80-87275-50-4.

TRNKOVÁ, Petra. *Technický obraz na malířských štaflích: česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie: 1890–1914*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister, 2008. ISBN 978-80-87029-51-0.

UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha: Artefactum, 2004. Fontes historiae artium. ISBN 80-903-2308-1.

WITTLICH, Filip. Fotografie - přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-157-6.

ostatní písemné zdroje

ČSN ISO 11799: *Informace a dokumentace – Požadavky na ukládání archivních a knihovních dokumentů*. Praha: Český normalizační institut, 2003.

KOLLMANN, Josef. *Dějiny Ústředního archivu českého státu*. Praha, 1992.

KRUMMHOLZ, Martin, Jana MAREŠOVÁ, Jiří ROHÁČEK a kol. *Dokumentační fondy a sbírky oddělení dokumentace: Ústavu dějin umění AV ČR v. v. i.* Revize 2013/1. Praha, 2009.

LUSTIG, Rudolf a František SVĚTNIČKA. *Schematismus velkostatků v Čechách*. Praha: Mars, 1933.

PODSTATZKY-LICHTENSTEIN, Karl. *Mein Leben als Jäger in Heimat und Afrika*. Ilustrace Eduard Heintschel-Heinegg. Prag: K. André, 1929.

Přehled návštěvnosti státních hradů, zámků a dalších památkových objektů ve správě NPÚ za rok 2014. *Výroční zpráva za rok 2014: Národní památkový ústav*. Praha: Národní památkový ústav, 2015, s. 10.

VAVŘINOVÁ, Valburga. *Evidence a odborné zhodnocení dochovaných fotografických fondů na zpřístupněných objektech spravovaných NPÚ-ÚOP středních Čech v Praze a jejich ochrana*. Národní památkový ústav, 2005. Závěrečná výzkumná zpráva účelově financovaného programového projektu výzkumu a vývoje.

elektronické zdroje

Clam-Gallasův palác. *Archiv hlavního města Prahy* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=36&wstyle=0&page=page/docs/budova-Gallas.html>

Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

Dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. *Parlament České republiky Poslanecká*

sněmovna [online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1945 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html>

Frankreich verkauft Wiener Palais Clam-Gallas an Katar. *Kurier Lifestyle* [online]. Wien: Telekurier Online Medien GmbH & CoKG, 2015 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://kurier.at/wirtschaft/marktplatz/frankreich-verkauft-wiener-palais-clam-gallas-an-katar/163.444.742>

Geschichte. *Burg Clam* [online]. Oberösterreich: Burgmuseum Clam, 2015 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://www.burgclam.com/deutsch/geschichte/die-grafen-von-clam/>

Historie. *Hrad Grabštejn* [online]. Grabštejn: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.hrad-grabstejn.cz/historie/>

Koncepce NPÚ na léta 2011–2015. Národní památkový ústav, 2011. Dostupné také z: <https://www.npu.cz/portal/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-instituce/povinne-zverejnovane-informace/koncepce-npu/koncepce-npu-2011-2015.pdf>

Liberec chce koupit pustnoucí zámek a vytvořit u něj velkolepý park. *Idnes.cz* [online]. Liberec: MAFRA, a. s., 2015 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: http://liberec.idnes.cz/liberec-chce-koupit-zamek-0hs-/liberec-zpravy.aspx?c=A150220_115658_liberec-zpravy_ddt

Mobiliární fondy. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, ©2003–2015 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/mobiliarni-fondy/>

NAD 1, Historická sbírka (rodinný archiv) Clam-Gallasů, Frýdlant. *Státní oblastní archiv v Litoměřicích* [online]. Litoměřice: Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2015 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=Axz6ULgqf3CTU40mqczlguO9v0bn-Y9YFam7i9HSGvo_ppT4vHvhGw6g9T2C8gETW5WvBUoaKC-yFJQ44SHAX9GN_Ghqsd7PPiXEdcygeiU%3D&rowPg=0

Národní památkový ústav – charakteristika poslání a činnosti. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, ©2003–2015 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/>

Naše daguerrotypie. *Velké Březno: oficiální webová prezentace státního zámku* [online]. Velké Březno: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-05-

06]. Dostupné z: <https://www.zamek-vbrezno.cz/cs/o-zamku/nase-daguerrotypie>

Samotný vznik skutečných lázní. *Lázně Libverda* [online]. Lázně Libverda, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.lazne-libverda.cz/cs/clanky/samotny-vznik-skutecných-lazni.html>

SCHEUFLER, Pavel. *Historické fotografické techniky* [online]. Praha: ARTAMA, 1993 [cit. 2016-05-02]. Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/files/2433/HistTechniky.pdf>

Storia. *Castel Campo* [online]. Italia: Castel Campo, 2012 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://castelcampo.com/storia.html>

Světové dědictví, NKP, chráněná území. *Intranet Národního památkového ústavu* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2006 [cit. 2016-05-06]. Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?IdCis=NP%2C207>

Titulní stránka. *Hrad Grabštejn* [online]. Grabštejn: Národní památkový ústav, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: www.hrad-grabstejn.cz

Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2010, částka 86, s. 3322. Dostupný také z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zakony.aspx>

Zákon č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. *Parlament České republiky Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 1946 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=137&r=1946>

Zámeček Černousy. *Zaniklé obce* [online]. 2012 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=17343>

Zpřístupněné hrady a zámky: Vznik a historický vývoj souboru zpřístupněných hradů a zámků v ČR. *Národní památkový ústav* [online]. Praha: Národní památkový ústav, ©2003–2015 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-navstevniky/zpristupnene-pamatky-npu/hrady-a-zamky/>

Přílohy

Příloha 1 – Fotografické fondy na památkách ve správě NPÚ

(podle údajů v CastIS ze dne 18. 4. 2016)

NÁZEV PAMÁTKY	ANO/NE	POČET KUSŮ
Bečov nad Teplou	ANO	63
Benešov nad Ploučnicí	ANO	2
Bezděz	NE	0
Bítov	ANO	207
Bolevec	NE	0
Bouzov	ANO	2810
Březnice	ANO	4655
Bučovice	ANO	3
Buchlov	ANO	619
Buchlovice¹⁵¹	ANO	10 373
Červená Lhota	ANO	1193
Červené Poříčí	ANO	64
Český Krumlov	ANO	840
Dačice	ANO	2114
Doksany – depozitář	ANO	436
Duchcov	ANO	5435
Důl Michal	NE	0
Frýdlant	ANO	503
Grabštejn	ANO	4989
Gutštejn	NE	0
Hamousův statek ve Zbečně	NE	0
Hanácké skanzen v Příkazích	NE	0
Hazmburk	NE	0
Hluboká nad Vltavou	ANO	236
Horšovský Týn	ANO	467
Hořovice	ANO	4352
Hradec nad Moravicí	ANO	848
Hrádek u Nechanic	ANO	488
Hrubý Rohozec	ANO	3846
Jánský Vrch	ANO	6

¹⁵¹ Tučně zvýrazněné památky mají ve fondu alespoň jednu daguerrotypii.

NÁZEV PAMÁTKY	ANO/NE	POČET KUSŮ
Janův hrad	ANO	2
Jaroměřice nad Rokytnou	ANO	13939
Jezeří	NE	0
Jindřichův Hradec	ANO	90
Karlštejn	ANO	636
Kladruby	NE	0
Konopiště	ANO	21113
kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě	NE	0
kostel sv. Floriána v Krásném Březně	NE	0
kostel sv. Víta v Zahrádce	NE	0
Kozel	ANO	1200
Krakovec	NE	0
Krásný Dvůr	ANO	7389
Kratochvíle	NE	0
Kroměříž ¹⁵²	-	-
Křivoklát	ANO	532
Kuks	ANO	1165
Kunětická hora	ANO	4
Kunštát	ANO	10
Kutná Hora – centrální depozitář	ANO	2098
Kynžvart	ANO	3431
Landštejn	NE	0
Lednice	ANO	6015
Lemberk	ANO	12
Libochovice	ANO	8476
Lipnice	ANO	3
Litice	NE	0
Litomyšl	ANO	3445
Lysice	ANO	23984
Manětín	ANO	83
Milotice	ANO	83
Mnichovo Hradiště	ANO	16238
Mníšek pod Brdy ¹⁵³	ANO	612

¹⁵² nedostupná data

¹⁵³ V CastIS není fotografický fond zámku Mníšek pod Brdy zpracován, podle výzkumné zprávy Vavřínové se zde však nachází 612 ks fotografií.

NÁZEV PAMÁTKY	ANO/NE	POČET KUSŮ
Náchod	ANO	18424
Náměšť nad Oslavou	ANO	331
Nebílovy	ANO	11
Nové Hradky	ANO	54
Nový Hrádek u Lukova	NE	0
Opočno	ANO	1877
Pernštejn	ANO	1061
Plasy	ANO	92
Ploskovice	ANO	691
Přimda	NE	0
Rabí	NE	0
Raduň	ANO	4
Rájec nad Svitavou	ANO	1191
Ratibořice	ANO	15
rotunda sv. Jiří a sv. Vojtěcha na Řípu	NE	0
Rožmberk	ANO	991
Sázava	ANO	1
Slatiňany ¹⁵⁴	ANO	6610
Stekník	NE	0
Sychrov	ANO	16671
Šternberk na Moravě	ANO	1676
Švihov	ANO	1
Telč	ANO	4140
Točnick	ANO	1
Trosky	NE	0
Třeboň	ANO	175
Uherčice	NE	0
Valeč	ANO	4
Valtice	ANO	76
Velhartice	NE	0
Velké Březno	ANO	4401
Velké Losiny	ANO	11720
Veltrusy	ANO	3679
Veveří	NE	0
vila Stiassni	NE	0

¹⁵⁴ Podle fotodokumentace v CastIS se nejedná o daguerrotypie.

NÁZEV PAMÁTKY	ANO/NE	POČET KUSŮ
Vimperk	NE	0
Víznaburk	NE	0
Vizovice	ANO	7323
Vranov nad Dyjí	ANO	525
Vysočina - soubor lidových staveb	NE	0
Zahrady pod Pražským hradem	NE	0
Zákupy	ANO	50
Zlatá Koruna	NE	0
Zubnice	NE	0
Zvíkov	ANO	26
Žebrák	NE	0
Žleby	ANO	9363

Příloha 2 – Fotografické fondy na památkových objektech ve správě NPÚ (výsledky průzkumu)

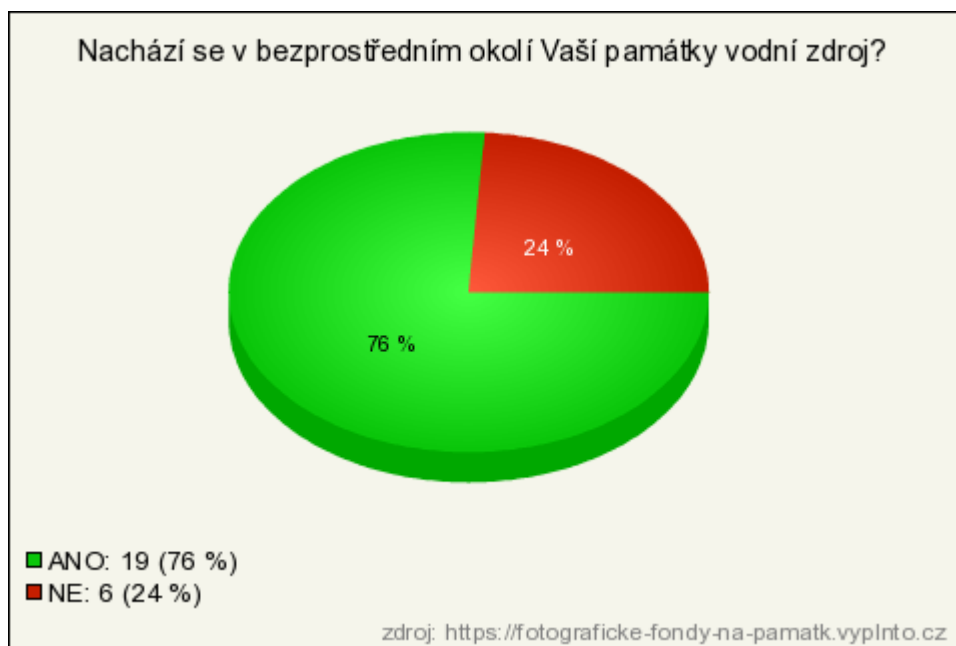
Otázka č. 1

Otázka č. 2

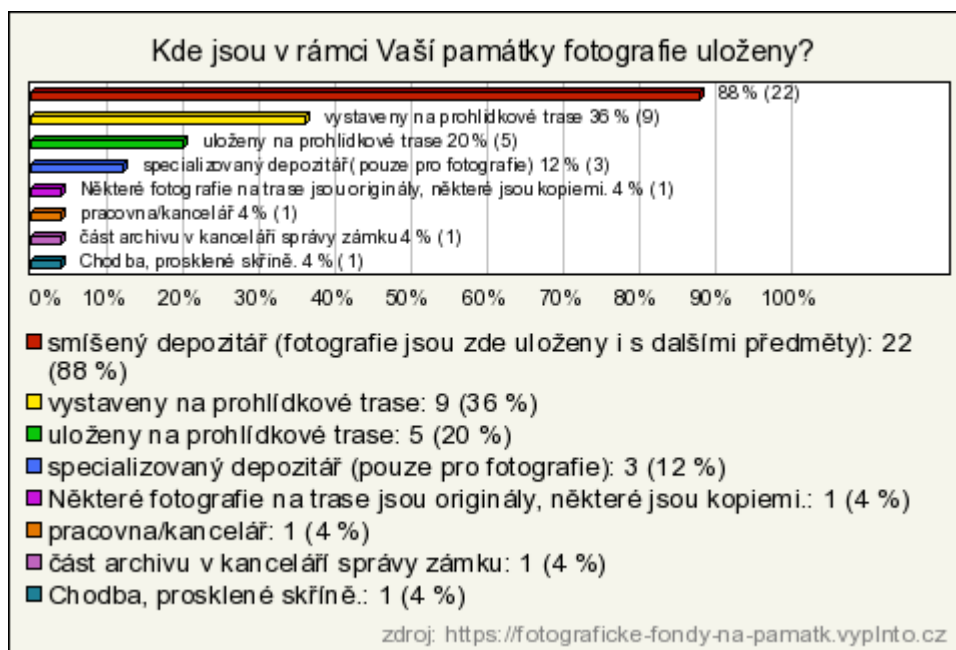
Otázka č. 3

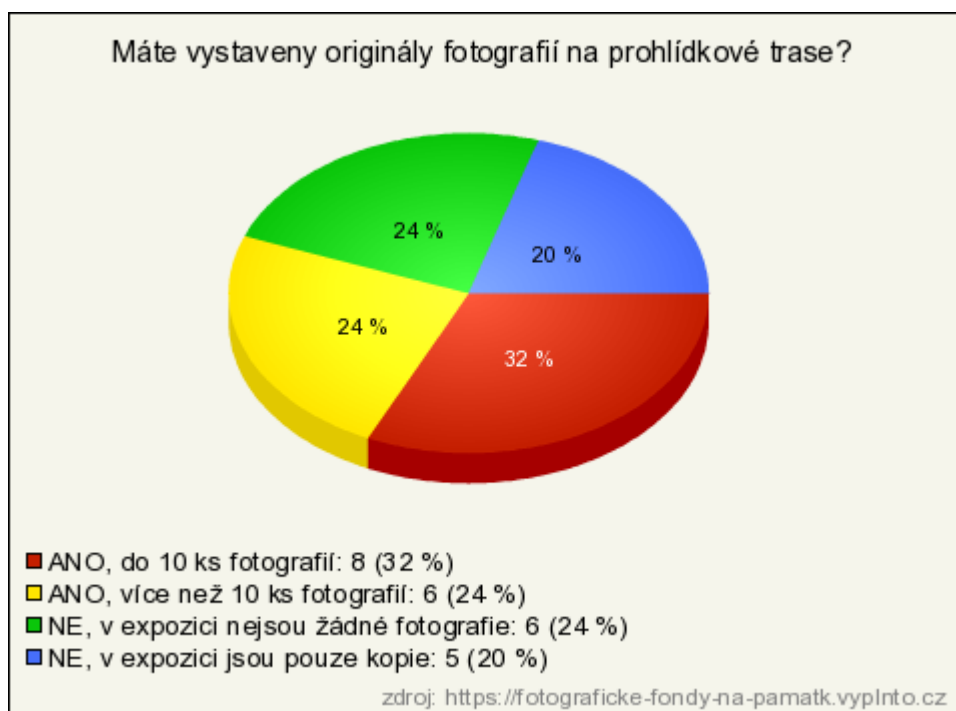
Otázka č. 4

Otázka č. 5

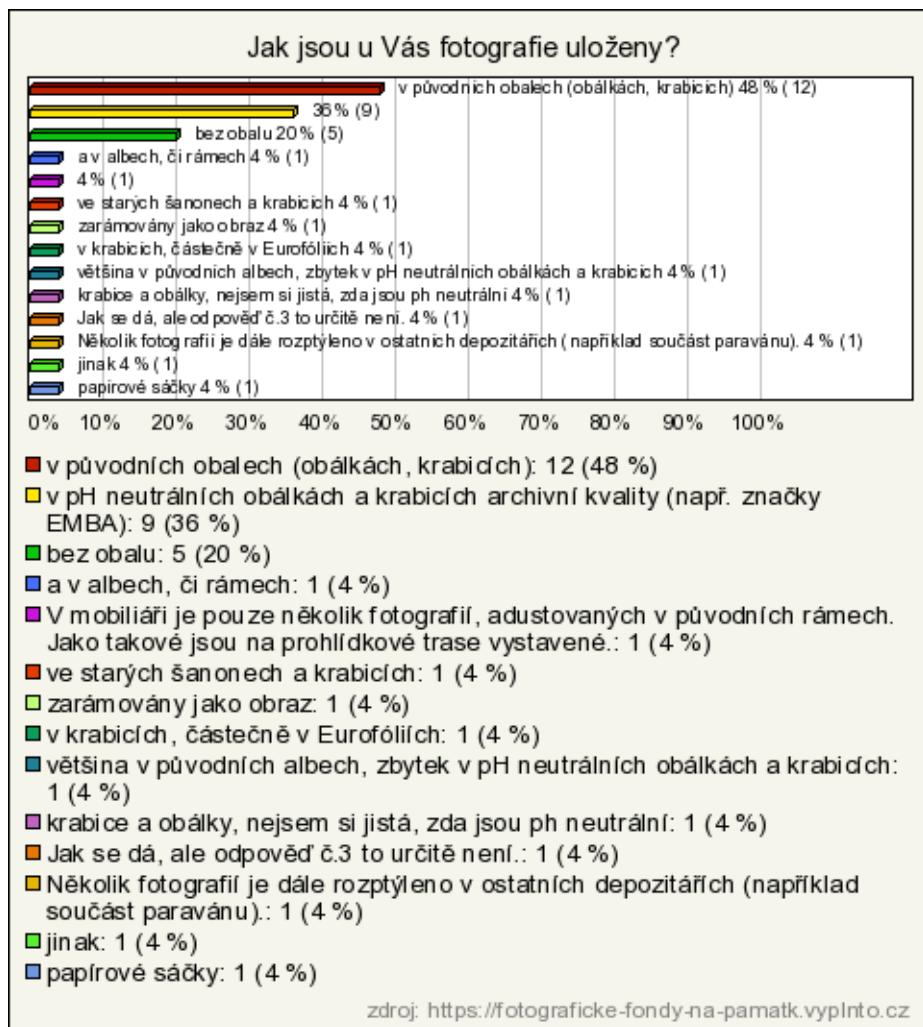
Otázka č. 6

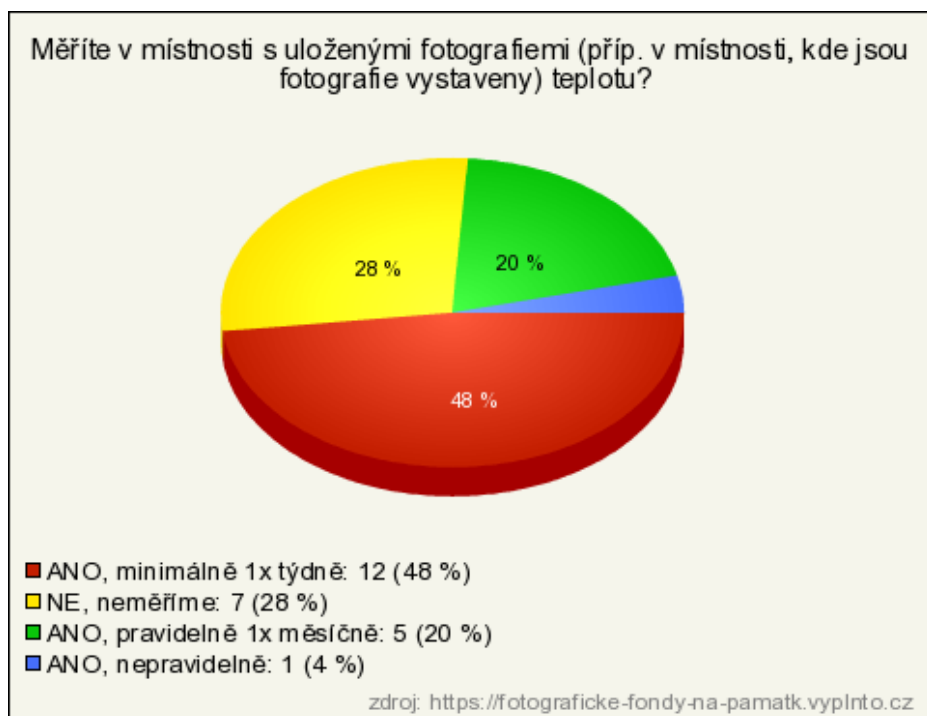
Otázka č. 7

Otázka č. 8

Otázka č. 9

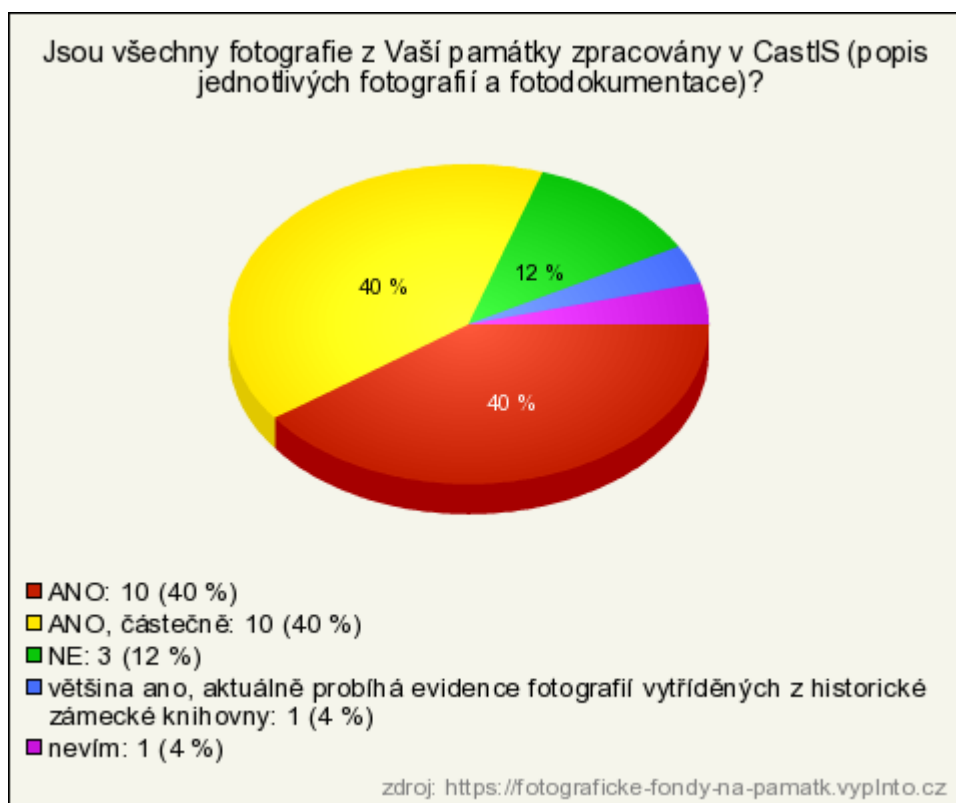
Otázka č. 10

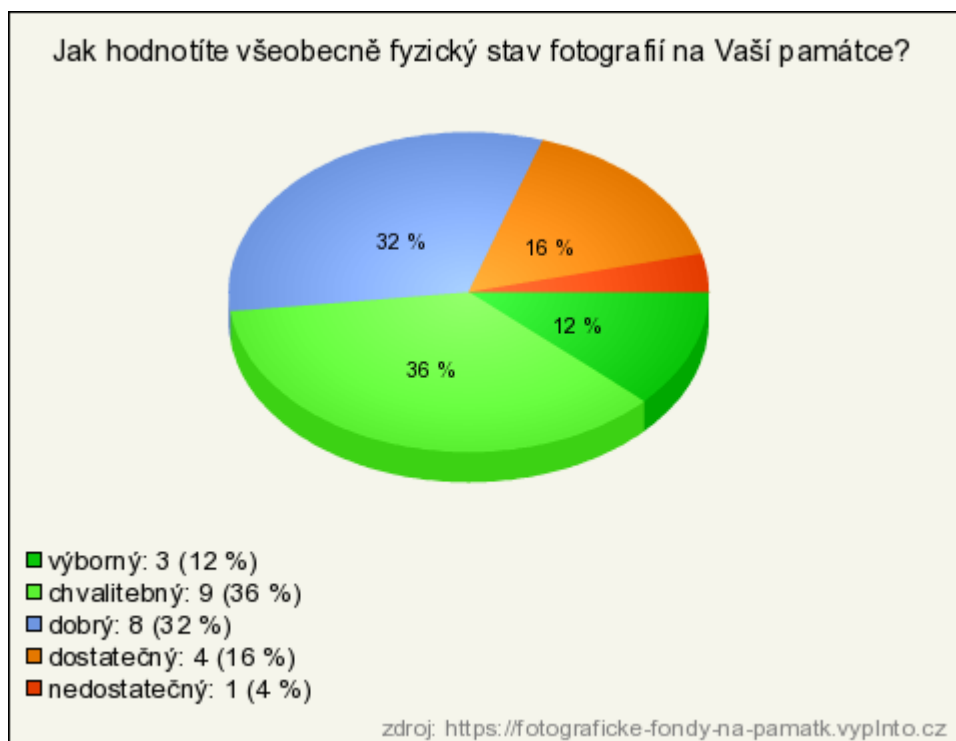
Otázka č. 11

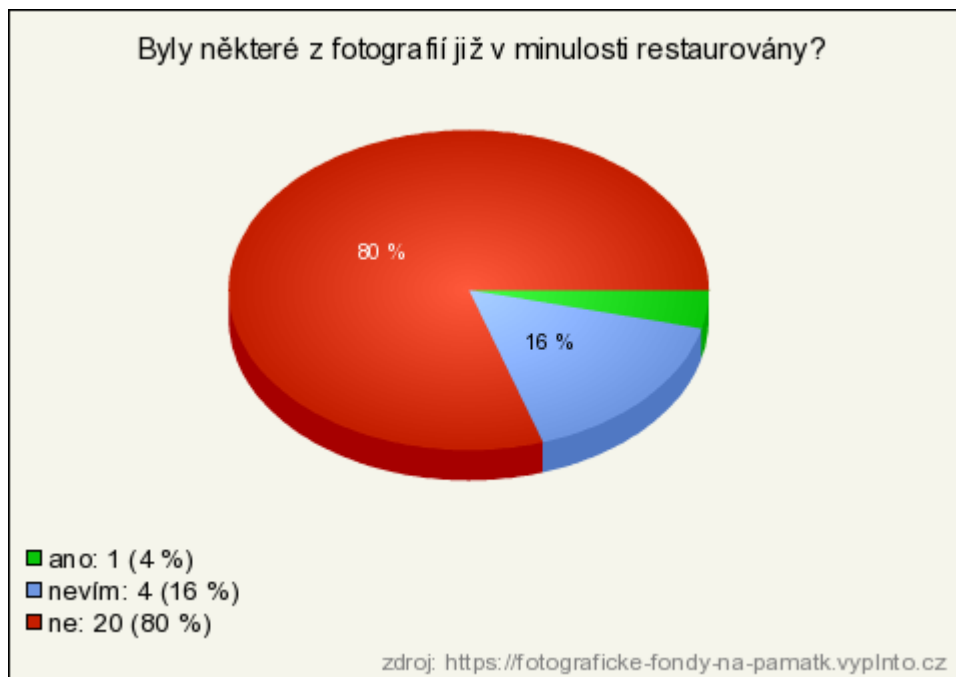
Otázka č. 12

Otázka č. 13

Otázka č. 14

Otázka č. 15 – Na závěr zde můžete uvést jakékoliv doplňující informace, které Vás v souvislosti s fotografickým fondem na Vaší památce napadají (např. významné fotografie ve fondu, proběhlé výstavy fotografií apod.)

Památka	Odpověď
Státní zámek Dačice	–
Státní hrad a zámek Frýdlant	–
Státní hrad Grabštejn	–
Státní hrad a zámek Horšovský Týn	–
Státní zámek Hořovice	–
Státní zámek Hradec nad Moravicí	Ve fondu se nachází signovaná fotografie Man Raye (vystavena 2015 v rámci výstavy Neklidné století v Slezském zemském muzeu v Opavě, viz katalog) a samozřejmě je zastoupena produkce známých středoevropských fotografických ateliérů z 2. poloviny 19. a 1. třetiny 20. století (což je ale asi v našem prostředí běžné). Součástí fondu historické zámecké knihovny jsou alba fotografií z Japonska – dosud odborně nezpracovaná. K otázce č. 3: vodní zdroj není v bezprostředním sousedství zámku, avšak pod svahem, na kterém stojí, protéká řeka Moravice (neumím odhadnout, nakolik je její blízkost "bezprostřední", prosím, podívejte se na mapu). U otázky č. 13.

Památka	Odpověď
	bych možná volila rozmezí chvalitebný–dobrý; na mnohých fotografiích jsou skvrny signalizující zř. zvýšenou kyselost podložky.
Státní zámek Hrubý Rohozec	Zasloužily by si zpracování a roztřídění, ale kdo to udělá? :)
Státní zámek Konopiště	Fotografie byly vystavovány v rámci tematických výstav, samostatná výstava fotografií u nás zatím žádná neproběhla.
Státní zámek Krásný Dvůr	Fotografie uložené na objektu pochází ze svozů (např. Chyš, Slabce, Valeč, ...). Nyní probíhá výstava Cesta kolem světa, fotografie z cest hraběte Lažanského z roku 1929 – pořádaná ÚOP v Ústí n. L. Originály použitých fotografií jsou součástí mobiliárního fondu SZ Krásný Dvůr.
Státní hrad Křivoklát	–
Státní zámek Kynžvart	Nejcennějším exponátem ve sbírce fotografií je soubor daguerrotypií, ta nejcnějš byla navržen na movitou památku UNESCO (dosud v řízení). K otázce 9. a 10. dodávám, že měření klimatu je sice důležité, ale bez odborného vyhodnocení nasbíraných dat nemá téměř žádnou cenu. Klimatologa NPÚ nemá.
Státní zámek Lemberk	–
Státní zámek Libochovice	Většina fotografií na SZ Libochovice je tzv. svozových, tzn. nebyly součástí původního majetku majitelů zámku, ale byly sem dovezeny k uložení v depozitářích.
Státní zámek Litomyšl	–
Státní zámek Lysice	Určitě by si zasloužily vhodnější uložení ve vhodném depozitáři, což nejsme sto zatím zajistit ani z technických ani z provozních důvodů (pokud dokážeme vystěhovat svozový mobiliář do centrálního depozitáře ÚPS Kroměříž, situace bude výhledově lépe řešena).
Státní zámek Mnichovo Hradiště	–
Státní zámek Náchod	Máme asi 15.000 ks fotografií, většinou kmenových z majetku posledních privátních majitelů zámku rodu Schaumburg-Lippe, dále svoz Maršov – Černínové.
Státní hrad Rožmberk	–
Státní zámek Slatiňany	Fotografický fond Slatiňan je poměrně bohatý. Tvoří jej více než 6500 fotografií po původních majitelích a také na 3000 skleněných negativů s koňmi. Větší část je evidována v základní

Památka	Odpověď
	evidenci zámku Žleby, neboť po válce byl tento materiál na Žleby převezen. Dnes je navrácen zpět do Slatiňan. Autorem fotografií jsou povětšinou ateliéry, ale také sami majitelé. Na zámku se dochovalo několik přístrojů a pomůcek k vyvolávání fotografií.
Státní zámek Sychrov	NPÚ, ÚPS na Sychrově nemá centrální depozitář; do doby jeho vybudování není v možnostech NPÚ, ÚPS na Sychrově ukládat ani fotografie, ani jiný mobiliář takovým způsobem, jaký je pro daný typ mobiliáře nejvhodnější.
Státní zámek Velké Březno	<ul style="list-style-type: none"> – množství fotografií různých technik ve své době ceněného fotografa Karla Marii Chotka – jedna z nejstarších portrétních daguerrotypií na světě (4. 11. 1838) – několik reportáží o daguerrotypii a fotografické sbírce v TV a v odborných i běžných časopisech a denících – diplomová práce na téma Fotograf hrabě Chotek – daguerrotypie vystavena v rámci akce Hrady a zámky objevované a opěvované v Praze – výstava fotografií v galerii J. Sudka v Praze – výstava fotografií na zámku Velké Březno
Státní zámek Velké Losiny	Vzhledem k technickému stavu zámku a aktuálním úkolům, jsou fotografie tím posledním, co mě bolí. Pokud na zámku nebude zřízena pozice konzervátora, stát úspěšně završí řízenou likvidaci těchto citlivých materiálů (v kýblu jsou rovněž předměty z papíru).
Státní zámek Vizovice	Za posledních 10 let se uskutečnily 2 výstavy fotografií, vždy se jednalo o kopie. Interiéry z roku 1890, fotografie s hračkami a hrami, vždy výhradně z kmenového fondu.
Státní zámek Zákupy	Fotografie jsou v mobiliárním fondu SZ Zákupy zastoupeny pouze v omezené míře. Expoziční prostory mají regulovaný osvit, není zde ani zavedena elektřina s ohledem na autentickou výzdobu stropů a stěn, mimo sezónu jsou všechny exponáty odstrojovány a zakrývány textilními potahy. Fotografie rovněž ukládáme do skříní bez přístupu světla.
Státní zámek Žleby	–

Příloha 3 – Seznam předmětů vytržiděných NKK ze zkonfiskovaného zámku Grabštejna

Seznam II.

předmětů vytržiděných Národní kulturní komisí v Praze podle zákona č. 137/46 Sb. ze zkonfiskovaného zámku Grabštejna jako státní kulturní majetek. *(Sberna)*

I. Podobizny a obrazy.

2283	poprsí generála Papier Maché a sádra, 19. stol.	50.-
b.č.	2 oválné podobizny Adolfa a Fany Knopp, plátno, olej 1876	1.000.-
b.č.	poprsí Roberta Knappa v uniformě, plátno, olej, značeno Dubar 1918	500.-
v.č.	poprsí rakouského pěšáka, barevná tužka na papíře, znač. Husmann, 1916	500.-
b.č.	poprsí pána, plátno, olej, kolem 1810	1.000.-
b.č.	15 grafických podobizen osobností rodů Habsburského, šlechticů a kulturních pracovníků z 18. a I. pol. 19. st., mědirytiny, akvarely, litografie	7.500.-
b.č.	48 grafických podobizen kulturních osobností Evropy, mědirytiny z 2. pol. 18. stol.	24.000.-
b.č.	dáma na koni, akvatinta, 1851	800.-
b.č.	ploché zlatený relief Ferdinanda I. v zaskleném rámu kolem 1840	500.-
b.č.	bedna obsahující rodinné fotografie a drobné památky	2.000.-
b.č.	rodinné fotografie v zasklených rámech, dvojce poprsí a 1 tableau, II. pol. 19. stol.	150.-

II. Grafika:

b.č.	franc. karikatura z Velké revoluce, kolem 1780 . . .	500.-
b.č.	11 výjevů z provozu na silnicích v Anglii z I. pol. 18. stol. barevná grafika	10.000.-
b.č.	16 výjevů ze stájí a podobizen koní, v tom 1 olej kolem 1800 a 1 kresba barevnou tužkou 1835	8.000.-
b.č.	19 vedut a 6 nárysů a perspektiv tanečního sálu při Stavovském divadle, kolorované mědirytiny Fr. a Ferd. Hegerů, 1789 - 1793, silně zašlé v rámech, kopie L. XVI.	25.000.-
b.č.	1 grafika z předešlé skupiny, bez rámu	1.000.-
b.č.	22 veduty z Prahy, Čech a Rakouska, barevné grafiky z konce 18. a 19. stol.	7.800.-
b.č.	římské carceri od Piranesiho, akvatinty z konce 18. st.	10.000.-
	14 větších a 2 menší veduty, franc. přístavy, mědirytiny, Cochin 1760	14.000.-
b.č.	5 mědirytin, srovnávací tabule hor, staveb, jezer a populace v Evropě, kolem 1800	1.500.-
b.č.	5 historických výjevů z dějin Francie, kolorované mědirytiny podle Rogera, konec 18. stol.	5.000.-
b.č.	9 vojenských výjevů z Francie a Anglie, 7 černých i barevných grafik, 2 olejotisky	4.500.-

b.č.	7 výjevů mythologických, historických a náboženských jednobarevné i kolorované grafiky a 1 olejotisk ze 17 - 19. stol.	3.500.-
b.č.	7 výjevů genrových, 6 jednobarevné a kolorované grafiky ně- mecké i francouzské	2.500.-
b.č.	13 kruhových a oválných a 15 obdélných rámu s barevnými reprodukcemi podle rytin z konce 18.stol., krojové studie genrové	280.-
b.č.	19 honebních výjevů, 18 černých a barevných grafik a 1 kresba perem /1876/ z konce 18. a 19. stol.	6.000.-
b.č.	12 fotografií krajin, honebních a dostihových výjevů	180.-
b.č.	17 fotografií koní zarámovaných	500.-

III. Ostatní předměty:

b.č.	mramorový model korintského sloupu pozdně renesančního poškozený, konec 18. stol.	100.-
b.č.	empirové arcadlo v černém rámu nahore vsazen akvatintový pohled na Karlovy Vary, kolem 1810	800.-
b.č.	dámský vějíř s fotografiemi z okolí	5.-
2169	/2 kusy/ a 2 kusy b.č. 4 plivátka empirová dřevěná, 2 s mechanickými víky	200.-
b.č.	4 jelení masky /3 s parohy, 1 bez parohů/ řezané ze dřeva, montované na kartuších, II. pol. 19. stol.	400.-
2314	keramická skříňka hodin ve tvaru zříceniny, barevný porcelánový kýč z konce 19. stol.	10.-

V Grabštejně dne 5. března 1948.

Za Národní pozemkový fond v Praze
odevzdal:

Za Národní kulturní komisi
v Praze:
převzal:

Zdroj: Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, kart. č. XIV, složka Grabštejn.

Vlastnoruční poznámky Zdeňka Wirtha při třídění mobiliáře Grabštejna

[illegible]

Zdroj: Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, kart. č. XIV, složka Grabštejn.